

Б 3
16166

1973

БЕЛАРУСКАЯ
АКАДЭМІЯ
НАВУК

ІНСТЫТУТ
СОВЕЦКАГА БУДАЎНІЦТВА
і ПРАВА

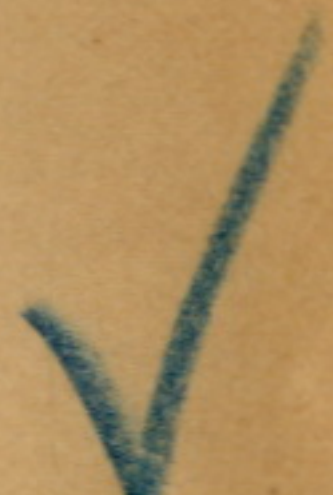
Пр. 1997 г.

М. ГРЭДЫНГЕР

Д
А ДЗЕСЯЦІГОДДЗЯ
ГРАМАДЗЯНСКАГА
КОДЭКСА
ў БССР

2005

ВЫДАВЕЦТВА
БЕЛАРУСКАЙ
АКАДЭМІІ
НАВУК

М Е Н С К 1933

WEISSRUSSISCHE AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN
INSTITUT FÜR SOWJET-AUFBAU UND RECHT

M. GRÖDINGER

ZUM ZEHNJÄHRIGEN BESTE-
HEN DES BÜRGERLICHEN
GESETZBUCHES DER WSSR

VERLAG DER WEISSRUSSISCHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN

MINSK — 1933

БЕЛАРУСКАЯ АКАДЭМІЯ НАВУК
ІНСТЫТУТ СОВЕЦКАГА БУДАЎНІЦТВА І ПРАВА

Б $\frac{3}{16166}$
Д.

М. ГРЭДЫНГЕР

096495

ДА ДЗЕСЯЦІГОДДЗЯ
ГРАМАДЗЯНСКАГА КОДЭКСА
Ў БССР

ВЫДАВЕЦТВА БЕЛАРУСКАЙ АКАДЭМІІ НАВУК

М Е Н С К — 1933

Адказы рэдактар Гохман.
Тэхрэдактар В. Свірыдаў.
Адказы карэктар Я. Раманоўская.

Здана ў друк 5/XI 1933 г.
Вышла з друку 25/XII 1933 г.

ПАПЯРЭДНЯЯ ЗАМЕТКА

Кастрычніцкая рэволюцыя ёсць найвелізарнейшая падзея сусветнага значэння, якая карэнным чынам змяніла палітычны і эканамічны лад усёй былой Расіі, у прыватнасці Беларусі, знішчыўшы лютую спадчыну царызма і буржуазна-гаспадарчай сістэмы.

Толькі пад кіраўніцтвам камуністычнай партыі Беларусь дасягнула небывалых поспехаў у галіне культуры і народнай гаспадаркі.

Як толькі ўстанавілася савецкая ўлада, была скасавана капіталістычная ўласнасць і разам з тым забяспечаны за пролетарыятам камандныя вышыні.

Працэс паступовага і карэннага будаўніцтва соцыялізма, дакладна намечаны партыяй і ўрадам і сістэматычна праведзены імі ў жыццё, не мог, натуральна, не вымагаць патрэбы ў праўным рэгуляванні новых узаемаадносін—перш за ўсё—эканамічнага зместа.

Гэта праўнае рэгуляванне адрозніваецца ў залежнасці ад паасобных этапаў соцыялістычнага будаўніцтва. Ліквідацыі кулацтва, як класа, і агалашэнню ў дэкрэце ад 7 жніўня 1932 г. соцыялістычнай уласнасці, як асновы савецкага лада, папярэджае доўгі перыяд нэпа (які і цяпер канчаткова яшчэ не скончыўся).

У першыя-ж часы існавання савецкай улады дэкрэты яе мелі спецыяльнай задачай садзейнічаць узбуджэнню ў насельніцтве гаспадарчай ініцыятывы і самастойнасці з мэтай развіцця вытворчых сіл краіны ў інтарэсах пабудовы соцыялізма.

У меру-ж узмацнення пролетарскай дзяржавы савецкія законы ўсё больш і больш накіроўваюцца на канкрэтнае замацаванне камандных вышынь, як базы для далейшага развіцця соцыялізма.

У гэтым працэсе абазначаюцца два галоўныя этапы: перыяд да новай эканамічнай палітыкі і час нэпа.

Як вынік нябачанай у історыі чалавецтва шырокай заканадаўчай творчасці ў час самага разгортвання новай эканамічнай палітыкі з'явіўся грамадзянскі кодэкс, назва якога

ў галовах не разумеючых спецыфічнай асаблівасці дзяржавы дыктатуры пролетарыята стварыла тлумную байку пра ідэйнае супадзенне гэтага кодэкса з адпаведнымі буржуазнымі заканадаўствамі. Знішчыць такую неабгрунтаваную выдумку не цяжка, бо гэты кодэкс з'явіўся ў свет як прадукт палітыкі дыктатуры пролетарыята, якая мае сваёй мэтай пабудову соцыялізма—значыць, як звяно новай, соцыялістычнай, гаспадарчай сістэмы.

Ці магла, пры такіх умовах, узнікнуць сур'ёзная гутарка пра ідэйную падобнасць заканадаўчых сістэм, з якіх адна пабудавана на прынцыпе нацыяналізацыі зямлі і галоўных сродкаў вытворчасці, а другая на капіталістычнай, прыватнай уласнасці, паміж сістэмамі, з якіх адна прасякнута прынцыпам калектывізма і знішчэння ўсялякай эксплуатацыі, а другая прынцыпам індывідуалізма і бязлітаснай эксплуатацыі чалавека чалавекам?

У сваёй рабоце ўкладальнікі ГК павінны былі абаперціся на дэкрэт ад 22 мая 1922 г. пра асноўныя прыватныя маёмасныя правы,—дэкрэт, які быў выразам новага этапа ў ходзе соцыялістычнага будаўніцтва.

Грамадзянскі кодэкс РСФСР, у аснове сваёй магутна садзейнічаўшы адзінству палітычных і эканамічных інтарэсаў усяго пролетарыята, у свой час рэцыпаваны ў БССР, а потым у БССР часткова пераапрацаваны, цяпер у значнай ступені ўстарэў, і зноў узнікла думка,—якая да рэчы і раней часта дэбатавалася,—пра пажаданасць утварэння адзінага для ўсяго Саюза кодэкса гаспадарчага права. Таму набывае асаблівую цікавасць кінуць рэтраспекцыйны погляд на тое, як, у залежнасці ад змен у галіне эканомікі, на працягу дзесяцігоддзя ўжываўся, змяняўся і ператвараўся ГК на Беларусі, дзе ён, як вядома, першапачаткова быў пераняты без усякіх змен і абмежаванняў.

Гаспадарчы лад, які, дзякуючы Кастрычніцкай рэвалюцыі, устанавіўся ў РСФСР, на вялікі жаль, доўгі час не мог на Беларусі нармальна развівацца. Гэта тлумачыцца тымі цяжкімі абставінамі, у якіх апынулася краіна ў выніку інтэрвенцыі.

Пад уплывам Кастрычніцкай перамогі паказаўся даўно чаканы прамень сонца і для Беларусі. Аднак, у студзені 1918 г. польскія легіянеры занялі Бабруйск, пагражаючы яшчэ і далейшым наступам на савецкую тэрыторыю. Гераічнымі намаганнямі савецкіх войск белапалякі былі разбіты на-голаву, але хутка страслася новая бяда: 18 лютага таго-ж года пачалася нямецкая акупацыя і цэнтральныя органы савецкай улады перайшлі ў Смаленск.

Такім чынам рух пролетарскай рэвалюцыі сустрэў з аднаго боку знадворную перашкоду. З другога боку гэта затрымка адначасова яскрава *выявіла* антысавецкія элементы сярод часткі беларускага насельніцтва, якая ўпарта чаплялася за адміраўшы буржуазны палітычны і гаспадарчы лад.

Адначасова з прыходам немцаў ва акупаваныя мясцовасці Беларусі асабліва яскрава выкрылася ўся гнуснасць і контррэвалюцыйнае аблічча беларускага нацыяналістычнага руху.

Контррэвалюцыйны твар нацдэмаў не выклікаў сумненняў у камуністычнай партыі з самага пачатку пролётарскай рэвалюцыі. Патрэбен быў толькі час, каб канчаткова разаблачыць усе іх злачынныя махінацыі. І гэты час надыйшоў.

Як толькі немцы пачалі свой наступ, совет беларускага з'езда,—які сумесна з іншымі дробна-буржуазнымі партыямі ў снежні быў распушчаны,—абвясціў сябе найвышэйшай, да склікання „Устаноўчага сойма“ ўладай краіны, а 21 лютага арганізаваўся Народны Камісарыят Беларусі, у які ўвайшлі прадстаўнікі партый усіх буржуазных напрамкаў: „Беларускай Соцыялістычнай Грамады“, эсэраў і іншых згодніцкіх партый. Яны спяшаліся абвясціць Беларусь незалежнаю народна-дэмакратычнай рэспублікай, г. зн. рэспублікай буржуазнай.

Лепшым доказам, адлюстроўваючым „веру“ тварцоў гэтай „рэспублікі“ ў яе незалежнасць і самастойнасць, служыць ганебная тэлеграма, пасланая імі Вільгельму II, у якой „Беларускі ўрад“ упрашае „велікадушнага імператара“ прыняць пад свой пратэктарат Беларусь і выказвае сваю глыбокую падзяку за „аслабаванне ад большэвікоў“.

Карціна аднак рэзка змянілася, дзякуючы германскай рэвалюцыі і адходу нямецкіх войск. Ужо 7-га снежня 1918 г. Менск зноў аказаўся ў руках большэвіцкай арміі, а праз тры тыдні пасля гэтага здарэння арганізаваўся часовы Рабоча-Сялянскі Урад Беларусі, які першага студзеня 1919 г. маніфэстам абвясціў Беларусь Совецкай Соцыялістычнай Рэспублікай.

Гэты высокаважны асновапаложніцкі акт меў непасрэдную сувязь з тэй акалічнасцю, што яшчэ ў снежні 1918 г. шостая абласная канферэнцыя прызнала „Вольную Беларускую Рабоча-Сялянскую Совецкую Рэспубліку“, знаходзячыся ў цеснай федэрацыі з Совецкай Расіяй.

Беларусь набыла такім чынам аблічча соцыялістычнай краіны. Нацыянальныя нязгоды, у часе царызма раздзіраўшыя паасобныя групы яе насельніцтва, адразу страцілі сваю глебу. „Пролетарыят знайшоў у савецкім ладзе ключ да правільнага вырашэння нацыянальнага пытання, адкрыўшы ў ім шлях да арганізацыі ўстойлівай шматнацыянальнай дзяржавы на падставах нацыянальнага раўнапраўя і добраахвотнасці“ (XII З'езд РКП(б)).

Памянёным маніфэстам уся зямля памешчыкаў і ўлада роў буйных зямельных участкаў, у тым ліку належаўшая манастырам, цэрквам, касцёлам і духавенству, са ўсім жывым і мёртвым інвентаром, а таксама лясы, воды і нетры зямлі, абвешчаны „дастаяннем“ працоўных Беларусі. Маніфест адначасова прызнаў чыгуначныя шляхі, сродкі сувязі, паштовыя, тэлеграфныя і тэлефонныя сеткі, фабрыкі, заводы і банкі набыткам рабочых і беднага сялянства Беларусі

Гэты маніфест у асноўным ператварыўся ў першую беларускую канстытуцыю, якая чацвертага лютага 1919 г. была апублікавана, і зараз-жа пасля гэтага Усерасійскі Цэнтральны Выканаўчы Камітэт прызнаў незалежнасць Совецкай Беларусі.

Канстытуцыя Беларускай Совецкай Соцыялістычнай Рэспублікі была ўхвалена 1-м З'ездам Советаў Беларусі, які таксама прызнаў неабходным аб'яднаць Совецкую Беларусь з Совецкай Літвой. Тым часам белапалякі занялі Вільна, а восьмага жніўня таго-ж 1919 г. і Менск, з прычыны чаго далейшыя крокі ў напрамку фактычнага аб'яднання Беларусі і Літвы былі спынены.

11 ліпеня 1920 г., аднак, польскія войскі былі выгнаны з Менска, у історыі якога год прабывання іх складае адну з найчарнейшых старонак. 1 жніўня 1920 г. была апублікавана другая беларуская дэкларацыя аб незалежнасці Беларусі, прычым зноў пацверджана адмена права прыватнай уласнасці на зямлю на вечныя часы.

Здавалася, што ўрэшце на Беларусі пачнецца перыяд бесперашкоднага развіцця соцыялістычнага будаўніцтва. Але яшчэ раз Беларусі прышлося перажыць трывогу ў звязку з часовым адступленнем Чырвонай арміі, выкліканым тактычнымі меркаваннямі.

Трывога, аднак, на шчасце, працягвалася нядоўга, бо ўжо ў верасні таго-ж года Польшча, аслабленая пераможным націскам савецкіх войск, уступіла ў перагаворы з Совецкай Беларусі аб адносна заключэння міра, пры чым яна прымушана была прызнаць незалежнасць Совецкай Беларусі.

Толькі з гэтага часу, дзякуючы камуністычнай партыі, гэтаму адзінаму кіраўніку ўсёй сістэмы дыктатуры пролетарыята, канчаткова наступіла светлая эра ў жыцці многapakутнай краіны. Асабліва-ж глыбокае развіццё будаўніцтва соцыялізма пачалося на Беларусі пасля заключэння паміж ёю і РСФСР дагавора, на падставе якога ўстанавіўся паміж гэтымі рэспублікамі ваенны і гаспадарчы саюз, і які на працягу 1921 г. атрымаў канчатковую абрысоўку. Вянкам гэтай неабходнай і натуральнай брацкай сувязі з'явілася ўступленне БССР 30 снежня 1922 г. у Саюз Савецкіх Соцыялістычных Рэспублік, што становіць сабой поўную гарантыю далейшага росквіта і бяспечнасці Беларусі.

Прыведзеныя храналагічныя даныя, зразумела, не прэтэндуюць на тое, каб служыць вычарпальным нарысам паступовага хода развіцця соцыялістычнага будаўніцтва БССР. Яны толькі маюць сваёй мэтай служыць вешкамі, пры дапамозе якіх можна знайсці тлумачэнне тых мерапрыемстваў, якія праводзіліся БССР у галіне соцыялістычнай эканомікі і праўнага рэгулявання гаспадарчых адносін на паасобных ступенях змагання гэтай краіны за савецкую ўладу.

Паказаны ход развіцця соцыялістычнага будаўніцтва БССР сведчыць аб тым, што прапануемая т. Гінзбургам для

РСФСР перыядызацыя¹ гаспадарчага заканадаўства, у залежнасці ад перыпетый, праз якія праходзілі класавая барацьба і ход паступовага развіцця савецкага гаспадарчага права і змен агульнага характара соцыяльных з'явішч, на перыяды: 1917—1918, 1918—1921, 1921—1927, 1927—1931, 1932 і надалей, не можа быць цалкам ужыта да Беларусі, бо да канца 1920 г. яна была пазбаўлена магчымасці непарарыўна развіваць сваё гаспадарчае заканадаўства.

Дзесяцігоддзе дзейнічання Грамадзянскага Кодэкса ў БССР мэтазгодна падзяліць на час да пачатка рэканструкцыйнага перыяда і на час, супадаючы з рэканструкцыйным перыядам.

Гэтым двум раздзелам трэба прадпаслаць нарыс, прысвечаны развіццю гаспадарчага заканадаўства БССР, якое папераджала рэцэпцыю Грамадзянскага Кодэкса, г. зн. нарыс заканадаўства БССР да новай эканамічнай палітыкі.

¹ Адносна перыядызацыі для РСФСР гл. Гінзбург, „К вопросу об источниках хозяйственного права“ („Советское Государство“, 1932 г., № 9—10).

ХОД РАЗВІЦЦЯ ГАСПАДАРЧАГА ЗАКАНАДАЎ- СТВА Ё БССР ДА НОВАЙ ЭКАНАМІЧНАЙ ПАЛІТЫКІ

Уразумець усё значэнне рэцэпцыі Беларуссю Грамадзянскага Кодэкса РСФСР, адарваўшы гэту падзею ад палітычных і эканамічных абставін, сярод якіх яно адбылося, і ад пройдзеных да таго часу этапаў замацавання ў Беларусі савецкай улады, было-б карэннай памылкай. Здавальняючае ўяўленне аб гэтым надзвычай важным з'явішчы можна сабе скласці толькі грунтуючыся на тых умовах, якія наогул вымагалі выдання такога фундаментальнага заканадаўчага акта. Рэцэпцыя кодэкса РСФСР, „in complexu“ значыць, цалкам і без усякіх выключэнняў, павінна знайсці адпаведнае тлумачэнне ў тэй палітычнай сітуацыі, у якой знаходзілася тагачасная Савецкая Беларусь. Зразумела, у гэтых адносінах яна не стаяла паасобна; такія самыя прычыны, натуральна, дзейнічалі ў час прыняцця паказанага кодэкса і ў другіх нашых рэспубліках. Але, нельга разглядаючы перыяд, які папярэдзіў рэцэпцыю ГК, абмежавацца некалькімі, самавольна выхапленымі момантамі. Ёх трэба абняць ва ўсёй злучнасці і крок за крокам прасачыць працэс паспяховага соцыялістычнага будаўніцтва. Разам-жа з тым неабходна памятаць словы Леніна аб тым, што „палітычныя падзеі заўсёды вельмі заблытаныя і складаныя. Ёх можна параўнаць з ланцугом. Каб учапіцца за ўвесь ланцуг, нельга ўчапіцца толькі за адно звяно. Нельга штучна выбраць сабе тое звяно, за якое ўчапіцца хочацца“.¹

Вось чаму ніякім чынам нельга ацэньваць ГК як падзею сама па сабе, адарваўшы яе ад тых эканамічных і наогул соцыялістычных абставін, якія абумовілі выданне гэтага заканадаўчага акта.

Грамадзянскі Кодэкс, нарадзіўшыся ў РСФСР, як вядома, з'явіўся ў свет у самым пачатку новай эканамічнай палітыкі. Ён непарыўна звязаны з пэўным перыядам НЭП'а і цалкам

¹ Ленін, XXVII, стар. 228, з паліт. справаздачы ЦК РКП(б), 27/III 1922 г.

адпавядаў патрабаванням яго, накіраваным на ўстанаўленне прочнай сувязі паміж соцыялістычнай эканомікай і сялянствам.

Задача заключалася ў тым, каб усямерна развіць грамадзянскі зварот, аднак, пры безумоўным захаванні камандных вышынь у руках пролетарыята і ўстанаўленні пэўных мер, перашкаджаючых магчымасці росту капіталізма і садзейнічаючых будаўніцтву соцыялізма.

Грамадзянскі Кодэкс РСФСР дапамог пролетарыяту гэту задачу бліскуча выканаць.

Перад БССР стаялі тыя-ж самыя палітычныя і эканамічныя задачы, што перад РСФСР. Адзінства інтарэсаў усяго пролетарыята, неабходнасць няўхільнага ўзмацнення савецкага лада звязвала і звязвае Беларусь з РСФСР і астатнімі соцыялістычнымі рэспублікамі, а распрацаваны ГК РСФСР дакладна ўстанавіў межы нашага „адступлення“, за якія грамадзянскі зварот не павінен быў перайсці.

Вось чаму рэцэпцыя гэтага кодэкса Беларуссю з'явілася сваечасовай і мэтазгоднай.

Што датычыць колькасці заканадаўчых актаў БССР, якія да новай эканамічнай палітыкі накіраваліся на праўнае рэгуляванне паасобных галін гаспадарчага лада, то яна была невялікая.

Афіцыйнымі крыніцамі, з якіх можа чэрпаць матэрыялы, адлюстроўваючыя заканадаўчую дзейнасць дыктатуры пролетарыята на яго пераможным паходзе да канчатковага ўмацавання ўрада, з'яўляюцца „Известия Временного Рабоче-Крестьянского Советского Правительства Белоруссии“ і „Известия Центрального Исполнительного Комитета Советов Рабочих, Крестьянских и Красноармейских депутатов Белоруссии“. Пад першым загалоўкам выйшлі нумары 1—3, пад другім—нумары 4—16/1919 г. Назву „Известия Центрального Исполнительного Комитета...“ выданне прыняло пасля абрання Першым Усебеларускім З'ездам Совегаў новага ўрада.

Трэба яшчэ дадаць, што памянёныя заканадаўчыя крыніцы, на шчасце, не пагінулі, што здарылася толькі выпадкова, бо ў час акупацыі Беларусі белапалякамі яны стараліся знішчыць ўсё, што так ці інакш напамінала работу савецкай улады ў гэтай краіне.

Апроч паказаных, вялікую дапамогу аказваюць „Известия Военного Революционного Комитета Социалистической Советской Республики Белоруссии“, першы нумар якіх вышаў у Менску 8 верасня 1920 г., а апошні (дзевяты) 13 снежня таго-ж года.

Першым устаноўчым актам Часова-Рабоча-Сялянскага ўрада Беларусі быў Маніфест ад 1 студзеня 1919 г. Ён змяшчае праграму планамернай пабудовы новага палітычнага і гаспадарчага лада.

Сярод паасобных пунктаў, з якіх складаецца гэты выключна важны палітычны акт, для апошняй мэты мелі рашу-

чае значэнне пункты 6—8, якія мы таму і прыводзім у наступным.¹

Вось тыя артыкулы Маніфеста, у якіх замацаваны заваёвы палітычнага і эканамічнага лада, накіраванага на пабудаванне соцыялізма:

„П. 6. Рабочыя, сяляне і наогул працоўныя ўсіх нацыянальнасцяў, якія жывуць на Беларусі, карыстаюцца роўнымі правамі і знаходзяцца пад абаронай рэвалюцыйнай законнасці.

П. 7. Уся зямля памешчыкаў і буйных землеўласнікаў, манастыроў, царквоў, касцёлаў і духавенства, са ўсім жывым і нежывым інвентаром, а таксама ўсе лясы, воды і нетры зямлі становяцца набыткам („достоянием“) працоўнага народа Беларусі.

П. 8. Усе чыгункі і шляхі зносін, паштовыя, тэлеграфныя і тэлефонныя сеткі, фабрыкі, заводы і банкі абвешчаюцца набыткам рабочых і беднага сялянства Беларусі“.

Праграма новага жыцця, грунтуючаяся на галоўных прынцыпах соцыялізма, была зафіксавана. Прадстаяла вялікая, складанейшая работа канкрэтызацыі ўстановак.

Услед за канстытуцыяй РСФСР, прынятай V Усерасійскім З'ездам Саветаў 10 ліпеня 1918 г., беларускі маніфест, выражаючы заваёвы Кастрычніцкай рэвалюцыі, абвешчае, што ўся зямля і г. д. становіцца набыткам працоўнага народа—рабочых і беднага сялянства. Першы-ж З'езд Беларускіх Саветаў з выдатнай палітычнай яснасцю прызнаў неабходнасць ажыццяўлення калектывізацыі сельскай гаспадаркі, падкрэсліваючы, што „для арганізацыі сельскай гаспадаркі на падставах соцыялізма, з ужываннем усіх заваёў навукі і тэхнікі, неабходна перайсці ад аднаасобных форм землекарыстання да кмунальна-калектывных“.

Гэта адзіна правільная ўстаноўка сустрэла ўпаследку, на шляху да свайго практычнага правядзення ў жыццё, розныя перашкоды з боку нацдэмаўскіх элементаў і ўпартае супраціўленне кулакоў і іх прыхільнікаў.

Маладую, у цяжкіх пакутах нарадзіўшуюся Беларускую Совецкую Соцыялістычную Рэспубліку, трэба было хутчэй узмацніць яшчэ адной зброяй дыктатуры пролетарыята—кадыфікаваным рэвалюцыйным правам. Вырашэннем гэтага недапускаўшага ніякага адкладання патрабавання з'явілася пастанова Часовага Рабоча-сялянскага Совецкага Урада Беларусі, апублікаваная ў нумары 1 за 19 студзеня 1919 г. у афіцыйных „Весцях Часовага Р. С. Сов. Урада“. Вось тэкст гэтай пастановы, перакладзены на беларускую мову: „Усе да гэтага часу выданыя ўрадам Расійскай Соцыялістычнай Совецкай Рэспублікі дэкрэты, пастановы і загады, а таксама праведзеныя ў жыццё мясцовымі ўладамі ў межах

¹ Маніфест быў апублікаваны на рускай мове.

Гараднянскай, Менскай, Магілеўскай, Віцебскай і Смаленскай губ., застаюцца ў поўнай сіле. Надалей усе новыя законы і загады будуць выходзіць ад Часовага Рабоча-Сялянскага Совецкага Урада Беларусі і ніводны орган савецкай улады не мае права, апроч Часовага Урада Беларусі, выдаваць і праводзіць у жыццё якія-небудзь рашэнні заканадаўчага характара“.

Значыць, законы РСФСР, выданыя да 19 студзеня 1919 г., былі прызнаны дзейнічаючымі на тэрыторыі Беларусі. З гэтага часу мелі выдавацца выключна ўласныя законы БССР. Першым, у храналагічнай чарзе, законам была пастанова Прэзідыума ЦВК Советаў Рабочых, Сялянскіх і Салдацкіх Дэпутатаў ССР Беларусі ад 25 лютага 1919 г., накіраваная на ўпарадкаванне кааперацыйнай справы, прасякнутай сацыялістычнымі прынцыпамі.

Зусім зразумела, чаму ўрад іменна гэтай справе ўдзяліў такую асаблівую ўвагу. Вядома ж, што значэнне савецкай кааперацыі, як аднаго з найважнейшых праваднікоў сацыялізма, яскрава высоўвалася ўжо ў першыя дні Кастрычніка.

Памянёная пастанова ўстанаўляе, што „кааперацыя Заходняга краю Расіі, арганічна аб'яднаўшаяся на падставе дабраахвотнай згоды ў сілу эканамічнага і ідэйнага цягання да аднаго гаспадарчага і адміністрацыйнага цэнтру ў магутныя акраінныя аб'яднанні: Рабочая кааперацыя і Саюз Рабочай Кааперацыі Заходняга раёна, ахапляючы Смаленскую, Віцебскую, Магілеўскую губ. і тэрыторыю Сацыялістычных Савецкіх Рэспублік Беларусі і Літвы, Сялянская, Агульна-Грамадская і Гарадская, Совет Кааперацыйных з'ездаў, Крэдсаюз і Бюро для сумесных закупаў, распаўсюдзіўшыся амаль на той-жа раён, знаходзіць неабходным захаванне адзінства адміністрацыйных і гаспадарчых савецкіх органаў, ведаючых справамі кааперацыі для дасягнення аднастайнасці ў кааперацыйнай палітыцы ў адносінах да ўсяго раёна, аб'яднанага паказанымі кааперацыйнымі арганізацыямі“.

Што асноўныя прынцыпы, замацаваныя маніфестам 1-га студзеня 1919 года і канстытуцыяй 4-га лютага таго-ж года, не з'яўляліся толькі прыгожымі дэкларацыямі, а на справе праводзіліся ў жыццё, даводзіцца радам распараджэнняў вышэйшых органаў адміністрацыі, якія знайшлі адбітак у афіцыйных „Весцях Урада“. Прытым Урад з самага пачатка ўзяў курс на безумоўнае захаванне рэвалюцыйнай законнасці і знішчэнне ўсялякіх спроб з боку розных службовых асоб дзейнічаць самацёкам, самаўладна.

Так, напрыклад, Камісарыят Унутраных Спраў выдаў загад, згодна якога „рэквізіцыя сена як у маёнтках, так і ў прыватных уладароў („владельцев“) можа вытварацца толькі па ўказаннях зямельных органаў Камісарыята Земляробства з абавязковай выплатай грошай і выдачай квіткоў. Ніякія іншыя ўстановы як грамадскія, так і вайсковыя не

маюць права без дазволу рэквізаваць дзе-небудзь сена".¹ Таксама Совет народнай гаспадаркі прымае рашучыя меры да канкрэтнага ўмацавання камандных вышын дыктатуры пролетарыята.

У звязку з гэтым пастанова Совета народнай гаспадаркі ад 5 лютага 1919 г. накіроўваецца супроць уладароў мылаварняў: „Мылаварныя заводы, у мэтах эканоміі, мэтазгоднасці і для ўпарадкавання вытворчасці і выпрацоўкі мыла, знаходзячыся ў межах г. Менска,—запісана ў пастанове,—часова зачыніць. Уладары, дзе такія-б не меліся, фабрычна-заводскія камітэты часова зачыненых мылаварных заводаў, абавязаны безадкладна па апублікаванні гэтай пастановы падаць у хімічны аддзел Соўнаргаса звесткі аб колькасці маючыхся на заводах запасаў сыравіны, матэрыяла, паліва, фабрыкатаў і паўфабрыкатаў“.

Спынімся яшчэ на надзвычай важнай пастанове Совета народнай гаспадаркі Беларускай Рэспублікі за 16 лютага 1918 г., маючай сваёй мэтай урэгуляванне кінутай збеглымі контррэвалюцыянерамі маемасці, у прыватнасці, фабрык і заводаў.

Вось змест гэтай пастановы: „П. 1. Усе фабрыкі, заводы і другія прамысловыя прадпрыемствы, у якіх уладары з прыходам савецкай улады збеглі ці адсутнічаюць па тых ці іншых прычынах, не прымаюць актыўнага ўдзела ў кіраванні прадпрыемствамі, таксама ўсе іншыя безгаспадарчыя прамысловыя прадпрыемствы, дзе-б яны ні аказаліся і з чаго-б яны не складаліся, усе фабрычныя і заводскія карпусы, будынкi і надворныя будоўлі, маючыся ў падобных прадпрыемствах склады, жывы і нежывы інвентар—машыны, зямельныя ўгоддзі, арэндныя землі, усе грашовыя капіталы—бягучыя рахункі заводаў і іншае, абвешчаюцца ад гэтага часу набыткам Беларускай Рэспублікі.

П. 2. Паказаная ў пар. 1 уся маемасць, рухомая і нерухома, якая ад гэтага часу з'яўляецца ўласнасцю Беларускай Рэспублікі, не можа быць адчужаема або самавольна адбіраема ў карысць паасобных грамадзян, таварыстваў, мясцовых Советаў ці другіх арганізацый і ўстаноў. За разграбленне інвентара і другой маемасці, якой-бы яна вялікай ці малой ні была, будзе ўзыскана па ўсёй суровасці закона“.

Нумарам 16 спыняецца выхад „Весці (Известия) Выканаўчага Камітэта Совета Рабочых, Сялянскіх і Чырвонаармейскіх Дэпутатаў“. Якіх-небудзь прынцыповых пастаноў, рэгулюючых гаспадарчую справу, ці загадаў арганізацыйнага парадка мы ў гэтым нумары не знаходзім.

Чым-жа наогул тлумачыцца раптоўны перарыў афіцыйнага выдання ўрада?

Адказ на гэтае пытанне можа даць пастанова Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта Беларусі ад 25 лютага 1919 г. наступнага зместа: „З прычыны прадстаячага зліцця Соцыя-

¹ Надрукавана ў „Известиях Вр. Р.-Кр. Сов. Прав. Бел.“ № 2, 1919 г. (27 студзеня 1919 г.).

лістычнай Совецкай Рэспублікі Беларусі з Соцыялістычнай Совецкай Рэспублікай Літвы і пераезда камісарыятаў у Вільна, для кіравання Менскай губ. сёння ўтвараецца Менскі Губрэўком для ўсіх паведаў Менскай губ. і Вілейскага паведа Віленскай губ... Астатнія часткі рэспублікі маюць непасрэдна звязца з Урадам Літвы і Беларусі“...¹⁾

Наступіў затым перыяд вялікіх трывог, які выліўся ў страшэнны год белапольскай акупацыі. Толькі пасля таго, як дзякуючы геройству Чырвонай арміі, канчаткова было скінута з Беларусі гэта ярмо, краіна ўваскрэсла для новага соцыялістычнага жыцця.

Ужо 8 верасня 1920 года пачынаюць выходзіць афіцыйныя „Известия Военно-Революционного Комитета Социалистической Советской Республики Белоруссии“.

У першым нумары гэтага выдання Наркамат Унутраных Спраў, у выглядзе абержніка, апавяшчае насельніцтва аб вайне з польскімі панами.

„У звязку з разбойніцкімі нападамі польскай буржуазіі на тэрыторыю нашай новай ССР Беларусі,—гаворыцца ў гэтым абержніку,—апошняя прымушана прымаць навязаную вайну і павінна накіраваць усе свае сілы, усю моц і энергію на фронт да заключэння канчатковага міра, каб можна было б забяспечыць за працоўнымі масамі Беларусі будучыну спакойнай працы і будаўніцтва новага жыцця.

Совецкая ўлада ўпэўнена не толькі ў пераможным трыумфе на Зах. фронце, але таксама ў перамозе² польскага пролетарыята“...

У тым-жа нумары афіцыйнага органа ваенна-рэвалюцыйнага камітэта надрукавана дэкларацыя аб абвешчэнні незалежнай Совецкай Соцыялістычнай Рэспублікі Беларусі. У гэтай дэкларацыі, маючай наогул велізарнейшае палітычнае значэнне, наступныя выняткі заслугоўваюць для нашай мэты асабліваю ўвагу:

„...Асноўныя палажэнні аб арганізацыі народна-гаспадарчага жыцця, агалошаныя 1 студзеня 1919 г. у маніфесце часовага рабоча-сялянскага ўрада Беларусі, аднаўляюцца ў поўнай меры.

Яшчэ раз падцвярджаецца, што права прыватнай уласнасці на зямлю адмяняецца на заўсёды. Права карыстання зямлёй набываюць усе грамадзяне, незалежна ад рода, жадаючыя апрацоўваць яе самі пры дапамозе сваёй сям’і ці ў таварыстве і толькі да тых пор, пакуль яны здолеюць яе апрацаваць.

Усе народныя багацці пераходзяць у рукі дзяржаўных органаў рабоча-сялянскага ўрада. У мэтах забяспечання гарадскога пролетарыята ў ССРБ уводзіцца дзяржаўная хлебная манополія, арганізуецца дзяржаўнае снабжэнне ўсяго працоўнага насельніцтва ўсімі рэчамі першай неабход-

¹ Известия ЦИК Белар. 1919 г. № 16.

² У рускім тэксце запісана „торжество“ (урачыстасць).

насці, устанаўляецца ўсебаковае сацыяльнае забяспечанне працоўных, поўная ахова іх працы.

....Соцыялістычная Савецкая Рэспубліка Беларусі будзецца на прынцыпах бязлітаснай дыктатуры пролетарыята з выкарыстоўваннем усяго вопыта Савецкай Расіі“.

Такім шляхам, у абставінах найвялікшага руйнавання, атрыманага ў спадчыну ад імперыялістычнай інтэрвенцкай і грамадзянскай войнаў, Савецкая Беларусь няўхільна змагалася за ажыццяўленне сацыялізма. Вопыт брацкай рэспублікі служыў кіраўнічай звяздой на гэтым цяжкім, але ганаровым шляху. Рэвалюцыйнае заканадаўства РСФСР, у часе канчатковага аслабання Беларусі ад давіўшага яе ярма знадворных і ўнутраных разбойнікаў, прадстаўляла багацейшую крыніцу для адпаведных запазычанняў. І не дарма Часовы Рабоча-сялянскі Ўрад Беларусі ў свой час пакінуў у сіле ўсе выданыя Ўрадам РСФСР дэкрэты, паставы і загады, праведзеныя ў жыццё на тэрыторыі Беларусі да 19 студзеня 1919 г. Але і надалей новыя законы РСФСР, хаця фармальна і не лічыліся маючымі непасрэдную сілу для Беларусі, аднак захавалі значэнне пэўных узораў у галіне заканадаўчага рэгулявання грамадскіх адносін, што палягчала заканадаўчую работу.

ГРАМАДЗЯНСКІ КОДЭКС У БССР У АДНАЎ- ЛЕНЧЫ ПЕРЫЯД

Совецкі Кодэкс грамадзянскага права, кажа П. І. Стучка, з'яўляецца перакладам на параграфы ці артыкулы закона новай эканамічнай палітыкі, нэпа.¹

Такая і на справе была роля ГК. Задача-ж нэпа ў тым заключалася, каб перш за ўсё ўстанавіць пажаданыя ў тыя часы ўзаемаадносіны паміж рабочымі і сялянамі, наладзіць моцную змычку паміж соцыялістычнай эканомікай і вёскай, паставіць на новыя рэйкі абмен прадуктамі. І трэба прызнаць, што гэтыя намечаныя партыяй і ўрадам мэты знайшлі выразны адбітак у Грамадзянскім Кодэксе, які адкрыў шырокую магчымасць развіцця зварота ў пажаданым напрамку. Разам-жа з тым дана была мажлівасць некаторага развіцця капіталізма, але іменна ў пэўнай ступені, бо празмерны рост капіталізма не меў пад сабой ніякай глебы, паколькі ён моцна абмяжоўваўся каманднымі вышынямі, непарушна застаўшыміся ў руках пролетарыята.

Вось чаму можна было не баяцца, што капіталізм прыме ў нас значныя размеры, „бо рамкі для яго“ былі „пастаўлены ў нас (экспрапрыяцыяй памешчыкаў і буржуазіі ў эканоміцы, рабоча-сялянскай уладай у палітыцы) досыць вузкія, досыць умераныя“.²

Яскрава выступае такім чынам двубаковы характар новай эканамічнай палітыкі: грамадзянам была дана свабода дзеянняў у грамадзянскім звароце, аднак, выключна пад

¹ Стучка, Курс Советского гражданского права. Изд. 1931 г., ч. I, стр. 9 („Советское гражданское право, точнее Советский Кодекс гражданского права, является переложением в параграфы (статьи закона) экономической политики нашего переходного периода, точнее нэпа“). У выданні 1927 г. т. Стучка памылкова пісаў не аб эканамічнай палітыцы, а аб палітычнай эканоміцы.

² Ленін, XXVI, 340 („Всячески и во что-бы то ни стало развить оборот, не боясь капитализма, ибо рамки для него поставлены у нас (экспроприацией помещиков и буржуазии в экономике, рабоче-крестьянской властью в политике) достаточно узкие, достаточно „умеренные““).

умовай „забеспячэння рэгулюючай ролі дзяржавы“. ¹ Гэтай дваістасцю нэпа тлумачыцца геніяльна задуманы ход „адступлення“. Бо „мы адступаем..., каб... потым мацней скакнуць наперад“. ²

Што-ж датычыць Грамадзянскага Кодэкса, гэтага дзіцяці нэпа, дык ён паспяхова выканаў сваю місію пры дапамозе ўстаноўленых ім інстытутаў абавязацельстваў права і правядзеннем праз артыкулы 1 і 4 дэмаркацыйнай лініі, за якую капіталістычныя дамаганні ні ў якім разе не маглі перайсці.

Прэлюдыяй да рэцэпцыі Грамадзянскага Кодэкса РСФСР з’яўляецца пастанова III сесіі ЦВК БССР III склікання ад 24 чэрвеня 1922 г. аб пашырэнні на тэрыторыю БССР дзеяння пастановы III сесіі Усерасійскага ЦВК аб асноўных прыватных маемасных правах. ³

Гэты дэкрэт у РСФСР быў выдан 22 мая 1922 г.; тав. Стучка называе яго першым грамадзянскім кодэксам нэпа. ⁴ „Каб устанавіць дакладныя ўзаемаадносіны дзяржаўных органаў з аб’яднаннямі і прыватнымі асобамі, якія бяруць удзел у развіцці вытворчых сіл краіны, а таксама ўзаемаадносіны прыватных асоб і іх аб’яднанняў паміж сабою, і каб даць выцякаючыя адсюль праўныя гарантыі, патрэбныя для ажыццяўлення маемасных праў грамадзян і чужаземцаў, дэкрэт абвяшчае аб рашэнні Урада“ 1) даць усім грамадзянам, не абмяжованым ва ўстаноўленым законам парадку ў сваёй праваздольнасці, права на тэрыторыі данае і саюзных і дагаворных з ёю савецкіх рэспублік арганізаваць прамысловыя і гандлёвыя прадпрыемствы і займацца дазволенымі законамі прафесіямі і промысламі з захаваннем усіх пастаноў, якія рэгулююць прамысловую і гандлёвую дзейнасць і ахоўваюць ужыванне працы, і 2) даць усім грамадзянам, не абмяжованым ва ўстаноўленым законам парадку ў сваёй праваздольнасці, наступныя маёмасныя правы і абарону іх судамі“. (А затым ідзе пералік амаль што ўсіх рэчавых і абавязацельстваў праў, якія знайшлі ўпаследку месца ў ГК (хаця трэба адзначыць, што ўсё-ж не ўсе ўстаноўкі, якія маюцца ў дэкрэце, паўтораны ў ГК. Так, напрыклад, няма нічога ў кодэксе аб „ссудах,“ аб так званых выключных правах і г. д., аб якіх дэкрэт успамінае).

Апублікоўваючы паказаную пастанову Усерасійскага ЦВК, Цэнтральны Выканаўчы Камітэт БССР увёў яе цалкам.

Дэкрэт аб асноўных прыватных маемасных правах з’явіўся апавеснікам вялікага заканадаўчага акта: кодэкса грамадзянскіх законаў. Кодэкс гэты, які атрымаў заканадаўчую санкцыю ў РСФСР 11 лістапада 1922 г., меў велізарнейшае

¹ Сталин, Вопросы ленинизма, 496-497, изд. 1930 г. („При обеспечении регулирующей роли государства и его роли на рынке“).

² Ленин, XVIII, 103 („Мы сейчас отступаем назад, но мы это делаем, чтобы сначала отступить, а потом разбежаться и сильнее прыгнуть вперед“).

³ С. У. ССРБ. 1922. № 5, арт. 82.

⁴ Стучка, Курс гр. права, т. I, изд. 1931 г., стар. 180.

значэнне як адзін з асабліва буйных сродкаў на шляху пла-намернага ажыццяўлення эканамічнай палітыкі савецкага ўрада, мэтай якой таксама ёсць поўная ліквідацыя капіталістычных элементаў, поўнае знішчэнне прычын, параджаю-чых класавыя рознасці і эксплуатацыю, перамаганне пера-жыткаў капіталізма ў эканоміцы і свядомасці людзей, пера-тварэнне ўсяго працоўнага насельніцтва краіны ў свядомых і актыўных будаўнікоў бескласавай соцыялістычнай гра-мады.¹

На падставе пастановы Прэзідыума Цэнтральнага Выка-наўчага Камітэта Беларусі ад 2 лютага 1923 г. Грамадзянскі Кодэкс РСФСР быў уведзены, як дзейнічаючы закон, на ўсёй тэрыторыі Беларусі з 1 сакавіка 1923 г.²

Гэта рэцэпцыя была праведзена без усякіх змен і абме-жаванняў, „in complexu“, і такім чынам, кожнае палажэнне і кожны артыкул расійскага кодэкса павінны былі карыстацца ў БССР законнай сілай, пакуль яны не будуць спецыяльна скасаваны заканадаўствам БССР.

На працягу дзесяцігоддзя, якое прайшло з часу, калі ГК атрымаў заканадаўчую санкцыю ў РСФСР, уключана ў яго нямала дадаткаў (якія аказаліся неабходнымі ў меру раз-віцця гаспадарчых адносін па шляху да соцыялізма), унесен рад важнейшых змен.

Савецкая Беларусь пільна сачыла за заканадаўчай твор-часцю РСФСР і іншых савецкіх рэспублік і, у сваю чаргу, унесла шмат змен і дадаткаў у рэцыпаваны кодэкс.

Аднак, калі ў 1923 г. Грамадзянскі Кодэкс РСФСР зра-біўся законам БССР у цэлым аб'ёме, без усякіх абмежаван-няў і агаворак, дык у далейшым у БССР былі ўведзены не ўсе навіны, якія выходзілі ў РСФСР.

Суправаджаўшыся новымі гаспадарчымі адносінамі соцы-яльныя і эканамічныя зрухі не маглі, зразумела, не адбіцца на адпаведных дэкрэтах і загадах.

Вось чаму на працягу ўсяго часу ад увядзення Грамадзян-скага Кодэкса да выдання яго ў 1927 г. адбылося ў БССР шмат заканадаўчых навін. Іх можна класіфікаваць на такія, якія маюць сваёй мэтай забяспечыць інтарэсы дзяржавы, умац-ненне дыктатуры пролетарыята, а ў першую чаргу—замаца-ванне дзяржаўнай уласнасці і камандных вышынь. Сюды належыць: арт. 22 (недапушчэнне адчужэння дзяржаўнай маемасці; парадак выключэння з гэтага правіла); арт. арт. 23 і 56 (удасканаленне аб'ектаў, выключаемых з грамадзян-скага зварота); арт. арт. 69 і 70 (рэквізіцыя і канфіска-цыя); арт. 155 (форма дагавора аб здачы дзяржаўных і ко-мунальных прадпрыемстваў); арт. 219 (забяспечанне дзярж. крэдыта); арт. 449 (абмежаванне адказнасці дзяржаўных

¹ Рэзалюцыя XVII Партканферэнцыі.

² У мясцовасцях, якія ўпаследку былі далучаны да БССР з тэрыторыі РСФСР, ГК лічыцца ўступіўшым у сілу з 1-га студзеня 1923 г., у адпавед-насці з пастановай Усерасійскага ЦВК, прынятай на IV сесіі IX склікання 31 кастрычніка 1922 г.

устаноў за цэласць маемасці, узятай іх служачымі ў рабочым парадку).

Далей, з'явіўшыся за паказаны перыяд заканадаўчыя навіны адносяцца да ўпарадкавання жыллёвай справы (арт. 173 пра рамонт; арт. 175 пра пацясненне і самацясненне). У гэтай-жа сувязі потым (у 1928 г.) увесь раздзел аб праве забудовкі падвяргаецца грунтоўнай перапрацоўцы. Рад навін быў накіраван супроць эксплуатацыі пры дапамозе дагавароў. Так, напрыклад, унесена ў арт. 33 увага, згодна якой сельскі совет, райвыканком і іншыя ўстановы і арганізацыі павінны падаваць іскі аб прызнанні неправадзейнымі кабальных здзелак, зробленых сем'ямі асоб, узятых у Чырвоную армію. Далей, уведзена пэўная форма для дагавора дарэння (арт. 140); урэгульвана процантавая пазыка (арт. 225), таксама як і парадак ліквідацыі поўнага таварыства.

Упарадкаванне Грамадзянскага зварота маюць на ўвазе: арт. 19а (парадак карыстання фірмай), арт. 27 (форма здзелак), увага да арт. 59 (маемасць, экспрапрыяваная на падставе рэволюцыйнага права, якая перайшла ва ўласнасць працоўных) і ўвесь раздзел пра дагавор камісіі і г. д.

Але асабліва шырокая заканадаўчая работа была праведзена ўжо ў далейшы перыяд соцыялістычнай рэканструкцыі, пачынаючы з 1928 г.

Так, падрыхтоўваная работай Вярхоўнага Суда, з'явілася заканадаўчая навела, прызнаўшая прэзумпцыю на карысць дзяржавы па ўсіх спрэчках аб праве ўласнасці. Іншымі словамі *onus probandi* (абавязак давесці належнасць маёмасці) у выпадках спрэчкі ляжыць не на дзяржаўнай установе, але на прыватных асобах. Такое становішча зусім адпавядае таму выключнаму значэнню, якое мае соцыялістычная ўласнасць як аснова савецкага лада.

Калі наогул узяць заканадаўства БССР за мінулы перыяд у галіне рэгулявання гаспадарчых адносін, то, па сутнасці, нельга будзе канстатаваць асабліва рэзкіх і многалікавых разыходжанняў супроць заканадаўстваў РСФСР і УССР.

Такое з'явішча зусім натуральна, калі мець на ўвазе, што Беларусь будавалася на аднолькавых прынцыпах з брацкімі рэспублікамі і што гаспадарчае развіццё Беларусі самым цесным спосабам звязана з эканамічнымі поспехамі астатніх Соцыялістычных Савецкіх Рэспублік, у якіх на аднолькавых падставах і аднолькавых прынцыпах абараняюцца пролетарскай дзяржавай пэўныя маёмасныя адносіны.

Аднак, гэта яшчэ не азначае, што, у звязку з некаторымі бытавымі асаблівасцямі, у БССР не было і няма ніякіх адступленняў ад устаноўленых у іншых нашых рэспубліках праўных норм.

На радзе такіх разыходжанняў мы і спынімся ніжэй. Паколькі-ж яны наогул перашкаджаюць ці,—наадварот,—не перашкаджаюць уніфікацыі гаспадарчага права ва ўсім Сэюзе—гэта пытанне пастараемся высветліць, калі гутарка

пойдзе пра выданне адзінага кодэкса гаспадарчых законаў для ўсіх Совецкіх Соцыялістычных Рэспублік.

Перш за ўсё трэба адзначыць, што да 1927 г. пазнанне беларускага грамадзянскага права было справай далёка не лёгкай. Для вывучэння гэтай галіны заканадаўства было недастаткова зварочвацца выключна да рэцыпаванага на Беларусі Грамадзянскага Кодэкса РСФСР, бо яшчэ 19 студзеня 1919 г., як мы бачылі вышэй, Часовы Рабоча-Сялянскі Совецкі Урад Беларусі пастанаўіў, што „надалей усе новыя законы і загады будуць выходзіць ад Урада Беларусі“.

Такім чынам ніякія законы, праведзеныя ў іншых савецкіх рэспубліках, без спецыяльнага падцверджання з боку беларускага ўрада ў БССР сілы не маюць.

Вось чаму з мэтай дакладнага пазнання дзейнічаючага — прынамсі да 1927 г. — на Беларусі грамадзянскага права было неабходным пільна і старанна прасачыць па збору законаў усе змены і дадаткі, якія былі ўнесены ў беларускае заканадаўства з моманта рэцэпцыі ГК РСФСР, гэта значыць, пасля першага сакавіка 1923 г. — даты, калі гэты кодэкс пачаў дзейнічаць на тэрыторыі тагачаснай Беларусі.¹ Але такая задача была вельмі цяжкай. Патрэба ў выданні ўласнага беларускага грамадзянскага кодэкса таму моцна пачувалася. Яна выклікалася перш за ўсё практычнымі меркаваннямі. Бо мець у сваім распараджэнні ўсе камплекты Збора Законаў за ўсе мінулыя гады, пачынаючы з 1923 г., — фактычна складала шчаслівы ўдзел толькі нямногіх, параўнальна, работнікаў, і часта гэтыя камплекты адсутнічалі нават ва ўстановах і судах.

Побач-жа з гэтымі чыста практычнымі патрабаваннямі ўстала пытанне, ці не мэтазгодна падумаць аб поўным пераглядзе ГК з улікам усіх велізарных поспехаў, якія былі дасягнуты ў галіне соцыялістычнага будаўніцтва на працягу 1923—1927 г.

Аднак для такой карэннай перапрацоўкі Кодэкса час яшчэ не надышоў. Галоўную прычыну гэтай акалічнасці трэба шукаць у тым, што згодна з канстытуцыяй Саюза Совецкіх Соцыялістычных Рэспублік ад 31 студзеня 1924 г. да прадметаў ведання вярхоўных органаў Саюза, паміж іншым, аднесена ўстанаўленне асноў грамадзянскага заканадаўства. Значыць, пакуль няма такіх асноў, не варта брацца за грунтоўную перабудову чыннага кодэкса. 3-га лютага 1927 г. складзена была адпаведная камісія пры СНК Саюза ССР для выпрацоўкі „Асноўных падстаў грамадзянскага заканадаўства“.² Але і да гэтага часу агульнасаюзных асноў няма, не гледзячы на тое, што ў рабоце камісіі прымалі ўдзел такія выдатныя працаўнікі, як т. т. Стучка, Пашуканіс, Раевіч і інш. Некалькі папярэдніх праектаў, праўда, было складзена.

¹ С. 3. БССР 1923 г. № 3, арт. 29.

² „Основные начала гражданского законодательства“.

Вось чым тлумачыцца, што БССР, як і астатнія нашы саюзныя рэспублікі, устрымалася ад поўнай і карэннай перапрацоўкі ГК.

Тое, што было мэтазгодна зрабіць: збіраць і сістэматызаваць доўгі рад заканадаўчых навінак, з'явіўшыхся за гэты час, паспяхова было выканана НКЮ па даручэнню Прэзідыума ЦВК.

Спіс-жа памянёных навел, у звязку з развіццём соцыялістычнага будаўніцтва па-новаму рэгуляваўшых гаспадарчыя адносіны, досыць значны. Можна казаць, што амаль няма ніводнага раздзела грамадзянскага кодэкса, на якім не адбіліся гэтыя дасягненні. Так, у інтарэсах аховы дзяржаўнай уласнасці ўнесена было правіла аб тым, што ўдзел дзяржаўных устаноў і прадпрыемстваў у грамадзянскім звароце вызначаецца асобнымі правіламі (увага да арт. 16); устаноўлена норма, паводле якой дзяржаўныя і іншыя, дазволеныя для зварота ў межах СССР каштоўныя паперы на паказчыка, а таксама банкавыя білеты, не могуць быць вытрабаваны ад сумленнага набываўца нават тады, калі раней былі згублены або ўкрадзены або належалі дзяржаўнай установе ці прадпрыемству і былі незаконна адчужаны (у інтарэсах узмацнення дзяржаўнага крэдыта; увага 2 да арт. 60). Таксама па-новаму быў урэгуляваны парадак канфіскацыі як безадплатнае прымусовае адчужэнне маемасці (арт. 70). Далей устаноўлены пэўныя ільготы на карысць дзяржавы і кааперацыі ў выпадках перахода да залогатрымальніка непрададзенай з публічных таргоў заложанай маемасці і іншыя (арт. 103; 105). З'явілася рэгламентацыя дагавора камісіі (арт. 285 і наст.). Да пералічаных змен трэба дадаць яшчэ новую ўстаноўку, якую атрымала пытанне аб форме здзелак; нормы, накіраваныя супроць эксплуатацыі наймальнікаў і наогул пры дапамозе дагавароў і іншыя.

Здавалася, апроч таго, зусім натуральным, каб Грамадзянскі Кодэкс БССР быў выданы на беларускай мове.

Між тым, канчаткова ўстаноўленай, навукова-распрацаванай беларускай праўнай тэрміналогіі ў разглядаемы перыяд не існавала. Займаўшыся гэтым пытаннем былы Інстытут беларускай культуры здавальняючай работы не пакінуў.

Пры гэтым адсутнасць навуковых сіл становіць сабой толькі адзін бок адзначанага адмоўнага з'явішча. Ёсць яшчэ другі, больш сур'ёзны і агіднейшы бок. Ён знайшоў яскравую характарыстыку ў творы „Беларуская Акадэмія Навук на парозе другой пяцігодкі“, аўтары якога пішуць:

„Пад шыльдаю змагання за чыстату і самабытнасць беларускай мовы, пад выглядам змагання супроць расійскай культуры, праводзілася нацдэмамі выразнае змаганне супроць саветызацыі беларускай мовы, супроць уключэння ў слоўнік словатвораў, утвораных Кастрычніцкай рэвалюцыяй. Гэтых слоў не магла перанасіць ідэя буржуазнага „нацыянальнага адраджэння Беларусі“, якая патрабавала развіцця правапіса ў такім кірунку, які-б не дазволіў

шырокім працоўным масам карыстацца роднаю беларускаю моваю". Выданы памянёным інстытутам у 1925 г. дзесяты выпуск, які змяшчае „беларускую навуковую праўную тэрміналогію“, з'яўляецца занадта бедным ва ўсіх напрамках твораў і не прадстаўляе сабою нічога станоўчага, але затое ў ім ёсць шмат шкоднага. У склад гэтага расійска-беларускага праўнага слоўніка ўвайшло 3.125 слоў.

Зразумела, такая лічба—нішто ў параўнанні з украінскім юрыдычным слоўнікам, у які ўвайшло 67.000 слоў.¹ Гэтым мы не хочам давесці, што якраз украінскі слоўнік павінен службыць безумоўным узорам пры распрацоўцы беларускай юрыдычнай тэрміналогіі. З ліку 67.000 слоў вялікая колькасць не мае ніякіх адносін да праўнай тэрміналогіі. Таксама нават у той, параўнальна, невялікай колькасці слоў, якія складаюць выданы Інстытутам беларускай культуры слоўнік, надта значная колькасць слоў ніякага дачынення да праўнай тэрміналогіі не мае.

Але тут нельга прайсці міма таго ўплыва, які агульнае кіраўніцтва гуманітарнай секцыі паказанага інстытута ўказвала на спосаб выканання ўскладзенай на тэрміналагічную камісію задачы. Досыць будзе, з мэтай ілюстрацыі гэтага факта, прывесці некалькі прыкладаў, якія ў любы момант могуць быць размножаны.

Так (інтэрнацыянальны) выраз „акрэдытыў“ перакладзен „паўнамоцтва“; „арбітр“ праз „пасрэднік“; „арбітраж“ праз „пасрэдніцтва“; „аукцыён“ праз „ліцытацыя“; „уклад“ праз „фундацыя“; „снабжэнне“ праз „аснада“; „юрысконсульт“ праз „праварадца“ і г. д. і г. д.

Тэндэнцыёзнасць такіх „тэрмінаў“ кідаецца ў вочы. Замест таго, каб даць тэрміналогію сучасную, савецкую, глядзець уперад, а не назад,—штучныя, нудныя і рабочым і сялянам зусім незразумелыя словы.

Адсутнасць належнай праўнай тэрміналогіі не ў апошняй чарзе паслужыла галоўнай прычынай, чаму на працягу доўгага часу мы грамадзянскага кодэкса на беларускай мове не мелі.

¹ Російсько-Український словник правничої мови. 1926 г.

ГРАМАДЗЯНСКІ КОДЭКС БССР У РЭКАНСТРУКЦЫЙНЫ ПЕРЫЯД

Такім чынам толькі ў 1927 г. упершыню з'явіўся ў свет поўны грамадзянскі кодэкс БССР, але не на беларускай, а на рускай мове.

Вось заглавак гэтага выдання: „Гражданский Кодекс Белорусской Социалистической Советской Республики. С алфавитным указателем. Издание издательского п/отдела законодательных предположений НКЮ БССР. 1927 г.“

У істарычным ходзе развіцця гаспадарчага права Беларусі гэтаму выданню бяспрэчна належыць вельмі важная роля. Таму не можа не мець значнага інтарэса слыннца на паказаным выданні, як на першай спробе сістэматызаваць усе дзейнічаючыя ў БССР гаспадарчыя законы.

Што думка аб грунтоўнай, карэннай перапрацоўцы Грамадзянскага Кодэкса карысталася некаторай папулярнасцю, пра гэта ўжо сказана ў папярэднім нарысе. Аднак рэальнае ажыццяўленне яе сустрэла непераможную перашкоду ў адсутнасці агульна-саюзных падстаў грамадзянскага заканадаўства.

Чым-жа пры такіх умовах ўсё-такі тлумачыцца, што іменна ў 1927 г. з'явіўся ў БССР свой уласны Грамадзянскі Кодэкс?

Такі момант не выпадковы. Ён супадае з пачаткам соцыялістычнай рэканструкцыі. Дзейнічанне Грамадзянскага Кодэкса захапіла час, калі мы ад палітыкі абмежавання і выцяснення капіталістычных элементаў перайшлі да палітыкі ліквідацыі кулацтва як класа на базе суцэльнай калектывізацыі, калі істарычныя поспехі ў справе соцыялістычнай рэканструкцыі сельскай гаспадаркі ўжо яскрава выявіліся, калі набліжаўся час завяршэння пабудовы фундамента соцыялістычнай эканомікі. Тыя вялікія поспехі, якія характарызуюць увесь перыяд да моманта выхада разглядаемага выдання, знайшлі ў ім адпаведны адбітак.

Мы бачылі вышэй, якія важныя змены і дадаткі на працягу аднаўленчага перыяда ўнесла заканадаўства БССР

у паасобныя раздзелы Грамадзянскага Кодэкса згодна разгортвання соцыялістычнай эканомікі.

Як цэнтральны інстытут, прыцягваючы да сябе асаблівую ўвагу партыі і ўрада, у гэты перыяд выключна яскрава выступае дзяржаўная ўласнасць. На замацаванне яе накіраван цэлы рад заканадаўчых актаў, якія ўпаследку атрымалі канчатковае завяршэнне ў дэкрэце за 7 жніўня 1932 г. аб грамадскай соцыялістычнай уласнасці, як базы ўсяго савецкага лада.

Але кодэкс 1927 г. яшчэ не становіць сабой, зразумела, кодэкса гаспадарчых законаў, патрэбнага на сучасным этапе развіцця соцыялістычнага будаўніцтва, і ў такім разрэзе ён не павінен разглядацца.

Што-ж датычыць структуры і сістэмы кодэкса 1927 г., дык ён з'яўляецца аналагічным з сваім прататыпам і кодэксамі іншых соцыялістычных савецкіх рэспублік.¹

Тады нават самая думка аб прапанове новых мэтазгодных прынцыпаў, па якіх могуць быць размеркаваны і размешчаны матэрыялы, якія павінны ўвайсці ў савецкі грамадзянскі кодэкс, здавалася некаторым небяспечнай.²

Калі-ж няма розніцы ў дачыненні да знадворнай пабудовы паміж выданым Наркамюстам БССР у 1927 г. Грамадзянскім Кодэксам і яго папярэднікам, ГК РСФСР, дык у адных адносінах нават знешні выгляд беларускага кодэкса прыцягвае да сябе ўвагу: лік яго артыкулаў значна больш у параўнанні з кодэксам РСФСР. У той час, як апошні мае ў сваім першапачатковым выданні ўсяго 435 артыкулаў, Грамадзянскі Кодэкс БССР 1927 г. абымае 476 артыкулаў.

Упаследку дадана яшчэ некалькі артыкулаў, бо ў 1929 г. раздзел аб спадчынным праве быў грунтоўна пераапрацаваны, прычым лік артыкулаў, рэгулюючых паказаныя адносіны, павялічыўся на 6.³ Такім чынам, пачынаючы з памянёнага часу, ГК БССР абымае 482 артыкулы.

Гэта ёсць першае з адступленняў беларускага Грамадзянскага Кодэкса ад свайго ўзора.

Другое заключаецца ў наступным.

Як вядома, ні ГК РСФСР, ні адпаведныя кодэксы астатніх савецкіх рэспублік не змянілі нумарацыі артыкулаў, першапачаткова абазначанай у выданні РСФСР 1922 г., па меры выдання пастаноў, якімі былі ўведзены новыя артыкулы. Такія навіны былі змешчаны ў кодэксах або як увагі, або—і прытым у большасці выпадкаў—як дадаткі да ўжо існаваўшых артыкулаў з дабаўленнем да іх літар „а“, „б“, „в“, ці лічбаў „1“, „2“, „3“ і г. д. Першы спосаб прыняты заканадаўствам РСФСР, другі—украінскім.

¹ Пакідаем без увагі ранейшыя выданні Азербейджанскага Гр. Код., у склад якога ўключана было сямейнае права (шлюбнае, сямейнае, апекунскае).

² Пар. Раевіча—у часопісу „Советское Право“, 1926 г. № 4, стар. 49 (арт. „О внешней стороне гражданского кодекса“).

³ З. З. БССР 1929 г., № 2, арт. 7.

Што-ж датычыць артыкулаў, якія страцілі сілу і практычнае значэнне, то яны, натуральна, выключаліся з тэкста кодэкса, але на аслабляюшыяся па гэтай прычыне месцы не перасоўваліся стаяўшыя за імі артыкулы.

Ад гэтага апрабаванага, дзякуючы яго практычнасці, метада, які набывае яшчэ большую вагу пры існаванні ў паасобных Соцыялістычных Савецкіх Рэспубліках амаль што супадаючых па сваім змесце Грамадзянскіх Кодэксаў, ГК БССР выдання НКЮ 1927 г. адмовіўся, не гледзячы на тое, што ні аб якой карэннай пераапрацоўцы гутарка і не ішла.¹

У памянёным беларускім кодэксе артыкулы ГК 1922 г., якія пазней, пасля рэцэпцы і беларускім заканадаўствам былі скасаваны, уступілі свае месцы непасрэдна за імі стаяўшым артыкулам.

У выніку такога метада нумарацыя толькі першых 76 (1—76) артыкулаў у паказаным выданні супадаюць з кодэксам РСФСР. Артык. 76-а Кодэкса РСФСР у беларускім выданні фігуруе ўжо пад лічбай „77“, арт. 84-а мае лічбу „86“ і г. д., так што, напрыклад, арт. 317 кодэкса РСФСР адпавядае артыкулу „354“ беларускага выдання, арт. арт. 355—„392“, 418—„459“, 435—„476“. Такім чынам знешнія разыходжанні паміж беларускім і астатнімі грамадзянскімі кодэксамі, дзейнічаючымі ў паасобных частках ССРСР, атрымаліся вельмі значныя.

Адрозніваліся ад адпаведных пастановаў іншых савецкіх рэспублік устаноўленыя беларускім законам 1927 г. правілы адносна рэквізіцыі і канфіскацыі. Аднак, бяручы пад увагу, што гэтыя законы ўпаследку зноў былі зменены, прычым і цяпер існуе значная розніца паміж зместам і рэдакцыяй іх па заканадаўству РСФСР, БССР і г. д.,—мы на памянёных правілах застановімся ў іншай сувязі. Адзначым толькі невыстарчальнае тлумачэнне, якое даецца ў артыкуле 69 ГК БССР згодна рэдакцыі 1927 г. разуменню аб рэквізіцыі.

Там запісана: „Рэквізіцыя (прымусовае) адчужэнне ці часовае адабранне дзяржаваю маемасці ад ўласніка за ўзнагароду можа рабіцца...“ Звычайны, агульна прыняты, выраз „вынятак“, рускае „из'ятие“, заменена словам „адабранне“. Але такая замена няўдалая, бо адбіраецца тое, што незаконна, неабгрунтавана знаходзіцца ў каго-небудзь ва ўладанні. Між тым, рэквізіцыя накіравана на адчужэнне або спецыяльнае абмежаванне права прыватнай уласнасці, вынікаючае з самай сутнасці гэтага права і не звязанае з якімі-небудзь парушэннямі ці злачынствамі ўласніка. Таму тэрмін „адабранне“ ў даным выпадку не падыходзіць.

Тут можа ўзнікнуць пытанне аб тым, ці варта наогул у кодэксах і законах даваць тлумачэнне паасобных праўных

¹ БССР, дарэчы, у гэтым пытанні не стаіць адзінока. У тым-жа 1927 г. з'явілася трэцяе выданне Грамадзянскага Кодэкса Азербейджанскай Соцыялістычнай Савецкай Рэспублікі. У гэтым кодэксе таксама прароблена перанумарацыя артыкулаў, прычым у яго ўключан, апроч таго, новы раздзел пра аўтарскае права. Нумарацыя ГК АзССР з нумарацыяй кодэкса БССР не супадае

паняццяў. Кажуць, што гэта складае абавязак не заканадаўца, а школы і спецыяльнай прапаганды. Але, выходзячы з такога пункта погляду, забываюцца, што закону і павінна быць уласціва прапагандыцкая роля.

Таму няма нічога шкоднага ў тым, што рад артыкулаў кодэкса не змяшчае пазітыўных правіл аб дзеянні або ўстрыманні ад дзеяння, але складзен накшталт падручніка, які растлумачвае чытачу значэнне паасобных праўных інстытутаў. Такі метада мае тую перавагу, што любы грамадзянін, уважліва чытаючы закон, можа сам пазнаць, якімі ён карыстаецца правамі.¹

Здаецца, як быццам ГК БССР у 1927 г. павялічыўся на цэлых 41 арт., але гэта так толькі на першы погляд.

Справа ў тым, што большасць змененых артыкулаў амаль што цалкам супадаюць не толькі па змесце, але таксама па стылю з адпаведнымі зменамі, зробленымі ў заканадаўствах РСФСР і УССР. Іншы раз, праўда, маюцца некаторыя тэкстуальныя асаблівасці, з якіх адны адрозніваюцца ад украінскіх норм, а другія ад РСФСР. Так, па беларускаму кодэксу выраз „натарыяльны парадак“ скасаван і заменен выразам „натарыяльнае пасведчанне“, што знаходзіцца ў сувязі са зменай другой часткі артык. 27 аб тым, што „пісьмовыя здзелкі падзяляюцца на простыя, пасведчаныя і натарыяльныя, г. зн. учыненыя ў натарыяльным органе і ўнесеныя ў натарыяльную актавую кнігу“.

Змена, як вядома, заключаецца ў тым, што ўсе „пісьмовыя здзелкі“ надалей „падзяляюцца на „простыя“ і „натарыяльна пасведчаныя“.²

Укладальнікі беларускага Грамадзянскага Кодэкса, грунтоўчыся на адпаведных пастановах заканадаўчых органаў, выправілі некаторыя шурпатасці тэкста арыгінала. Праўда, гэтыя спробы немногалікавыя. Але дзе-ні-дзе яны ёсць. Так, напрыклад, замест ранейшага тэкста арт. 217 ГК РСФСР у адпавядаючым яму артыкуле беларускага выдання 226-ым запісана: „у тых выпадках, калі дагавор пазыкі павінен быць зроблен у пісьмовай форме, не дапускаецца спрачацца супроць яго пры дапамозе сведкаў, апроч выпадкаў, калі справа падлягае разгляду крымінальнага суда“.³

¹ Вось, напрыклад, погляд вядомага праф. П. Э. Сакалоўскага: *Baltische Rechtsangleichung. 10 Jahre Gesetzgebung Estlands und Lettlands. Referate der I Baltischen Juristen-Konferenz in Dorpat. Артыкул „Zur Einleitung“*. 1929, стар. 7—8. „Man nehme daran keinen Anstoss, das zahlreiche Artikel keine positiven Vorschriften über Tun oder Lassen enthalten, sondern nach Art eines Lehrbuches den Leser über die Bedeutung der einzelnen Rechtsinstitute aufklären. Das hat den Vorzug, dass jeder Bürger sich bei einiger Aufmerksamkeit selbst über seine Rechtslage unterrichten kann“.

² З. 3. і Заг. БССР 1927 г. № 21, арт. 91.

³ У тэксце ГК РСФСР 1922 г. у арт. 217 запісана: „В тех случаях, когда договор займа должен быть совершен в письменной форме, оспаривание его путем свидетельских показаний не допускается, за исключением случаев уголовно наказуемых деяний“.

Таксама зусім зразумела, калі назва „ апека “ ў арт. 9 заменена словам „ папяхыцельства “, бо на падставе арт. 87 уступіўшага ў сілу з 1 сакавіка 1927 г. Кодэкса Законаў аб шлюбе, сям’і і апецы БССР над марнатраўцамі назначаюцца не апекуны, а папяхыцелі; ¹ што ў выданым НКЮ БССР кодэксе замест спасылак на „ Известия “ Усерасійскага ЦВК, як афіцыйны орган, у якім павінны апублікоўвацца прадугледжаныя законам для пэўных выпадкаў аб’явы, значыцца „ Советская Беларусь “, орган беларускага ўрада, цяпер замененая „ Звяздою “.

Аднак, тут аказалася, што метада, выбраны для надання грамадзянскаму кодэксу як быццам большай зручнасці пры яго ўжыванні, праз перастаноўку артыкулаў з адзнакамі літар „ а “, „ б “, „ в “, не ёсць ратунак. Прынамсі ўжо цяпер зноў з’явіліся такія двайняты, трайняты і г. д., артыкулы з адзнакамі „ а “, „ б “, „ в “, „ г “ і нават да літары „ р “ уключна. Вось доўгі пералік такіх артыкулаў, якія, натуральна, будуць яшчэ павялічвацца: 45а; 80а; 86а; 103а—103е; 107а—107р; 139а, 139б; 181а, 181б; 210а.

Адзін новы артыкул з’явіўся нават—не ў прыклад іншым—з адзнакай „ і “ замест літары „ а “. Гэта—арт. 56¹ аб тым, што калі маемасць, паказаная ў артыкулах 53, 55—56, знаходзіцца ў чым-небудзь уладаньні без канцэсіі або іншага законнага дазволу, то яна павінна быць перададзена належным дзяржаўным органам.

З мэтай характарыстыкі грамадзянскага кодэкса БССР асабліва важнае значэнне мела-б спыніцца на тых яго артыкулах, у якіх выяўляецца заканадаўчая творчасць, незалежна ад якіх-небудзь запазычанняў у таго ці іншага савецкага заканадаўства.

Такіх норм, надаючых кодэксу спецыфічную афарбоўку, дарэчы кажучы, нямнога.

У гэтых адносінах перш за ўсё прыцягвае да сябе ўвагу арт. 12, які заслугоўвае ўважлівага аналізу. У ім запісана: „ Асоба, якая ў парадку, устаноўленым Грамадзянскім Працэсуальным Кодэксам, прызнана невядома дзе адсутнаю, можа быць абвешчана прапаўшаю, калі ад дня публікацыі аб прызнанні яе невядома-дзе адсутнаю мінула 5 год. Такая асоба запісваецца ў акты грамадзянскага стана, як прапаўшая, на падставе пастановы суда. Абвяшчэнне асобы прапаўшаю мае такія самыя вынікі, як і сьмерць. Асоба, якая з’явіцца пасля ўваходжання ў сілу пастановы суда аб прызнанні яе прапаўшаю, губіць права на атрыманне раней належаўшай ёй маемасці “.

Па параўнанні з грамадзянскімі кодэксамі астатніх нашых рэспублік тут многае выклікае ўвагу. Беларускі артыкул выключыў перанятую з буржуазнага заканадаўства,—дзе

¹ З. 3 і Заг. БССР 1927 г., № 7, арт. 40.

яна вякамі ўкаранілася,—формулу аб прызнанні чалавека доўга і без звестак аб сабе адсутнічаючага,—памёршым.

Выходзячы з таго меркавання, што такое абвяшчэнне памёршым можа лічыцца толькі прэзумцыяю, якая іншы раз і не адпавядае рэчаіснасці,—беларускае заканадаўства прызнала больш мэтазгодным гэты тэрмін змяніць тэрмінам „абвяшчэнне асобы прапаўшаю“.

Тым не менш ужыты беларускім законам новы тэрмін таксама не з'яўляецца здавальняючым.

Праводзіць лагічную, сапраўдную, а не толькі фармальна-юрыдычную мяжу паміж фактам невядомай адсутнасці асобы і яе прапажаю бадай што нельга. А што такая змена выказаў здольна выклікаць у практыцы нярэдкую блытаніну, можна лёгка сабе ўявіць, калі ўспамянуць дадатак I да артыкула 12 ГК РСФСР, у якім запісана аб „судовым прызнанні прапаўшых памёршымі“, г. зн., што паказаны закон ідэнтыфікуе невядома-дзе адсутных з прапаўшымі.

Можна было-б зусім не гаварыць пра прызнанне адсутнага памёршым, а замест таго ўстанавіць такое ўсім зразумелае правіла, што калі асоба невядома-дзе адсутнічае і гэта акалічнасць будзе ў належным парадку ўстаноўлена, то пасля таго, як ад дня публікацыі аб прызнанні такой асобы невядома-дзе адсутнаю мінула (па беларускаму закону) 5 год,—маемасць яе, як спадчына, пераходзіць у парадку наследвання. Гэта ёсць канчатковы рэзультат, да якога імкнецца беларуская навіна, аб чым сведчыць апошняя частка памянёнага артыкула, маючая наступны змест: „Асоба, якая з'явіцца пасля ўваходжання ў сілу пастановы суда аб прызнанні яе прапаўшаю, губіць права на атрыманне раней належаўшай ёй маемасці“. Прыведзеная частка артыкула адначасова з'яўляецца вынікам таго новага прынцыпа, які ўпершыню праводзіцца ў беларускім заканадаўстве і карэнным чынам разыходзіцца са ўсімі іншымі заканадаўствамі.

Вось чаму не пазбаўлена пэўнай цікавасці спроба троху застанавіцца на гэтым пытанні.

Так, напрыклад, па украінскаму заканадаўству, калі судом будзе прызнана, што асоба ў паказаным выпадку адсутнічала ў выніку непераможнай сілы, яна атрымлівае назад сваю маемасць з тым, аднак, што ўчыненыя прыняўшымі яе спадчыну здзелкі лічацца сапраўднымі.

Калі знішчыць самы акт прызнання асобы памёршаю, то лагічна павінна наступіць *restitutio in integrum*—аднаўленне ранейшага становішча, як быццам нічога не адбылося за час адсутнасці такога „ўваскрэсшага з мёртвых“.

Аднак, тут паспяшаецца на дапамогу так званая юрыдычная логіка, згодна якой, хаця і мае месца ў даным выпадку аднаўленне маемасных праў з'явіўшагася, але здзелкі, учыненыя да гэтага часу з моманта ўваходжання ў сілу пастановы аб прызнанні такой асобы памёршай, не касуюцца.

Ці не ўтвараецца пры тэй устаноўцы, якая высоўваецца паказанымі законамі,—за выключэннем французскага (які не

вытрымлівае крыткі па другім матывам)—некаторая юрыдычная трагікамедыя? Ці не вісне над галоўмі наследнікаў, якія прынялі спадчыну з повада прызнання „спадчынадаўца“ памёршым у звязку з яго доўгай адсутнасцю, якісь Дамоклаў меч?

Справа-ж у тым, што калі з'явіцца абвешчаны памёршым, дык ён мае права атрымаць ўсю спадчынную маемасць, якая яшчэ засталася. Аднак, здзелкі, заключаныя за час яго адсутнасці, пакідаюцца ў сіле, згодна правіла жыццёвай мудрасці: „што было, то сплыло“.

Якая-ж пры такіх умовах ствараецца сітуацыя?

Калі наследнікі акажуцца ашчаднымі і стараннымі, і калі, такім чынам, маемасць будзе захавана ў добрым стане, то яна цалкам будзе адабрана „васкросшым нябожчыкам“.

Між тым, калі ад спадчыны нічога ў наяўнасці больш не будзе, тады „взятки гладкі“, бо „на нет и суда нет“.

Вось да якога абсурда прыводзіць адзначанае становішча, бо здзелкі, заключаныя ў часе адсутнасці звярнуўшагася спадчынадаўца, застаюцца ў моцы, а значыць і дагавор аб продажы спадчыннай маемасці і г. д., значыць, не зробіш нічога і ў такіх выпадках, калі „вясёлыя наследнікі“ выявляць асабліва марнатраўныя інстынкты і цалкам спускаць усю спадчыну.

У Грамадзянскім Кодэксе БССР 1927 г. маецца, паміж іншым, і такі анахранізм: ва ўвазе да артыкула 139 (ён адпавядае артыкулу 137 ГК РСФСР і УССР) гаворыцца, што „рэгістрацыя на біржы здзелак куплі-продажа і пастаўкі прыраўняюцца да натарыяльнага пасведчання“. Між тым бірж на Беларусі ў часе выдання кодэкса 1927 г. больш не існавалі.

Пакажам яшчэ наступныя разыходжанні паміж ГК БССР 1927 г. і ГК РСФСР. Ва ўвазе да 446 арт., які меў адпавядаць увазе да артыкула 404 ГК РСФСР, іскавая даўнасць адносна прэтэнзіі да дзяржаўных органаў значыцца гадовая, у той-жа час па РСФСР даўнасны тэрмін у паказаных выпадках устаноўлен 2-гадовы. Зразумела, што такая розніца звязана з вельмі непажаданымі практычнымі вынікамі.¹

Не варта тут падрабязна спыняцца на цэлым радзе пропускаяў, датычных пастановаў, якія з'явіліся ў агульна-саюзным парадку. Такія законы скарыстаны пры складанні кодэкса

¹ У арт. 404 (увага) ГК РСФСР запісана, што „исковая давность по основаным на настоящей статье требованиям к органам государства ограничивается 2-мя годами...“ (С. У. 1927 г., № 1, ст. 3). У новым выданні ГК БССР 1932 г. паказанай увагі больш няма. Матывам для выключэння яе паслужыла тое, што згодна арт. 45 у рэдакц. пастанове ЦВК і СНК БССР ад 5 красавіка 1931 г. іскавая даўнасць па ісках супроць дзяржаўных устаноў і прадпрыемстваў і г. д. абмяжоўваецца гадавым тэрмінам.

Аднак, той-жа самы артыкул дадае, што гэты даўнасны тэрмін ужываецца, апроч выпадкаў, для якіх законам устаноўлен спецыяльны тэрмін.

Можна, зразумела, угледзіць некаторую супярэчнасць паміж артыкуламі 44 і 404 (увага) ГК РСФСР. Факт разыходжання трактоўкі пытання аб тэрміне падачы адзначаных патрабаванняў паміж РСФСР і БССР застаецца фактам.

няпоўнасцю, хаця гэта было неабходна зрабіць. Так, напрыклад, не знайшлі ніякага адбітка правілы аб куплі-продажу ў раздроб з адтэрмінаваннем плацяжа сельска-гаспадарчых машын і прыладаў, якія набываюцца сялянамі і сялянскімі арганізацыямі і якія былі ўведзены пастановай ЦВК і СНК Саюза ССР за 12 студзеня 1924 г.

Шмат іншых недахопаў паказанага выдання таксама паўтараюцца ў новым выданні Грамадзянскага Кодэкса БССР 1932 г., да разгляда якога мы зараз і пяройдзем.

Застаецца яшчэ дадаць, што абодва паказаныя выданні ўзніклі не ў заканадаўчым, але ў ведамственным парадку. Што датычыць выдання 1927 г., дык справа заключаецца ў тым, што НКЮ атрымаў адпаведнае даручэнне ад Прэзідыума ЦВК БССР выпусціць у свет Грамадзянскі Кодэкс, як цэлы твор, карыстаючыся пры гэтым усімі зменамі і дадаткамі, якія мелі месца з моманта рэцэпцыі на Беларусі ГК РСФСР 1922 г.

Зразумела, гэтым не змяняецца сапраўднае значэнне памянёнага выдання. Яго нельга назваць кадыфікацыяй у звычайным сэнсе слова ўжо з тэй прычыны, што ён не прапушчан праз заканадаўчыя органы.

Кодэксы законаў, на падставе канстытуцыі БССР і ў адпаведнасці з канстытуцыяй Саюза ССР (арт. 25) зацвярджаюцца Усебеларускім З'ездам Саветаў. Цэнтральны-ж Выканзўчы Камітэт выдае кодэксы, дэкрэты і пастановы па сваёй ініцыятыве, а таксама разглядае і зацвярджае законапраекты, унесеныя Советам Народных Камісараў (арт. 32). Выпушчаны Наркамюстам кодэкс з'явіўся ў 1927 г., але пазней выхада адзначанай канстытуцыі. Гэты кодэкс і не мае візы ЦВК, ухваляючай яго выданне. Таму ўся адказнасць за паўнату, правільнасць і сістэматызацыю па яго складанню цалкам падае на НКЮ.

Гэтаю асаблівасцю, зразумела, тлумачыцца і тое, што ў памянёным выданні ўкладальнікі яго не імкнуліся,—ды і права гэтага не мелі,—знішчыць рад недахопаў рэцыпаванага кодэкса, самастойна адсеч усё састараўшае, няяснае, супярэчнае і нават немэтазгоднае з пункта погляду тагочаснага моманта, словам сапраўды стварыць кадыфікацыйную работу.

У 1932 г. у РСФСР і ў нас выпушчана новае выданне грамадзянскага кодэкса, прычым у БССР з улікам усіх змен з 1927 г. па 1 лістапада 1932 г., а ў РСФСР са зменамі па 1 студзеня 1932 г.

Якая-ж мэта звязана з гэтымі новымі выданнямі ГК?

Не забудземся, што ўжо ў 1931 г. пабудова фундамента соцыялізма дасягнула свайго завяршэння і СССР паспяхова ўступіў у перыяд соцыялізма, маючы ў перспектыве пабудову бяскласавай грамады.

Аднак, гэтыя грандыёзныя з'явішчы недастаткова глыбока адбіліся на змесце памянёных выданняў. Ахова дзяржаўнай і кааперацыйнай уласнасці прадаўжае, зразумела, знаходзіцца

ў цэнтры ўвагі і ў гэтых выданнях. Соцыялістычнае будаўніцтва яскрава адбілася таксама на новым нармаванні права забудовкі. Унесен рад норм, забяспечваючых рэвалюцыйную законнасць (арт. 69, 69, 446, 449). Далей, грунтоўна пераапрацаваны раздзелы аб акцыйных таварыствах і аб спадчынным праве. Але тым не менш і тут сказалася адсутнасць агульна-саюзных падстаў гаспадарчага заканадаўства. Неадкладныя патрэбы практыкі, якая ў літаральным сэнсе заблыталася ў мностве норм, раскіданых па розных заканадаўчых актах,—вось чым перш за ўсё выклікана з'яўленне грамадзянскіх кодэксаў 1932 г.

Што датычыць беларускага кодэкса, які нас, натуральна, у першую чаргу павінен займаць, то мы зноў маем толькі ведамственае выданне.

Вось як аб'ясняе Наркамюст неабходнасць гэтага выдання:

„Грамадзянскі Кодэкс БССР выдання 1927 г. поўнасю распраданы і таму патрабуецца новае выданне, тым больш, што з 1927 г. да гэтага часу ў Грамадзянскі Кодэкс было ўнесена шмат змен і дапаўненняў, якія раскіданы ў розных паасобных нумарах Збора Законаў БССР.

Лічачы неабходным выпусціць для задавальнення патрэб судовых работнікаў новае выданне ГК, уключыўшы ў яго ўсе тыя змены і дапаўненні, якія былі да гэтага часу прыняты, Народны Камісарыят Юстыцыі выдае гэты кодэкс на беларускай і расійскай мовах. Пры гэтым беларускі тэкст тых артыкулаў, якія былі зменены або дапоўнены, бярэцца па тэксце адпаведнай пастановы ЦВК і СНК БССР пра змену і дапаўненне; у гэтых выпадках кожны раз робіцца адзнака, у рэдакцыі якой іменна пастановы ўзят тэкст данага артыкула, або яго часткі. Астатнія артыкулы ГК перакладзены на беларускую мову зноў, бо афіцыйны тэкст іх маецца толькі на расійскай мове“.

НКЮ БССР, такім чынам, канстатуе чыста практычную патрэбу ў новым выданні грамадзянскага кодэкса. Відаць, Наркамат гэтым самым падкрэслівае, што пакуль яшчэ не надышоў час аддаць грам. кодэкс цалкам у архіў. Няма яшчэ дастатковых падстаў дзеля таго, каб ГК і цяпер мог казаць пра сябе: *moriturus te salutatur* („прывітае цябе ўміраючы“). Такім чынам НКЮ падкрэслівае чыста ўтылітарную, практычную мэту выдання 1932 г.

Прыступім, аднак, да разгляда зараз паказанага новага выдання ГК БССР 1932 г., бяручы пад увагу, што гутарка ідзе не пра кадыфікацыю, а толькі пра ведамственую работу па сістэматызацыі раскіданых заканадаўчых матэрыялаў.

Перш за ўсё адзначым, што лік артыкулаў ГК 1932 г. у параўнанні з ГК 1927 г., у якім было 476, павялічыўся на 6 артыкулаў, што тлумачыцца, як паказана, перапрацоўкай раздзела аб спадчынным праве, згодна пастановы ЦВК і СНК за 26 студзеня 1929 г. На справе-ж лік артыкулаў ГК выдання 1932 г. яшчэ больш, чым у выданні 1927 г., бо ў ім маецца

цэлых 25 навін з адзнакамі „а“, „б“, „в“ і г. д. З другога-ж боку 36 артыкулаў, а іменна арт. арт. 367—403, у звязку з агульна-саюзным законам аб акцыйных таварыствах, скасаваны.¹

Падыходзячы да ацэнкі новага выдання не з мерай, якая павінна быць ужыта да кадыфікацыі, трэба не забывацца, што работа НКЮ і магла заключацца толькі ў адпаведнай сістэматызацыі належных заканадаўчых пастаноў.

У сэнсе паўнаты і парадка выканання работа не выклікае ніякіх дакораў. З мэтай забеспячэння рэвалюцыйнай законнасці ў галіне праўнага рэгулявання маемасных адносін, памянёнае выданне з'яўляецца бяспрэчным дасягненнем.

Сур'ёзную адказнасць НКЮ, аднак, узяў на сябе, пераклаўшы на беларускую мову артыкулы грамадзянскага кодэкса, афіцыйны тэкст якіх маецца толькі на рускай мове.

Такі пераклад павінен быць зроблен з крайняю асцярожнасцю, бо малейшая памылка або недакладнасць становіць сабой найвялікшую небяспеку з прычыны шырокага распаўсюджання, якое, натуральна, атрымлівае выданне, падлягаючае нашаму разгляду.

Таму і важна спыніцца на радзе не вытрымліваючых крытыкі перакладаў рускага арыгінала, і ў прыватнасці на пасобных тэрмінах, якія зусім супярэчаць істотнаму сэнсу таго ці іншага палажэння. Гэта адмоўнае з'явішча становіцца асабліва сур'ёзным з тэй прычыны, што хаця пытанне аб тым, які тэкст карыстаецца перавагай: беларускі ці рускі, трэба безумоўна вырашыць на карысць апошняга ў тых выпадках, калі пераклад зроблен толькі Наркам'юстам і не ўхвален заканадаўчымі ўстановамі,—аднак, гэтае правіла не для ўсіх работнікаў яснае.²

Было-б глыбока памылкова думаць, што праўная тэрміналогія мае толькі другараднае значэнне. Трэба, наадварот, асабліва пільна сачыць за тым, каб яна не парушала асноўных прынцыпаў ленінскай нацыянальнай палітыкі.

Наступныя заўвагі, такім чынам, не з'яўляюцца толькі тэарэтычнымі разважаннямі. Наадварот, яны маюць надзвычай практычнае значэнне, бо якраз у гэтым напрамку навывчка становіцца другой натураю, і адзначаныя дрэнныя бакі могуць непрыкметна перайсці ў пераклад будучага адзінага кодэкса гаспадарчых законаў.

Вось далёка няпоўны пералік недапушчальных тэрмінаў і выразаў, якія маюцца ў цікавым нас выданні:

Артыкул 23 і 56. У рускім арыгінале ў абодвух артыкулах гаворыцца пра „воинское снаряжение“.

У выданні НКЮ гэтыя словы перакладзены—у артыкуле 23 праз „вайсковыя прылады“, у артыкуле 56 праз „рыштунак“.

¹ З. З. і Заг. 1928 г. № 11, пастанова 86.

² Параўн. Грэдынгер. Да пытання аб аўтэнтычнасці тэкста закона пры роўнапраўнасці двух ці некалькіх моў. 1930 г.

Неабходна найперш за ўсё адзначыць недапушчальнасць пераскоквання ў законе з аднаго выразу да другога, калі гутарка ідзе аб адным і тым-жа разуменні. Па-другое, ні той, ні другі пераклад не адпавядае сэнсу рускага арыгінала бо „прылада“ ёсць тое самае, што „снаряд“, а „рыштунак“ хутчэй азначае „подмости“, „подставу“.

Сэнса „снаряжение“ перакладчыкі не ўразумелі. Гэтаму слову больш адпавядае беларускае „аснада“.¹

Артыкул 35. У рускім арыгінале тут гутарка ідзе пра „притворные сделки“.

Як-жа справіліся з гэтым выразам укладальнікі ГК БССР 1932 г.?

Яны перакладалі яго праз „сімуляцыйныя здзелкі“. Такі тэрмін запазычаны ў старажытнага арсенала рымскага права.

У 1₂ Cod. 4,22 сказана: plus valere quod agitur quam quod simulate concipitur. Адтуль і выраз „сімуляцыйная здзелка“.

Але не трэба забывацца, што нашы законы пішуцца для рабочых і сялян і не маюць сваёй мэтай службы толькі вузкім спецыялістам. Таму шкодна пусціць у зварот мала-зразумелыя словы.

Не лепей было-б у даным выпадку рускае „притворные сделки“ перакласці пры дапамозе няхітрага беларускага слова „прыкідлівыя здзелкі“ або яшчэ больш проста—праз „прытворныя здзелкі“.

Арт. 90. Тэрмін „требование“ чамусь перакладаецца праз „прэтэнзія“, і прытым не толькі ў паказаным артыкуле, але шмат разоў. Між тым „патрабаванне“ з’яўляецца жывым беларускім словам.

Арт. 108. У арт. 108 і цэлым радзе іншых паняцце „обязательство“ перакладзена на беларускую мову праз слова „абавязанасць“, што адзначае навіну, прывітаць якую ні ў якім разе не варта, бо „абавязанасць“ ёсць тое самае, што „абавязак“,—рускае „обязанность“. Між тым, паняцце, пад якім разумеецца права патрабаваць ад другога выканання пэўнага дзеяння, абазначаецца словам „абавязацельства“, якое даўно зрабілася праўным тэрмінам у беларускай мове.

Арт. 115. Гэты артыкул гаворыць аб тым, што „калі месца выканання (абавязацельства) не ўстаноўлена законам, або дагаворам...“, „то выкананне робіцца: а) па абавязацельствах, прадметам якіх з’яўляецца перадача праў на будынкі... у месцы знаходжання будынка або вучастка“. Аднак тут на апошнім месцы слова „вучастак“ чамусь заменена словам „дзялянка“.

Бясспрэчна, і дзялянка слова добрае. Але-ж не варта ў адным і тым-жа законе так пераскакваць ад выразу на выраз, тым больш, што рускі тэкст захаваў усюды адзін выраз „участок“.

¹ Цікава, што пры першапачатковым перакладзе на беларускую мову арт. 23 (у збор. пастаноў) паказанае месца проста запісана па-руску напалову з беларускай транскрыпцыяй: „воінскае снаряжение“ (sic!...).

Арт. 120 і інш. Слова „предотвратить“ (тую ці іншую небяспеку) перакладзена праз „адхіліць“, між тым „адхіліць“ значыць „отклонить“, а не „предотвратить“. Сэнс апошняга слова больш дакладна перадае ў паказаным выпадку выраз „прадухіліць“.

Арт. 129. Тэрмін рускага тэкста „залог“ у паказаным артыкуле і таксама ў цэлым радзе іншых стала перакладзен старажытным словам „застава“. Між тым „залог“ даўно зрабіўся жывым беларускім словам у той час, як сэнс „заставы“ рэдка хто цяпер дакладна разумее.

У мэтах саветызацыі трэба аддаць рашучую перавагу тэрміну „залог“.

Арт. 167 змяшчае недапушчальны ў даным выпадку тэрмін, а іменна „ўмоўная доля“, як пераклад рускага „условленная доля“.

Ясна, што слова „ўмоўная“ (рускае „условная“) неабходна замяніць словам „умоўленая“ (рускае „условленная“).

Арт. 173. Фраза „в случае неплатежа квартирной платы“ перакладзена: „у выпадку няплаты кватэрнай платы“, што, зразумела, немілагучна. Не было ніякай патрэбы рускі выраз „неплатеж“ абавязкова змяніць. Слова „плацеж“ ёсць і ў беларускай мове.

Арт. 176 і 177. У першым гутарка ідзе пра тое, што наймальнік павінен здаць маемасць у спраўным становішчы, а ў другім—у поўнай спраўнасці.

Абодвы месцы перакладзены аднолькава: „у належным парадку“, што не адпавядае арыгіналу і паказвае не становішча маемасці, а толькі спосаб і парадак яе перадачы.

Арт. 182, 185 і інш. Слова „продажа“, „право продажи“ стала перакладзена праз „прадажа“.

Між тым, у беларускай мове маецца слова „продаж“, а не „прадажа“.

Арт. 186. Словы рускага тэкста: „купля-продажа за наличный расчет“ перакладзены „купля-продаж за грошы“.

Такі пераклад канчаткова скажае ўвесь сэнс данага віда паказанага дагавора, ды і наогул пазбаўлен сэнсу, бо на падставе ўсякага дагавора куплі-продажа адна старана абавязваецца перадаць маемасць (тавар) ва ўласнасць другой старане ў замену плацяжа ўмоўленай цаны. Цаной-жа могуць быць толькі грошы, бо інакш будзе мець месца не дагавор куплі-продажа, але мена.

Купля-продаж можа ўчыніцца ў крэдыт, але гэта не змяняе сутнасці справы: прадпасылкай памянёнага дагавора застаецца абавязак пакупніка выплаціць умоўленую цану.

Арт. 192. У арт. 192 старана, якая купляе маемасць, называецца або пакупніком, або купцом.

Неабходна, аднак, строга прытрымлівацца аднаго тэрміна, інакш узнікаюць толькі непаразуменні. Каб у гэтым упэўніцца, досыць будзе прачытаць паказаны артыкул у яго беларускай рэдакцыі: „Калі пакупнік, парушаючы дагавор, адмовіцца прыняць купленую маемасць або заплаціць за яе

ўмоўленую цану, то прадавец можа або патрабаваць выканання дагавора за выплатай яму ўмоўнай (sic!) цаны і з аплатаю яму страт, зробленых няспраўнасцю купца, або, з свайго боку, адмовіўшыся ад выканання дагавора, патрабаваць сплаты страт, зробленых ім з прычыны парушэння дагавора пакупніком“.

Хто—пакупнік, хто—купец, хто—прадавец? Няясна.

У арт. 202. У ім, таксама як у арт. 96, „залагавыя абременення“ фігуруюць як „застаўныя абцяжэнні“.

Наконт выраза „застава“ замест звычайнага „залог“ мы ўжо выказаліся вышэй. Вылучаны штучны тэрмін „абцяжэнні“ бадай не ў большай ступені заслугоўвае ўхвалы.

Думаецца, лепей было-б замяніць яго словам „абцяжаранні“

Арт. 203. Рускі тэкст „продавец отвечает за отсутствие в доставленном товаре качеств, которые имеет образец“ перакладзен наступным чынам: „прадавец адказвае за „брак“ у дастаўленым тавары якасцяй, якія мае ўзор“.

Брак якасці! Якое дзіўнае злучэнне! Ды наогул, ці можна які-небудзь тавар абавязкова лічыць бракам з тэй толькі прычыны, што ён неаднолькавы з узорам?

Арт. 217. Руская назва „договор займа“ у арт. 217, таксама і ў іншых артыкулах стала перадаецца праз „дагавор пазычкі“.

Між тым „пазычка“ зусім не адпавядае таму разуменню, якое звязана з рускім словам „заем“.

Апошні (у літаратуры грамадзянскага права: *mutuum*), як вядома, адзначае такі дагавор, паводле якога адна старана перадае грошы ці якую-небудзь радавую рэч ва ўласнасць другой старане, якая абавязваецца звярнуць такую-ж суму грошай або роўны лік рэчаў тых самых рода і якасці. Гэта паняцце перадае беларускі тэрмін „пазыка“.

Што-ж датычыць слова „пазычка“, дык яно мае ўжывацца для перадачы іншае дагаворнае камбінацыі, а іменна тых выпадкаў, калі адна асоба перадае другой пэўную рэч для бясплатнага карыстання з тым, каб атрымаўшая яе асоба звярнула тую-ж самую рэч.

Гэта ёсць дагавор, які ў літаратуры называецца „комодатум“ і аб якім спамянута ў дэкрэце аб асноўных маемасных правах ад 22 мая 1922 г., а таксама ў розных праектах па пераапрацоўцы ГК.

Гэты дагавор па-руску называецца „ссуда“, а па-беларуску перадаецца праз слова „пазычка“, у адрозненне ад „пазыка“ (заем).

Арт. 240. У ім слова рускага тэкста „безмерно“ перакладзена „не ў меру“ замест слова „празмерна“ (часта сустракаецца, паміж іншым, у газеце „Звязда“).

Арт. 243. Тут у беларускім тэксце ёсць выраз: „аканчанне“. Між тым такога слова ў беларускай мове няма.

Арт. 246. Руская рэдакцыя Грамадзянскага Кодэкса шмат раз прыводзіць фразу „под страхом недействительности“,—

фразу, якая гучыць вельмі выразліва, прызначана спыніць асаблівую ўвагу на даным наказе законадаўца.

Аднак, перакладчыкі ГК упарта адхіляюць гэту фразу, замяняючы яе слабенькім, вялым абаротам: „каб не было вынікаў...“, „каб не быць неправадзейным“, і г. д., што, зразумела, зусім не робіць пажаданага ўражання.

Гл., да-рэчы, арт. 274, 275 і іншыя ў выданні НКЮ.

Паказаных прыкладаў, здаецца, хопіць для таго, каб скласці сабе ўяўленне, што ў дачыненні да беларускай праўнай тэрміналогіі выданы НКЮ Грамадзянскі Кодэкс пакідае жадаць значна лепшага.

Можна было-б яшчэ павялічыць лік хібнасцяў, дапушчаных перакладчыкамі, але няма ў гэтым практычнай патрэбы. Дадаем да сказанага раней толькі яшчэ два ўзоры. Гэта, па-першае, пераклад рускага „передоверие“ праз слова „перадаверра“ (не выпадкова, гэты пераклад сустракаецца некалькі раз). Гл., напр., арт. 282, 283. А другі прыклад вось які:

Раздзел XIII ГК трактуе пра абавязацельствы, якія ўзнікаюць з повада беспадстаўнага ўзбагачэння, а першы артыкул, прысвечаны гэтаму пытанню (арт. 441), у рускім сваім тэксце гаворыць аб тым, што „обогадившийся за счет другого без достаточного... основания обязан...“ (і г. д.) выканаць.

У перакладзе-ж запісана: „асоба, абагацеўшая за кошт другой...“ і г. д.

Ясна, што „обогадившийся“ і „абагацеўшы“ не адно і тое самае. Можна „ўзбагаціцца“ за кошт другога ў адным выпадку, але гэта, зразумела, яшчэ не супадае з уяўленнем аб тым, што такая асоба наогул „абагацела“, зрабілася багатай,—вывад, які выцякае з беларускага тэкста. Тут маецца розніца і надта значная. Трэба пранікнуць у сэнс закона, а не адносіцца да яго механічна. Прастата, дакладнасць, зразумеласць закона складае не толькі пажаданую, але і неабходную ўмову яго прыгоднасці.

Нарэшце трэба адзначыць, што выданне ГК БССР 1932 г. змяшчае мноства памылак друку. У выданні 1927 г. іх было значна менш.

Сустракаецца, апроч таго, нямала недарэчнасцяў пры дакладнай перадачы арыгінальнага тэкста, якія проста сведчаць аб некаторым нядбальстве.

Так, напрыклад, ва ўвазе да арт. 170, дзе гаворыцца аб тым, што паднайманне дапускаецца не інакш, як з пісьмовага дазволу наймадаўца, запісана якраз адваротнае. У арт. 115, п. „в“, запісана: „доўжнікаў“ замест „даўжніка“, у арт. 115, п. „а“, запісана „прадметамі“ замест „прадметам“; у арт. 136—дагавор з асобай „адступнай“ замест „адсутнай“, і г. д. і г. д.

Пад арт. 44 маецца адсылка да Збора Закон. і Заг. БССР 1931 г. № 14, п. 134. Між тым трэба было паказаць пастанову 124.

У выданні ГК, які мы разглядаем, ёсць яшчэ два значныя недахопы: па-першае, адсутнічае алфавітна-прадметны паказчык, і па-другое, няма параўнальнага пераліка артыкулаў грамадзянскага кодэкса выдання 1923 і 1932 гг. Што-ж датычыць першага недахвата, то ў прадмове да выдання дано абяцанне, што такі паказчык будзе выдадзен дадаткова. Аб параўнальным пераліку нічога не сказана.

Між тым адсутнасць яго надта затrudняе і практычна-судовую работу і навукова-даследчую, бо пераважная колькасць каментарыяў грунтуецца на нумарацыі артыкулаў ГК, якія, як мы бачылі, не супадаюць з беларускай нумарацыяй. Таксама і вялізная большасць навуковых прац цытуе ГК па нумарацыі РСФСР і УССР.

Грамадзянскі Кодэкс БССР у сваім новым выданні дайшоў да прадзела свайго быцця. Можна быць упэўненым у тым, што выданне грамадзянскага кодэкса 1932 г. будзе і апошнім. Тыя велізарнейшыя дасягненні, якія характарызуюць сучаснае становішча эканомікі і ўсяго быта СССР, адкрылі бліскучую перспектыву для складання адзінага кодэкса гаспадарчых законаў, рэгулюючых гаспадарчыя адносіны, на чым мы застановімся ў адным з наступных параграфав.

Але тая акалічнасць, што цяпер паспела патрэба ў выданні новага кодэкса на новых падставах, яшчэ не адзначае, што ГК ужо страціў усялякае практычнае значэнне.

УЖЫВАННЕ ГРАМАДЗЯНСКАГА КОДЭКСА Ў ПРАКТЫЦЫ БЕЛАРУСКІХ СУДОВЫХ ОРГАНАЎ

Мы такім чынам падыйшлі да пытання аб кадыфікацыі, а ў звязку з ёй, уніфікацыі гаспадарчых законаў.

Гэта найактуальнейшая праблема сучаснай заканадаўчай палітыкі, натуральна, павінна заняць нашу выключную ўвагу.

Але для поўнай характарыстыкі кодэкса, дзесяцігоддзю дзейнічання якога прысвечаны гэтыя нарысы, нам яшчэ трэба адлюстраваць, як у практыцы ўжываліся і тлумачыліся паасобныя нормы ГК і які адбітак у праўнай літаратуры нашай рэспублікі знайшлі пытанні, маючыя непасрэднае дачыненне да рэгулявання гаспадарчых адносін.

Мы ўжо бачылі, якое велізарнейшае значэнне меў Грамадзянскі Кодэкс, як магутны сродак, садзейнічаючы будаўніцтву сацыялізма.

Але гэтую сваю ганаровую ролю ГК мог выканаць толькі праз правільнае, адпавядаючае мэтам і задачам дыктатуры пролетарыята, ужыванне на практыцы прынцыповых устаноў, на якіх грунтуецца гэты кодэкс. У гэтым напрамку, як будзе паказана, асабліва карысным аказалася кіраўніцтва з боку вышэйшых органаў юстыцыі. Тут яскрава высоўваецца тлумачальная дзейнасць Вярхоўнага Суда, якая сведчыць аб творчай рабоце найвышэйшага суда, на чым мы ніжэй спецыяльна застановімся.

Спынімся перш за ўсё на цікавым матэрыяле, змешчаным у справаздачы НКЮ БССР за 1927 г. У сэнсе азначэння з дапушчанымі на практыцы скажэннямі ў часе ўжывання грамадзянска-праўных норм, а, значыць, і скажэння рэвалюцыйнай законнасці, гэтыя даныя з'яўляюцца асабліва цікавымі.¹ Цікавы гэтыя памылкі яшчэ і таму, што нярэдка паўтараліся і потым, як відаць з справаздач пазнейшага часу. Аказваецца, няма амаль ніводнага раздзела Грама-

¹ Справаздача НКЮ за 1926 г. выдана ў друкаваным выглядзе ў 1927 г. на рускай мове пад загалоўкам: „Отчет о деятельности органов юстиции БССР за 1926 г.". Гэта адзіная справаздача, якая вышла з друка. На вялікі жаль, яна не змяшчае такіх цікавых даных, якія вышэй прыводзяцца адносна 1927 г.

дзянскага Кодэкса, які-б заўсёды правільна разумеўся і дапасоўваўся да канкрэтных выпадкаў.

Дапушчаныя ў практыцы і выяўленыя Наркамюстам і Вярхоўным Судом выпадкі парушэння норм Грамадзянскага Кодэкса, зігзагамі праходзілі праз усе раздзелы гэтага кодэкса.

Толькі артыкулы аб спадчынным праве ў абежніках і тлумачэннях НКЮ амаль не фігуруюць. Аднак, гэта ёсць толькі выпадковае з'явішча. У тлумачэннях Вярхоўнага Суда пытанні спадчыннага права, як будзе паказана ніжэй, займаюць шырокае месца.

З другога боку, з мэтай паўнаты трэба яшчэ дадаць, што НКЮ канстатуе цэлы рад памылак, дапушчаных пры ўжыванні адпаведных артыкулаў пастановы Прэзідыума Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта Беларусі аб увядзенні ў дзеянне ГК БССР.

Тут адзначаецца парушэнне арт. арт. 2, 4, 7 і інш.

Пры гэтым усе паказаныя памылкі, паводле справаздачы, сустракаліся неаднокраць.

Чым-жа тлумачыцца гэта адмоўнае з'явішча?

Бясспрэчна, у першую чаргу, як важную прычыну яго, неабходна адзначыць недастатковую падрыхтаванасць работнікаў, на якіх ускладзен абавязак ужываць закон пры разглядзе спрэчных спраў. Зразумела, пажадана, каб яны стаялі на належнай вышыні, апроч іншага, у дачыненні да спецыяльнай адукацыі. Калі закон патрабуе ад суддзі, каб ён вырашаў справы нават тады, калі нормы з'яўляюцца няяснымі ці няпоўнымі, калі ён абавязан у гэтых выпадках кіравацца агульнымі прынцыпамі савецкага заканадаўства і агульнай палітыкай Рабоча-Сялянскага Урада,—дык ясна, што мяркуецца, каб такі работнік па магчымасці меў дастатковыя веды ў галіне палітыкі, і ў паасобку права.¹ Гэты абавязак суддзі ў яшчэ большай ступені высоўваецца тым артыкулам нашага Грамадзянскага Працэсуальнага Кодэкса, які асабліва падкрэслівае класавы характар яго і таму можа быць назван квінтэсенцыяй усяго працэса.²

Пэўная роля ў скажэннях судовай практыкі БССР бясспрэчна прыпадае і на злосныя выпадкі, калі прынцыпы нашага грамадзянскага права свядома парушаліся. Судовы апарат, як важны орган дыктатуры пролетарыята, не мог не прыцягваць увагу класавага ворага, які часамі пралазіў у судовыя органы і праводзіў там сваю шкодную контррэвалюцыйную работу.

Зразумела, з боку адпаведных органаў класавы вораг атрымаў рашучы адпор.

Было-б недапушчальным, калі, характарызуючы ўжыванне Грамадзянскага Кодэкса на працягу перажытага дзесяці-

¹ ГПК, арт. 4.

² ГПК, арт. 5.

годдзя, мы не спыніліся на тэй вялізнай надзвычай важнай рабоце, якая прароблена Вярхоўным Судом БССР у на-
прамку накіравання судовай практыкі ў вернае рэчышча.

Вярхоўны Суд старанна сачыў за правільным ажыццяў-
леннем судамі генеральнай лініі партыі, вядучы сістэматыч-
ную барацьбу супроць скажэнняў і адхіленняў з боку пад-
парадкаваных яму органаў сэнсу і класавай сутнасці адпа-
ведных норм Грамадзянскага Кодэкса і не спыняючы іх
інструктаваць, навучаць і прывучаць да захавання рэволю-
цыйнай законнасці і дыялектычна-матэрыялістычнага разу-
мення права.

Сярод мноства кіраўнічых распараджэнняў памянёнага
суда ёсць рад такіх, якія становяць сабой бліскучы ўзор
дыялектычнага тлумачэння грамадзянска-праўных норм.

З гэтага пункта погляду застанаўлівае на сабе ўвагу
інструкцыйны ліст Грамадзянскай Касацыйнай Калегіі за
№ 1—1928 г. У ім маецца цэлы кангламерат артыкулаў ГК,
растлумачаных Вярхоўным Судом, а іменна: 29, 30, 44, 49,
61—65, 119, 141, 144, 149, 153.

Вось змест ліста ў скарачаным выглядзе:

„Былі выпадкі, — кажа найвышэйшы суд рэспублікі, —
у практыцы судоў, калі незасведчаныя ў натарыяльным па-
радку дагаворы прызнаваліся імі сапраўднымі толькі на
тэй падставе, што адзін з контрагентаў, атрымаўшы аванс,
пачаў выконваць дагавор.

Вярхсуд устанаўляе, што ва ўсіх выпадках, калі дагавор
прызнаецца неадбыўшымся з прычыны парушэння патрэбнай
формы, суд павінен звярнуць стораны ў першапачатковае
становішча, і такім чынам контрагенты абавязаны звярнуць
адзін другому ўсё атрыманае па дагавору, незалежна ад
прычыны парушэння закона аб форме дагавора... У выключ-
ных выпадках суд, звараचाючы староны ў першапачатковае
становішча, можа выходзіць і з дагаворных цэн, але толькі
тады, калі дагаворныя адносіны старон мелі больш-менш
працяжны характар, і калі дапасаванне дагаворных цэн не
складае для аднаго з контрагентаў беспадстаўнага ўзба-
гачэння.

Вярхсуд, далей, канстатуе, што „суды да гэтага часу
(1928) не вывучылі, у якіх выпадках павінны быць пры-
знаны несапраўднымі здзелкі, накіраваныя да яўнага ўшчэрба
для дзяржавы. Суды часта прызнаюць дагавор несапраў-
дным, дзякуючы толькі змене кан'юнктуры (напрыклад, што
ў сучасны момант можна атрымаць арэндную плату значна
большую, чым устаноўлена ў дагаворы).

Значэнне артыкула 30 ГК месціцца ў тым, каб не даць
прыватнаму звароту шкодзіць інтарэсам дзяржавы“.

Як агульнае правіла, у выпадку несапраўднасці дагавора
на падставе арт. 30, судам рэкамендуецца дапасоўваць
арт. 49 ГК, згодна якога ніводная старана не мае права
патрабаваць ад другой зварота выкананага па дагавору,

а безгрунтоўнае збагачэнне спэганяецца ў прыбытак дзяржавы.

Вярхоўны суд, аднак, падкрэслівае, што калі выяўляецца на судзе, што ў старон адсутнічае злоснасць (напр., спекуляцыйная мэта), а таксама свядомасць парушэння закона, здзелка, хаця і павінна быць прызнана нікчымнай, але з дапасаваннем арт. 153, а не 149 і 144 ГК.

Яшчэ раней НКЮ БССР, у 1925 г., растлумачыў сэнс паказанага артыку. 30.

„Здзелкі, якія ўчынены дзяржаўнымі ўстановамі і прадпрыемствамі з прыватнымі асобамі, фізічнымі і юрыдычнымі,—запісана ў аб'явіцы Наркамюста—па сэнсу арт. 30 ГК, прызнаюцца несапраўднымі, калі зроблены дзяржаве ўшчэрб меў месца пры самым учыненні такіх здзелак (напр., калі абумоўленая арэндная плата не пакрывае амартызацыйных выдаткаў або размер яе вельмі розніцца ад сярэдняй у момант учынення дагавора арэнднай платы). Калі здзелка толькі ў будучым пры наступленні новых акалічнасцяў будзе невыгоднай для дзяржавы, то гэта не цягне за сабою несапраўднасці здзелкі“.

У тым-жа інструкцыйным лісце Вярхсуд дае растлумачэнне па пытанню аб супольнай маемасці.

Як агульнае правіла высоўваецца прынцып, што па справах аб выдзеле долі ўласнасці з супольнай маемасці, спосаб выдзела залежыць ад уласнікаў (арт. арт. 64 і 65 ГК). Калі-ж згода аб спосабе выдзела не дасягнута, то суд у першую чаргу павінен абмеркаваць пытанне аб магчымасці выдзела маемасці ў натуры, для чаго неабходна дакладна праверыць, ці магчыма зрабіць выдел у натуры без вялікага ўшчэрба гаспадарчаму прызначэнню маемасці. Пры падзеле домаўладання неабходна патрабаваць заключэння комгаса аб магчымасці падзела ў натуры... Той факт, што ўласнік не ўдзельнічае ў выдатках (па супольнай маемасці), не можа служыць падставай да пазбаўлення яго прыбыткаў з агульнага ўладання, і суд павінен учыніць разлік паміж старанамі і выключыць выдаткі з агульных прыбыткаў.

Затым Вярхоўны суд засцерагае падпарадкаваныя яму суды не забываць дырэктывы, дадзенай у арт. 49 ГК, на падставе якой ва ўсіх выпадках, калі суд прызнае грунтоўнымі прычыны, па якіх прапушчан тэрмін іскавай даўнасці, ён можа працягнуць гэты тэрмін. Фармальны падыход да прызнання права на іск пагашаным складае ў дачыненні да савецкага суда недапушчальнае з'явішча.

Цікава далей тлумачэнне, якое Вярхоўны суд дае разуменню страты, аб якой арт. 119 ГК гаворыць, што яна з'яўляецца станоўчаю шкодай у маемасці, так і прапушчанай карысцю, якая магла быць пры звычайных умовах зварота.

Вярхсуд піша: „У адпаведнасці з арт. 119 ГК стратай лічыцца дадатны ўшчэрб і ўпушчаная выгада. Адплата дадатнага ўшчэрба ў маемасці месціцца ў тым, што доўжнік абавязан адплаціць крэдытору тую цэннасць, на якую змен-

шылася маемасць крэдытора ў выніку невыканання абавязальства даўжніком, як, напрыклад, у выпадку недастаўкі ў тэрмін жыта даўжніком, ён павінен адплаціць крэдытору, калі апошні набыў гэткае па больш высокай рыначнай цане, чым гэта было выгаварана ў дагаворы, тую суму, якая была пераплачана апошнім пры закупцы жыта. Пад упущанай выгадай трэба разумець тую выгаду, якую можна было б чакаць ад выканання належным чынам абавязальства пры звычайных абставінах, як, напрыклад, недастаўка даўжніком мяса для каўбаснай майстэрні, але і аплату тэй сумы, якая была б чыстым прыбыткам майстэрні ў выпадку пераапрацоўкі прадукцыі. Аднак-жа пры вызначэнні ўпущанай выгады суд павінен вызначыць гэткую, выходзячы выключна са звычайных умоў зварота“.

Характэрна таксама падкрэсліванне поўнага неразумення з боку рада судовых органаў сэнсу і значэння няўстойкі. „Няўстойка з’яўляецца адным са сродкаў забеспячэння інтарэсаў крэдытораў, мэта яе—прымусіць адказчыка да выканання, а таму ануляванне судом няўстойкі не можа мець месца нават і ў тым выпадку, калі крэдытор не меў страт, тым больш, што яна ў большасці выпадкаў мае і штрафнае значэнне.

Суду дадзена права ледзь уменшыць няўстойку і толькі ў выпадках, паказаных у арт. 144 ГК...”

Роўна праз год пасля адзначанага ліста грамадзянская касацыйная калегія Вярхсуда БССР выпусціла новы інструкцыйны ліст (№ 1—1929 г.), накіраваны на ўрэгуляванне асабліва важнага пытання пра палепшанне жыллёвых умоў працоўных пры садзейнічанні судовых органаў, разглядаючых адпаведныя спрэчкі.

У гэтым лісце знайшлі адлюстрацыю і належнае тлумачэнне наступныя пытанні: парадак устанаўлення факта безгаспадарчага скарыстання будынкаў, прымусовае ўплатненне, спагнанне кватэрнай платы, высяленне і права на жыллёвую плошчу.

Яшчэ на падставе пастановы ЦВК і СНК БССР ад 25 ліпеня 1924 г. (З. З. 1924 г. № 17) прыватныя будынкi па ўстанаўленню адпаведным народным судом факта безгаспадарчага скарыстання жыллёвых памяшканняў не па прамому іх прызначэнню павінны быць муніцыпалізаваны.

У чым-жа, па словах Вярхсуда, выяўляецца безгаспадарчае скарыстанне будынка?

Яно выяўляецца ў тым, што ўласнік не робіць рамонта, неабходнага для ўтрымання дома ў здавальняючым для жылля становішчы. Але органы комунальнай гаспадаркі раней узбуджэння перад судом хадайніцтва аб устанаўленні факта безгаспадарчасці павінны скласці акт аб неабходным рамонце і прадаставіць уласніку „рэальны тэрмін“ для вытварэння такога рамонта.

Калі-ж аддзелам комунальнай гаспадаркі не быў прадастаўлен тэрмін для рамонта, то тэрмін вызначаецца народным судом.

Суды пры вырашэнні пытання аб безгаспадарчасці павінны ўлічыць, ці домаўласнік прыбыткі, здабытыя ад домаўладання, скарыстоўвае для задавальнення сваіх асабістых патрэб, не гледзячы на тое, што домаўладанне патрабуе капітальнага ці неабходнага бягучага рамонта. Як агульнае-ж правіла, патрэбныя рамонты павінны быць капітальнымі ці такімі, якія ў выпадку іх невытварэння, па сканчэнні кароткага часу стануць капітальнымі.

З другога боку няма безгаспадарчасці, калі домаўласнік прымае залежныя меры да вытварэння рамонта, але па аб'ектыўным прычынам (адсутнасць дастатковых сродкаў, будаўнічых матэрыялаў у данай мясцовасці) вытварэнне ўсіх неабходных рамонтаў адразу прадстаўляецца немагчымым. Калі працоўны з'яўляецца домаўласнікам (напрыклад, рабочы, служачы, чыгуначны рабочы, які мае невялікае домаўладанне), суды павінны з асаблівай асцярожнасцю падыйсці да вырашэння пытання аб безгаспадарчасці.

Затым інструкцыйны ліст зварачваецца да пытання аб прымусовым уплатненні і ў гэтай сувязі дае загад пры ўстаўленні размера жыллёвай плошчы, якая падлягае выняццю, у разлік прымаць толькі тых асоб, якія маюць права на жыллёвую плошчу, у тым ліку і хатнюю работніцу, але толькі калі яна на справе займае жыллёвую плошчу.

Падкрэсліваецца далей, што суды іншы раз зацвярджаюць міравыя здзелкі, заключаныя адносна размера кватэрнай платы з грубым парушэннем арт. 168 ГК. Рэкамендуецца адначасова мець на ўвазе і тую акалічнасць, што адзнакай належнасці да данай сям'і ў дачыненні да кватэрнай платы з'яўляецца знаходжанне гэтых членаў сям'і на ўтрыманні. Таму нельга прызнаць членам сям'і брата кватэранаймальніка, маючага самастойны заробак.

Асабліва падрабязна памянёны інструкцыйны ліст застаўліваецца на пытанні аб высяленні. Так, адносна ўжывання п. 3 арт. 173 ГК, Вярхсуд піша: „Было-б класава-нявытрыманым выселіць працоўнага, які ў сілу хваробы членаў сям'і і г. д. не меў магчымасці ўнесці квартплату.

Часам бывае, што паміж наймальнікам і домаўласнікам ідзе спрэчка аб размерык вартплаты, ці што домаўласнік ухіляецца ад прыняцця платы па стаўках Комгаса. Суды ў такіх выпадках выносяць рашэнні аб высяленні, матывуючы яго тым, што наймальнік абавязан быў унесці прылічваючуюся з яго кватэрплату ў дэпазіт. Абавязак даўжніка (кватэранаймальніка) унесці кватэрплату ў дэпазіт законам не прадугледжаны і арт. 116 ГК дае яму толькі права, але не абавязвае ўносіць у дэпазіт кватэрплату ў выпадках, паказаных у гэтым артыкуле. Інакш кажучы, высяленне працоўных можа мець месца толькі пры злоснай няплаце, а ў іншых выпадках замест

высялення суды павінны абмяжоўвацца мерамі выхаваўчага характара, напрыклад, перасцярогай.

Прысуджаючы з працоўных кватэрплату, суд павінен увайсці ў абмеркаванне пытання аб магчымасці прыстасавання арт. 189, п. „а“ ГПК і адтэрмінаваць ці растэрмінаваць выкананне рашэння“.

У дачыненні да высялення на падставе п. „г“ арт. 173 ГК Вярхсуд напамінае, што толькі больш ці менш працяглая паводзіны, якія парушаюць супакой другіх кватэрантаў, могуць служыць матывам для высялення. Таму не можа быць дапушчана высяленне з прычыны адзінага парушэння парадка.

Вярхсуд скончвае свой інструкцыйны ліст, з якога мы ўзялі толькі самае істотнае, наступнай заявай: „Трэба канстатаваць, што жыллёвыя пытанні не ахоплены поўнасцю заканадаўствам БССР. Больш поўнае ўрэгуляванне некаторых пытанняў будзе паказана з выданнем у бліжэйшы час жыллёвага кодэкса“.

Гэта надзея не збылася. Мінула больш чатырох год пасля выхада адзначанага інструкцыйнага ліста, аднак і цяпер жыллёвага кодэкса мы не маем, распрацованы-ж былой падрыхтоўчай камісіяй праект становіць сабой слабую работу. Толькі ў сучасны момант (сакавік 1933 г.) разослан праект пастановы ЦВК і СНК Саюза ССР „Об основных положениях жилищного законодательства“, які складаецца з наступных 4-х раздзелаў: 1) аб жыллёвым будаўніцтве і яго фінансаванні; 2) аб жыллёвых фондах; 3) аб загаванні жыллёвымі фондамі; 4) аб жыллёвых правах і абавязках грамадзян. У заключэнне прапануецца ўрадам паасобных саюзных рэспублік выдаць адпаведныя жыллёвыя кодэксы згодна ўстаноўленых агульна-саюзным заканадаўствам прыныцаў.

Такім чынам, гэтае важнае пытанне ўрэшце ўступіла ў новую, даўно чаканую стадыю, бо тыя спробы, якія да гэтага часу рабіліся ў напрамку складання жыллёвага кодэкса паасобнымі рэспублікамі, аказаліся няўдалымі. Паўтарылася тое самае, што падкрэслена вышэй у звязку з спробамі стварыць грамадзянскі кодэкс, не маючы агульна-саюзных падстаў: работа ішла самацёкам, „хто ў лес, хто па дровы“.

Яскравую характарыстыку таго, як праходзіла судовая практыка на працягу цікавага нас дзесяцігоддзя, даюць пастановы Пленума Вярхоўнага Суда БССР, прысвечаныя паасобным пытанням грамадзянскага права.

Мы тут сустракаемся з цэлым радам тлумачэнняў, датычачых самых рознастайных бакоў гаспадарчых адносін. Дырэктывы найвышэйшага суда накіраваны на інстытуты рэчавага права, права абавязацельственага, на даўнасць іскавую і на спадчыннае права, а таксама на рэгуляванне маемасных адносін, звязаных з шлюбам, сям'ёй і апекай.

Бяручы пад увагу, што тлумачэнні Пленума Вярхоўнага Суда не толькі ў галіне працэсуальнага, але таксама ў галіне матэрыяльнага права, з'яўляюцца абавязковымі для ўсіх судовых устаноў, дзейнічаючых у межах данай савецкай рэспублікі, лёгка ўразумець, якое вялізнае значэнне ў судовай практыцы Беларусі павінны былі мець і на справе мелі памянёныя пастановы.

На найважнейшых з іх мы каротка спынімся.

Як вядома, права на іск спыняецца з прычыны непадачы іска на працягу 3-х гадоў з таго часу, калі права на іск узнікла, апроч выпадкаў, калі ў законе ўстаноўлен меншы тэрмін даўнасці.

У практыцы, аднак, узнікла сумненне, ці пашыраюцца на выканальныя лісты правілы пра 3-гадовую іскавую даўнасць?

Каб пакласці мяжу далейшым хістанням у гэтай галіне, Вярхсуд тлумачыць: „Маючы на ўвазе, што паводле 44 арт. ГК права на іск пагашаецца па сканчэнні 3-гадовага тэрміна (іскавая даўнасць), калі ў законе не ўстаноўлен іншы тэрмін даўнасці, што арт. 185 ГПК дае права падаваць просьбу аб растлумачэнні рашэння, калі рашэнне яшчэ не выканана або не страціла сілы з прычыны 3-гадовай даўнасці, што значыцца, страта рашэннем сваёй сілы пасля 3-х гадоў з моманта ўступлення яго ў законную сілу, калі яно да гэтага часу не было выканана, падлягае пашырэнню і на тэрмін дзейнічання выканаўчага аркуша (выканальнага ліста—М. Г.), тэрмін дзейнічання ўсіх выканаўчых аркушаў падпадае пад правілы аб 3-х гадовай іскавай даўнасці“.¹

Таксама цікава растлумачэнне Вярхсуда адносна рэквізіцыі домаўладання (арт. 69 ГК).

„У тым выпадку, калі ў пастанове СНК пра рэквізіцыю домаўладанняў дакладна вызначана тая мэта, для якой домаўладанне рэквізуецца, і калі гэта мэта можа ажыццяўляцца выключна пры ўмове безадкладнага аслабання ўсіх памяшканняў у рэквізуемым домаўладанні, трэба лічыць, што вынікам гэтай пастановы СНК пра рэквізіцыю домаўладанняў павінна быць і скасаванне наёмных дагавароў на памяшканні ў гэтых домаўладаннях“.

Запісаная частка тлумачэння не страціла значэння і ў сучасны момант. Рэшту-ж не варта адзначаць, бо яна грунтуецца на законе 1927 г., замененым пастановай ЦВК і СНК за 22 чэрвеня 1929 г.

¹ Паколькі ў ГК БССР (у адпаведнасці з пастановай ЦВК і СНК Саюза ССР за 7 красавіка 1932 г.—З. 3. СССР 1932 г. № 26) унесен дадатак ў выглядзе арт. 45а, паводле якога іскавая даўнасць па спрэчках паміж устаноўмі, прадпрыемствамі і арганізацыямі аграмаджанага сектара народнай гаспадаркі абмяжоўваецца—па агульнаму правілу—шасцю месяцамі, апроч спрэчак па патрабаваннях аб спагнанні пені, няўстойкі, штрафаў (3 мес.), па патрабаваннях, звязаных з экспартнымі і імпортнымі аперацыямі (паўтара гады), па патрабаваннях, узнікаючых з дагавора капітальнага будаўніцтва (1 год), вышэй паказанае растлумачэнне ў дачыненні да органаў сацыялістычнага сектара вымагае мадыфікацыю.

У інструкцыйным лісце ад 1928 г. за № 1 Вярхоўны Суд напамінае, што па сэнсу арт. 49 ГК суды, незалежна ад хадайніцтва старон, ва ўсіх выпадках, калі ісцом прапушчан тэрмін іскавай даўнасці, павінны па сваёй ініцыятыве даследваць пытанне аб пропуску тэрміна іскавай даўнасці і ў выпадку ўважлівых прычын працягнуць гэты тэрмін.

Сярод фіктыўных здзелак, маючых сваёй мэтай усялякае ашуканства, асабліва шкоднымі і тармозячымі будаўніцтва соцыялізма з'яўляюцца фіктыўныя здзелкі кулацтва, якія робяцца для захавання маемасці ад канфіскацыі або ўхілення ад высылкі. Рознастайныя махінацыі, накіраваныя класавым ворагам супроць будаўніцтва соцыялізма і, у прыватнасці, калектывізацыі сельскай гаспадаркі, прыцягвалі асаблівую ўвагу найвышэйшага суда.

У звязку з тым Вярхсуд (пратакол ад 25/II-1930 г.) піша: „Паводле атрыманых з месц звестак, у сувязі з раскулачваннем, кулакі, акрамя адкрытага супраціўлення, прымаюць таксама меры, каб у абыход закона захаваць сваю маемасць. Як спосаб адхілення ад... канфіскацыі, яны прымяняюць фіктыўныя іскі.

Прымаючы гэта пад увагу, суды... павінны асабліва ўважліва сачыць за тым, ці не з'яўляецца прад'яўлены да кулака іск фіктыўным... Калі суд пераканаўся ў тым, што іск прад'яўлен з мэтай ухілення кулака ад канфіскацыі маемасці, дык кулак, а таксама і ісцец, падлягаюць прыцягненню да крымінальнай адказнасці.

Таксама трэба звярнуць увагу на фіктыўныя шлюбы з надзеяй праз гэта ўнікнуць высылкі і фіктыўныя разводы з наступнымі іскамі аб выдзеле маемасці.

У сувязі з гэтым раз'ясняецца, што 1) раскулачванне датычыць усіх членаў кулацкага двара, незалежна ад змен у сямейным становішчы, прычым пакіданне за дваром або за паасобнымі членамі яго некаторай маемасці, а таксама пытанні аб высяленні і перасяленні вырашаюцца не ў судовым, а ў адміністрацыйным парадку; 2) іскі, прад'яўляемыя разведзенымі супругамі кулацкай гаспадаркі аб падзеле зямлі і маемасці, не падлягаюць разгляду суда...”

Змаганне з ворагамі дыктатуры пролетарыята, імкнуўшыміся ўсялякімі спосабамі пашкодзіць масаваму калгаснаму руху, знайшло яскравы адбітак і ў далейшай рабоце найвышэйшага суда. Так, напрыклад, у канцы 1930 г. Вярхоўны Суд вынес вельмі цікавую пастанову аб парадку разгляда спраў пра раздзел сялянскага двара ў звязку з уступленнем некаторых членаў двара ў калгас (пратакол Пленума ад 30/IX 1930 г.).

Пастанова канстатуе, што ўступленне ў калгас павінна быць добраахвотным, а таму пастанова большасці членаў двара аб уступленні ў калгас не абавязкова для астатніх членаў.

„Ёсць выпадкі, тлумачыць Вярхсуд, калі пад поглядам уступлення ў калгас імкнуцца атрымаць зямлю і ў натуры

маемасць у індывідуальнае карыстанне, а таму пры прыёме іскавых заяў па гэтага рода справах суду падлягае патрабаваць ад ісца даведку, якая сведчыць аб яго ўступленні ў калгас, і прыцягваць у якасці трэцяй асобы на старану ісца таксама і калгас, членам якога ён з'яўляецца.

Як агульны прынцып, уступіўшаму ў калгас належыць прысуджаць маемасць у натуры. Адхіленне ад паказанага прынцыпа дапушчаецца толькі ў выключных выпадках (як-та: у калгас уступіў толькі адзін з членаў двара, і прысуджванне маемасці ў натуры знішчае гаспадарку застаўшыхся членаў двара і г. д.).

Бясспрэчна, што пры наяўнасці аднаго члена двара, які не жадае ўступіць у калгас, зямля, а таксама і ўся маемасць агульнага карыстання двара, павінна быць застаўлена за ўступіўшым у калгас, другая-ж старана выдзяляецца ў парадку 84 арт. Зям. Код. або атрымоўвае ўтрыманне ад астатніх членаў двара пры непрацаздольнасці, прычым маемасць, падлягаючая абагульненню згодна статута, падзелу ў натуры не падлягае.

Калі ў калгас уступае некаторая колькасць членаў двара, а некаторая не ўступае, суду ў першую чаргу належыць высветліць, ці жадаюць і ці будуць мець магчымасць застаўшыся члены двара павесці ў далейшым сельскую гаспадарку (выходзячы з колькасці зямлі, інвентара, працоўных адзінак і г. д.).

У выпадку ўстанаўлення судом, што неўступіўшыя ў калгас самастойна гаспадарку весці не жадаюць або не могуць, зямлю належыць застаўляць за калгаснікамі, а другая старана выдзяляецца ў парадку 84 арт. Зям. Код., але падлягаючая да абагульвання маемасць не можа быць падзелена ў натуры. Калі-ж увайшоўшыя ў калгас, пасля падзела займаюцца вядзеннем сельскай гаспадаркі, тады ўся маемасць дзеліцца судом у натуры.

Што-ж датычыцца зямлі, дык прылічваючыся калгаснікам доля прылучаецца да зямлі калгаса.

У выпадку заяўлення прадстаўніком калгаса аб тым, што зямля ўноў уступіўшых калгаснікаў калгасам не можа быць апрацована па тэй ці іншай прычыне (знаходзіцца далёка ад калгаса, праспалосная і г. д.), дык суд у сваім рашэнні ўсё-ж павінен адзначыць размер прылічваючайся калгаснікам зямлі і копію свайго рашэння накіраваць у РВК, як матэрыял пры правядзенні землеўпарадкавання.

Паводле пастановы ЦВК і СНК БССР за 25 студзеня 1931 г. арт. 158 ГК,—які трактуе пра аўтаматычнае аднаўленне дагавора наймання жылых памяшканняў у пэўных выпадках,—прымусяў Вярхсуд яшчэ ў стадыі падрыхтоўкі новай рэдакцыі артыкула выдаць растлумачэнне ў тым сэнсе, што трэба лічыць мэтазгодным прыраўняць кааперацыйныя арганізацыі да дзяржаўных устаноў і прадпрыемстваў. Гэта значыць, што паказанае аўтаматычнае аднаўленне дагавора павінна мець месца таксама, калі наймальнікамі з'яўляюцца

кааперацыйныя арганізацыі. У такім якраз сэнсе і зменен артыкул заканадаўчым парадкам.

Творчая дзейнасць найвышэйшага суда, уплыў марксісцкай навукі гаспадарчага права, у даным выпадку, выявілася асабліва яскрава ў сэнсе запладнення праўнага рэгулявання гаспадарчых адносін, пачынаючы з судовай практыкі і канчаючы заканадаўствам.

Шмат хістанняў у судовай практыцы выклікаў змест нормы, згодна якой немуніцыпалізаваныя і дэмуніцыпалізаваныя жылыя будынкі могуць быць прадметам куплі-продажа з тым, каб у руках пакупніка, яго супруга і няпоўналетніх дзяцей не аказалася двух ці больш домаўладанняў і каб рабілася адчужэнне не больш аднаго ўладання на працягу трох год.

Узнікалі пытанні, як быць, калі домаўладанне пераходзіць, напрыклад, у парадку наследвання.

Вярхсуд БССР 21 лютага 1927 г. даў падпарадкаваным яму судовым органам такі кіраўнічы адказ. „Хаця арт. 182 ГК (цяпер 184—М. Г.) гаворыць толькі аб куплі-продажы, але, прымаючы пад увагу, што калі адзін домаўласнік мае некалькі будынкаў, то гэта складае з'явішча, якое супярэчыць жылішняй палітыцы савецкай улады,—піша Вярхсуд—неабходна растлумачыць, што забараненне, паказанае 182 (184) арт. ГК, датычыцца да ўсякіх добраахвотных спосабаў перадачы права ўласнасці і ў тым ліку і да наследвання па адказу (тэстамэнту—М. Г.)“.¹

Значныя сумненні пацягнула за сабой новая рэдакцыя раздзела аб спадчынным праве, уведзеная з 1929 г. Вярхсуд прызнаў патрэбным унесці яснасць у пытанне аб тым, на працягу якога часу наследнікі могуць заявіць прэтэнзіі на спадчыну.

Згодна арт. 477 ГК БССР кожны наследнік мае права, не чакаючы астатніх наследнікаў, узяць у сваё ведама ўсю спадчынную маемасць, прычым астатнім наследнікам даецца права патрабаваць сваёй долі на працягу шасці месяцаў пасля смерці спадчынадаўца або прызнання яго прапаўшым.

Між тым да выдання навіны 1929 г. дзейнічаў арт. 470, на падставе якога наследнік, які знаходзіцца ў месцы адкрыцця спадчыны, мае права заявіць аб тым, што ён адмаўляецца прыняць спадчыну,—але толькі на працягу 3 месяцаў ад дня прыняцця мер аховы апошняй. Калі-ж такой заявы не робіцца, наследнік лічыцца прыняўшым спадчыну. Тыя наследнікі, якія прысутны ў месцы адкрыцця спадчыны, могуць уступіць у загадванне спадчынай маемасцю, не

¹ Такое самае тлумачэнне яшчэ раней было дано Пленумам Вярхсуда РСФСР, паводле якога паказанае ў арт. абмежаванне датычыць і другіх спосабаў перадачы права ўласнасці на будынак, як, напрыклад, перадачы гэтага права падарэнню ці тэстамэнту (растлумач. 7 сакавіка 1924 г. Гл. „Еж. Сов. Юст.“ 1924 г. № 18). Яшчэ раней: пастан. Гр. Кас. Кол. Вярхсуда УССР, 1923 г. № 50.

чакаючы яўкі астатніх наследнікаў, якія, аднак, не трацяць права патрабаваць сваёй долі, калі з'яўца сваечасова.

Судовая практыка сустрэла ў звязку з гэтым наступную цяжкасць.

У 1927 г. пасля смерці спадчынадаўца засталіся наследнікі ў месцы адкрыцця спадчыны. Некалькі з іх спадчыну прынялі, астатнія-ж яе не прынялі і толькі ў 1929 г. падалі свае прэтэнзіі на гэту маемасць. І вось узнікла пытанне, ці падлягае ўжыванню ў такім выпадку арт. 477 ГК новай рэдакцыі.

Пленум Вярхсуда растлумачыў, што арт. 477 ГК (прыняты паст. ЦВК і СНК БССР 26 студзеня 1929 г.) падлягае прыстасаванню толькі да тых спадчын, якія адкрыліся пасля ўвядзення ў дзейнасць новага закона аб спадчынным праве. „Што-ж датычыць вырашэння гэтага пытання, то суд павінен кіравацца арт. 470 ГК (старой рэдакцыі), і паколькі астатнія прысутнічаючыя ў месцы адкрыцця спадчыны спадчынаёмцы ад спадчыны не адмовіліся, яны маюць права ў працягу 3-х год з моманта прыняцця мер аховы спадчыннай маемасці патрабаваць сваю долю ад астатніх спадчынаемцаў“.

Адсюль відаць, што Вярхсуд імкнецца прышчапіць судовым работнікам прынцып, паводле якога новыя законы наогул не маюць зваротнай сілы. З гэтага агульнага правіла, зразумела, павінны дапускацца выключэнні, калі таго патрабуе савецкая палітыка і, у прыватнасці, калі ранейшы закон становіцца ў рэзкае супярэччанне з задачамі будаўніцтва сацыялізма. Аб распаўсюджанні новага закона на ўзнікшыя да часу яго з'яўлення адносіны звычайна ўказваецца ў новым законе.

Тав. Стучка правільна адзначыў, што ў дачыненні да ГК зваротная сіла закона не дапускалася, хаця катэгарычна аб гэтым у кодэксе не сказана.¹ Але ў цэлым радзе пытанняў,—прадаўжае ён,—„мы ўжо ўжываем зваротную сілу (напрыклад, увага да арт. 422 ГК)“. Такі напрамак, аднак, мае тую небяспеку, што часта стварае няўстойлівасць і хістанне. Таму зваротная сіла закона можа дапускацца толькі тады, калі яна апраўдваецца агульнай палітыкай Рабоча-Сялянскага ўрада.

Пытанні, звязаныя з спадчынным правам, неаднокрэць займалі ўвагу найвышэйшага суда рэспублікі.

Так, паміж іншым, узнікла сумненне адносна таго, ці маюць права наследнікі атрымаць маемасць памёршага супруга, калі гэтая маемасць пры жыцці не была выдзелена.

З гэтага повада было дана такое растлумачэнне: „Згодна арт. 21 КЗ аб шлюбе, сям'і і апецы, уся маемасць, нажытая супругамі пры сумесным жыцці, належыць кожнаму супругу ў роўных долях. Пры наследванні да спадчынаемцаў пераходзіць маемасць спадчынадаўца з актывам і пасывам, г. зн. усе маемасныя правы і абавязацельствы. З гэтага выцякае, што

¹ Стучка, паказаная кніга, стар. 247-248.

спадчынаемцы маюць права запатрабаваць маемасць спадчынадаўца, якая знаходзіцца ў трэціх асоб, у тым ліку і ў перажыўшага супруга“ (Пратакол Пленума Вярхсуда БССР ад 26/VIII 1929 г.).

Паказанымі прыкладамі далёка не вычэрпваецца багатая дзейнасць Вярхоўнага Суда БССР у галіне растлумачэння пытанняў, звязаных з ужываннем Грамадзянскага Кодэкса.

Даны былі адпаведныя дырэктывы адносна парадка вырашэння спрэчак, вынікаючых з дагавароў арэнды садо-гародных гаспадарак; адносна раздзела сялянскага двара наогул; адносна адказнасці сельска-гаспадарчай арцелі за пакалечанні, атрыманыя членам арцелі ў часе работы ў арцелі; адносна права на жылую плошчу субкватарантаў, часовых кватарантаў і адсутных кватарантаў; адносна перасялення жыхароў з дамоў, неабходных для дзяржаўных ці грамадскіх патрэб, і г. д.

Паралельна з пашырэннем соцыялістычнага будаўніцтва атрымаў іншае асвятленне рад асноўных палітычных пытанняў. Яскрава выявіліся задачы эканомікі, ярка выступіла фігура калгасніка, шырока разгортваецца савецкі і калгасны гандаль, свабодны ад махінацый прыватніка і спекуляцыі.

Вялікія зрухі ў соцыялістычным будаўніцтве не маглі і не могуць не адбіцца на рабоце судовых органаў. Характар маемасных спрэчак, якія разглядаюцца агульнымі судамі, рэзка змяніўся ў меру набліжэння нэпа да сваёй апошняй стадыі. Цяпер яны, гэтыя справы, групуюцца галоўным чынам па рубрыках: жыллёвыя спрэчкі; аліменты; вынікаючыя з прычынення шкоды патрабаванні; працоўныя справы і, іншы раз, спрэчкі, звязаныя з спадчынай. Тут, зразумела, надзвычай важна і тое, што цяпер дзяржарбітраж, маючы асабліва шырокую кампетэнцыю, выступае, як гаспадарчы суд перыяда другой пяцігодкі.

Шкодная недаацэнка велізарнейшага палітычнага значэння савецкага і калгаснага гандля аж да дапушчэння „лявацкіх“ перагібаў і бюракратычнай рэгламентацыі праз выданне скажаючых генеральную лінію партыі правіл і падмен савецкага гандля тавараабменнымі аперацыямі пабудзілі Вярхоўны Суд БССР выпусціць абержнік 14 жніўня 1932 г. пра неабходнасць прыняцця судовымі органамі ўдзела ў ажыццяўленні дырэктыў па разгортванні савецкага і калгаснага гандля.

Гэтым цыркулярам на нарсуддзяў ускладаецца абавязак:

1. Пры выездах на раён, у прыватнасці ў час выязных сесій, сістэматычна растлумачваць на сходах калгаснікаў і працоўных аднаасобнікаў дырэктывы партыі і ўрада па разгортванні савецкага і калгаснага гандля, шырока прыцягваючы да гэтай работы судовы актыў—нарзсядацеляў, членаў вытвор. тав. і сельскіх судов.

2. Улічваючы наяўнасць у паасобных кааперацыйных і гандлюючых арганізацыях апаргуністычнага супроцьстаў-

лення цэнтралізаваных загатоўак савецкаму гандлю і разгортвання апошняга ў страту цэнтралізаваным загатоўкам (ажыятаж, канкурэнцыя) ва ўсіх выпадках прыцягнення вінаватых у гэтым службовых асоб да крым. адказнасці звярнуць асаблівую ўвагу на гэтыя справы.

3. Прыняць актыўны ўдзел у арганізацыі праверак становішча прасоўвання кааперарганізацыямі тавараў шырпатрэбы на вёску, звярнуўшы асаблівую ўвагу на свачасовасць адпраўкі тавараў з баз, іх якасці і асартымента, згодна пастановы ЦК КП(б)Б („Сов. Беларусь“ ад 18/VII 1932 г. № 158).

Такім чынам Вярхсуд БССР, як мы бачым, у шырокіх размерах ужываў у сваёй рабоце за мінулае дзесяцігоддзе тлумачэнне грамадзянска-праўных норм. Тлумачальнай работай, зразумела, займаюцца і вярхоўныя суды другіх савецкіх рэспублік. Яе нават некаторыя прызнаюць занадта шырокай. Так, напрыклад, тав. Стучка пісаў: „Нажаль, якраз па грамадзянскаму праву, з прычыны крайняй непаўнаты кодэкса і, з другога боку, нераспрацаванасці самой сутнасці савецкага грамадзянскага права, гэта тлумачальная работа разраслася празмерна. Можна спадзявацца, што пасля выпрацоўкі новага грамадзянскага кодэкса гэта патрэба значна скароціцца. Гэта, зразумела, не азначае, што праватворчая работа суда ў нас зусім спыніцца, але яна будзе мець больш падрыхтоўчы характар. Вядома-ж, што на судзе якраз перш за ўсё намячаюцца новыя спрэчныя адносіны, патрабуючыя неадкладнага вырашэння і следам за тым, гэта практыка пранікае ў жыццё і пытанні ідуць на заканадаўчы разгляд“.¹

У апошнім выданні свайго выдатнага твора П. І. Стучка троху інакш выказваецца на гэты конт. Ён піша: „Але і ў цяперашні час і ў будучыне нельга чакаць тут вялікага скарачэння. Рэвалюцыйнае жыццё так бурна рвецца наперад, што закон не толькі не прадрашае пытанне, але і не заўсёды паспявае за жыццём. Суд не можа прыпыніць вырашэнне справы з прычыны адсутнасці закона“.²

Не толькі растлумачэнні Пленума Вярхсуда маюць абавязковае значэнне для падпарадкаваных яму судов, нават і тлумачэнні касацыйнай калегіі Вярхсуда, як выходзячыя з найвышэйшай, найкампетэнтнейшай судовай інстанцыі, карыстаюцца высокім аўтарытэтам у практыцы, а таму не могуць не аказаць вялізнага ўплыва на напрамак пэўных гаспадарчых адносін. Аднак, усё гэта яшчэ не аслабляе суддзяў ад самастойнай работы па ўжыванні закона. Кепскі суддзя, калі ён замест удумлівага вывучэння канкрэтнай справы, з пункта погляду дыктатуры пролетарыята, будзе хватацца перш за ўсё за „тлумачэнні“ і старацца

¹ Стучка. Курс Советск. Гражданск. права. I Введен. в теор. гражд. права. 1927 г., стар. 211—212.

² Стучка, показан. кніга, выдання 1931 г., стар. 241.

канкрэтным выпадкам прыстасаваць да іх. Значэнне ўзора не ў тым заключаецца, каб яго спісаць і механічна падагнаць пад яго даную канкрэтную спрэчку, але ў тым, каб пранікнуць у яго класавы сэнс і асвоіць яго прынцыповы змест і кіраўнічыя ўказанні. Бо практыка амаль што не ведае двух спраў, якія-б ва ўсіх сваіх падрабязнасцях былі-б аднолькавы.

.....

ПЫТАННІ ГРАМАДЗЯНСКАГА ПРАВА НА НАВУ- КОВЫМ ФРОНЦЕ БССР

Калі ў работнікаў юстыцыі і практыкаў наогул нярэдка адчувалася адсутнасць належных ведаў у галіне тэорыі, патрэбных для правільнага разумення інстытутаў права і мэтазгоднага і адпаведнага патрабаванням соцыялістычнага будаўніцтва ўжывання праўных норм, дык нельга ў гэтым папікаць выключна памянёных работнікаў.

Як вядома, на канферэнцыі аграрнікаў-марксістаў т. Сталін падкрэсліў, што тэорыя не толькі не апераджае практыку, але нават яе і не даганяе.

Гэты дакор цалкам адносіцца і да навуковых працаўнікоў БССР. Што-ж датычыць работнікаў у галіне права, якія працуюць па-за Беларуссю, то не варта іх абвінавачваць у тым, што яны ўдзяляюць занадта мала ўвагі пытанням беларускага заканадаўства, а ў прыватнасці права гаспадарчага. Вельмі нязначны лік твораў, надрукаваных за межамі БССР, якія трактуюць аб праве гэтай рэспублікі: некалькі артыкулаў у часопісах РСФСР і УССР, работы т. т. Бахчысарайцава і Драпкіна,—вось і ўсё, што можна адзначыць у гэтых адносінах.¹

Што-ж зроблена ў галіне літаратуры па гаспадарчаму праву на працягу мінулага дзесяцігоддзя спецыяльна ў БССР?

¹ Большасць такіх артыкулаў (часопісы: „Вестник Советской Юстиции“, і „Вісник Радянскай Юстицыі“) напісаны мной ды яшчэ некаторымі работнікамі-практыкамі (напр., т. Макуня). Так, паміж іншым, у часопісе „Вестник Советской Юстиции“ мною былі змешчаны артыкулы: „Гражданский Кодекс БССР“ (1927 г. № 16); „К вопросу о праве наследования фактических супругов“ (1928 г. № 5); „Договор комиссии по законодательству БССР“ (1927 г. № 6-7); у часопісу „Вісник Радянскай Юстицыі“—„Віходні пункты за перегляду спадковага права“ (1929 г., № 3) і „Нове спадковае право БССР“ (1929 г. № 15-16).

Праца т. т. Бахчысарайцава і Драпкіна пад загалоўкам „Гражданские Кодексы Союзных республик“ (выд. у 1928 г.) прадстаўляе сабой сістэматычны збор, маючы сваёй мэтай паралельнае выкладанне артыкулаў памянёных кодэксаў РСФСР, УССР, БССР, УзССР, Турк ССР, ССР Грузіі і Азербейджанскай ССР. Задача, якую паставілі сабе ўкладальнікі карысная, дапаможная. Такое-ж чыста утылітарнае значэнне мае другое выданне тых самых аўтараў „Положение об акционерных обществах и законы союзных республик“ (1928 г.). У кнізе прыведзены і законы БССР.

Трэба памятаваць, што Беларусь з 1922 г. увесць паказаны час мела сваю ўласную вышэйшую юрыдычную школу. Таму і не дзіўна было-б чакаць, што работнікі гэтай школы апраўдаюць аказанае ім давер'е, ускладзеныя на іх надзеі, і дадуць нешта станоўчае ў сэнсе тэарэтычнай распрацоўкі пытанняў заканадаўства БССР.

Аднак, калі ўзяць спіс работ, аўтарамі якіх з'яўляюцца таварышы, працаваўшыя ў гэтай установе, а таксама работы тых, хто прыняў на сябе спецыяльны абавязак выконваць пэўныя навукова-даследчыя працы, дык гэты спіс акажацца надта невялікім як у галіне права наогул, таксама ў прыватнасці ў дачыненні да права гаспадарчага.

Нельга, апрача таго, гардзіцца і вартасцю большасці гэтых навуковых спроб.

Калі кінуць агульны рэтраспектыўны погляд на тое, што за мінулае дзесяцігоддзе зроблена адпаведнымі работнікамі на фронце навукі ў галіне гаспадарчага права на Беларусі, дык нельга будзе не вынесці ім суровы прысуд.

Нават тое малое, што выканана, звычайна, далёка адстае ад таго ўзроўня, якога пажадана было дасягнуць.

Але гэта яшчэ не ўсе. Трэба падкрэсліць, што памянёныя працы за рэдкімі выключэннямі маюць чыста дагматычны характар і выкліканы не сапраўды практычнымі патрабаваннямі, ні ў якой ступені не адпавядаючы пераможнаму руху соцыялістычнай эканомікі, а з'яўляюцца выпадковымі, „пераліваннем з пустога ў парожняе“.

Такія актуальнейшыя праблемы, як пытанне аб маемаснай адказнасці сельска-гаспадарчай арцелі, аб неабходнасці—у звязку з развіццём соцыялістычнай эканомікі—пашырэння сілы артыкула 158 ГК на карысць кааперацыйных арганізацый; аб махінацыях кулацтва пры дапамозе фіктыўных здзелак і цэлы рад іншых зусім не цікавілі работнікаў-тэарэтыкаў. Навука ішла сваёй вузкай сцежкай, і практыцы прышлося самастойна адшукаць спосабы і сродкі для вырашэння актуальных пытанняў.

Той адзіны верны метада, метада рэвалюцыйна-дыялектычны, пры дапамозе якога толькі і магчыма паспяхова аналізаваць і трактаваць права і закон, уразумець сэнс і значэнне змен і прычыны іх абумоўліваючыя, вельмі слаба ўжываўся ў адзначаных працах.

Замест таго, каб безустанна падкрэсліваць, што грамадзянскае права савецкіх рэспублік ёсць новае, адрозненае ад буржуазнага права, спецыфічнае права, аўтары спасылаюцца на буржуазныя заканадаўствы, як на „ultima ratio“, найвялікшую рацыю, і праз прызму іх разглядаюць палажэнні савецкага гаспадарчага права.

Вось што звычайна выдавалася аўтарам за „сапраўды навуковы метада“. Супастаўленне савецкіх норм з заканадаўствам капіталістычных краін, адшукванне „слабых установак“ у савецкім кодэксе, асабліва падкрэсліванне рэдакцыйных недахопаў,—далей гэтага „даследванні“ не ішлі.

Застаюмся ў наступным—у агульных рысах—на працах, з'явіўшыхся на Беларусі і прысвечаных паасобным пытанням грамадзянскага права БССР, або маючых да яе непасрэднае дачыненне. Толькі часткова прыводзяцца работы па грамадзянскаму працэсу, паколькі распрацаваныя ў іх тэмы датычацца і матэрыяльнага права.¹

Такім чынам можна адзначыць наступныя працы:

Грэдынгер — „Думкі аб неабходнасці выдання грамадзянска-працэсуальнага кодэкса для Беларусі“. Гэта работа змешчана ў „Працах Беларускага Дзяржаўнага Універсітэта“ за 1926 г. № 11, стар. 65—76. Да-рэчы гэта і першая праца юрыдычнага зместа ў гэтым выданні, якая напісана на беларускай мове. Як працяг гэтай работы з'явілася ў 1931 г. у „Працах Інстытута Совецкага Будаўніцтва і Права Бел. Акадэміі Навук“ (стар. 1—47) работа таго-ж аўтара пад загалоўкам „Задачы кваліфікацыі ў галіне грамадзянскага працэса і ГПК БССР“. Абедзве працы маюць сваёй мэтай паказаць, у якім напрамку пажадана змяніць паасобныя працэсуальныя і ў звязку з тым некаторыя матэрыяльна-праўныя нормы.

Гавзэ — „Государственная собственность и использование ее трестами“, надрукавана ў часопісе „Совецкае будаўніцтва БССР“, 1926 г. № 2, стар. 18.

Работа прысвечана праекту закона аб трэстах. Аўтар адзначае рад недахопаў, уласцівых ранейшаму палажэнню пра трэсты, выказваючы пажаданне аб тым, якім, па яго думцы, павінен быць будучы закон, рэгулюючы дзейнасць трэстаў. Пры гэтым свае разважанні ён канчае наступным выклікам, накіраваным да гаспадарнікаў і прававікоў: „Пільнае вывучэнне закона аб трэстах, глыбока ўважлівыя адносіны да таго, як у гэтым законе і ва ўсім заканадаўстве аб трэстах адбываюцца важнейшыя з'явішчы ў галіне эканомікі краіны і сігналаванні аб усіх гэтых пытаннях у нашыя заканадаўчыя органы,—з'яўляюцца пачэснай задачай кожнага гаспадарніка і юрыста“. Мімаходам аўтар імкнецца асвятліць значэнне юрыдычных асоб наогул і, у прыватнасці, па грамадзянскаму кодэксу.

Але кардынальнае пытанне аб прыродзе дзяржаўнай уласнасці ў краіне будуючагася соцыялізма засталася без належнага асвятлення.

Праз год пасля паказанага артыкула т. Гавзэ прачытаў у былым Інстытуце беларускай культуры даклад на тэму: „Пра юрыдычную прыроду ўласнасці ў Совецкім саюзе“

¹ Укажу на мае работы: „Проблема возложения обязанности загладить вред“ (1925 г.); „Брак и закон“ (Папулярны нарыс напярэдадні рэформы шлюбнага заканадаўства) 1926 г.; „Критика белорусского проекта кодекса закона о браке, семье и опеке“ (1926 г.); „Найважнейшыя моманты ў будучым законе аб сям'і“ (часопіс „Полымя“, 1926 г., кн. 8, ст. 145—154); „Вялікае дасягненне ў галіне кваліфікацыі беларускага права“ („Полымя“, 1927 г., кн. 7, ст. 114—125).

(гл. „Весці НКЮ БССР“, 1927 г. № 8, стар. 25—29). Права ўласнасці ў гэтым дакладзе адзначаецца як найпаўнейшае рэчавае права, якое прадстаўляецца дзяржаўнай уладай у аб'ёме, які адзначаецца заканадаўствам і соцыяльна-гаспадарчым прызначэннем рэчы.

Пры гэтым т. Гавзэ думае, што досыць будзе выкінуць з данага адзначэння словы пра соцыяльна-гаспадарчае прызначэнне, і тады высунутае ім азначэнне права ўласнасці цалкам можа быць ужыта да буржуазнай уласнасці.

Ці, аднак, гэта так?

Уся справа ў тым, як разумець соцыяльна-гаспадарчае прызначэнне. Дзюгісты, гедэманаўцы, фашысты і соцыял-фашысты таксама аперуюць з гэтым паняццем, разумеючы яго ў сваім эксплаататарскім, капіталістычным сэнсе. Недарма-ж яны дагаварыліся да таго, што ўласнікі выконваюць самыя цяжкія абавязкі на карысць грамадства, з'яўляюцца дабрадзеямі чалавецтва. Хаця, як вядома, да гэтага часу ніводны з такіх дабрадзеяў самаахвотна не адмовіўся ад сваіх „цяжкіх“ уласніцкіх правоў.

Вось чаму канструкцыя аўтара цалкам развальваецца; не дапамагае справе і праробленая ім „ампутацыя“ з мэтай знайсці універсальны адказ для вырашэння праблемы ўласнасці. Зусім ясна, што мы толькі і можам разумець прызначэнне маемасці ў сэнсе карысці для соцыялістычнага будаўніцтва, тады як буржуазія ва ўсіх умовах кіруецца эксплаататарскімі матывамі.

Макуня — „Некалькі думак аб грамадзянскім праве“, артыкул, змешчаны ў часопісу „Весці НКЮ БССР“ за 1927 г. № 2—3; ст. 12—14.

Аўтар выказаў думку, што наш ГК шляхам дапаўнення яго радам навін ператвараецца ў кодэкс гаспадарчага права. Нашы дзяржаўныя прадпрыемствы, якія з'яўляюцца асобай формай кіравання дзяржаўнай маемасцю, кажа ён, прадстаўляюць сабой асобы від будаўніцтва ў СССР, у якім камандныя вышыні: чыгункі, буйныя прадпрыемствы прамысловасці і гандля, капальні і г. д. знаходзяцца ва ўладанні рабочых і сялян, не здавальняюцца рамкамі ГК, які быў складзены ў пачатку нэпа. Да іх павінны быць прыставаны некалькі іншыя нормы права.

Погляд на недастатковасць грамадзянскага кодэкса, бяручы пад увагу хутка змяняючыся ў нашай эканоміцы абставіны, зразумела, не выклікаў сумненняў яшчэ тады, калі пісаўся разглядаемы артыкул.

Але нельга згадзіцца з думкай аўтара аб тым, што ГК „ператвараецца“ ў кодэкс гаспадарчага права. Такія надзеі на „ўрастанне“ кодэкса, узнікшага ў самым пачатку нэпа, у будаўніцтва прагрэсуючага соцыялізма, зусім беспадстаўны і супярэчаць рэчаіснасці. Тое, што ўпаследку да кодэкса былі дададзены некалькі палажэнняў, у якіх соцыялістычныя асновы больш падкрэслены, яшчэ не робіць з яго кодэкса

гаспадарчага права, патрэбнага краіне будуючагася соцыялізма на далейшых ступенях яе развіцця.

Таксама няправільны погляд т. Макуні, які бачыць ў факце ўключэння ў грамадзянскі кодэкс артыкулаў, напамінаючых так званае гандлёвае права, мост для перахода да гаспадарчага права. Гандаль і гандлёвае права ў буржуазным сэнсе не вяжуцца з мэтамі і задачамі дзяржавы дыктатуры пролетарыята.

Макуня — артыкул пад загалоўкам „Аб няўстойцы“ ў № 4—5 „Весці НКЮ БССР“, стар. 30—33. Аўтар галоўным чынам закрануў няўстойку ў практыцы дзяржаўнага зварота. Тэарэтычнага значэння гэта записка не мае.

Чарняўскі — артыкул пад загалоўкам: „Законодательство по жилищному строительству“, змешчаны ў двух кніжках „Весці НКЮ БССР“ за 1927 г. №№ 2—3 і 4—5. Гэта праца становіць сабой нядрэнны дагматычны нарыс паступовага развіцця савецкага заканадаўства па жыллёвым будаўніцтве і ў гэтым сэнсе з'яўляецца карыснай для практыкі.

Грэндынгер — артыкул „Наша гражданско-судебная практика и вопрос о склонении сторон к миру“. Змешчаны ў тым-жа часопісе 1927 г. № 2—3, стар. 4—8. Змест артыкула па самой сутнасці датычыць і грамадзянскага права. Тэзіс аўтара аб пажаданасці больш дэталёвага ўрэгулявання працэдуры скінення цяжбеннікаў да згоды з'яўляецца недастаткова абгрунтаваным з пункта погляду, які абараняецца аўтарам і паводле каторага пролетарскі суд павінен быць органам не замірэння, але органам аховы дыктатуры пролетарыята і падаўлення класавага ворага.

Рахманін — артыкул „Некалькі слоў па поведзе палажэння аб дагаворы камісіі БССР“, у часопісе „Весці НКЮ БССР“, за 1927 г. № 4—5, стар. 32—34.

Аўтар высунуў некалькі крытычных заўваг у звязку з меўшым быць выданым законам пра дагавор камісіі. Аўтар галоўную сваю ўвагу звярчае на тое, што праект палажэння аб дагаворы камісіі недастаткова лічыцца з патрабаваннямі дзяржаўных прадпрыемстваў. Паміж іншым, аўтар рашуча супярэчыць супроць правіла, паводле якога камісіянер не нясе адказнасці перад камітэнтам за атрыманне выплаты трэцяй асобай, з якой ён, камісіянер, заключыў дагавор за кошт камітэнта. Такая адказнасць (дэлькрэдэрэ), як вядома, павінна быць паасобку ўстаноўлена. Аўтар без дастатковай падставы думае, што з „духам“ савецкага заканадаўства гэта не ўвязваецца. Якія пры гэтым могуць быць высунуты матывы, застаецца няясным.

Але істотная памылка, меўшаяся ў праекце, т. Рахманіным не была ўгледжана.

Гэта памылка заключалася ў тым, што камісіянер, для забеспячэння сум, якія яму прылічваюцца з камітэнта, „мае права залога маемасці камітэнта, якая на падставе дагавора камісіі знаходзіцца ў фактычным уладанні камісіянера або ў яго распараджэнні“.

На гэту недарэчнасць я ўказаў у сваім артыкуле аб грамадзянскім кодэксе БССР, змешчаным у Харкаўскім „Вестнике Советской Юстиции“ (1927 г. № 16). „Мець залогавое права“ і „мець права закладваць чужую рэч“, зразумела, не адно і тое самае. Калі-б камісіянер залажыў неналежачую яму маемасць, ён падлягаў-бы нават крымінальнай адказнасці.

Згодна рэдакцыі пастановы ЦВК і СНК БССР за 19 студзеня (ГК арт. 303) камісіянер у паказаных выпадках мае застаўнае („залогавое“—М. Г.) права на маемасць камітэнта, якая на падставе дагавора камісіі знаходзіцца ў фактычным уладанні камісіянера або пад яго загадам.

Грэдынгер—„Значэнне пастаноў найвышэйшага суда і права наследвання фактычных супругаў“. Артыкул, змешчаны ў „Працах Беларускага Дзяржаўнага Універсітэта“, 1928 г. № 1, стар. 31—47.

Асноўная думка аўтара тая, што пры існаванні зарэгістраванага шлюба другая супруга (ці другі супруг пры пэўных умовах) не можа лічыцца наследніцай пасля памёршага супруга, а мае толькі віндыкацыйны іск на набытую ёю маемасць.

Гэты тэзіс аўтара вельмі спрэчны. Канцэпцыю яго падтрымліваў праф. Папоў; супроць выказаўся прафесар Фіолетаў. У сучасны момант—пад уплывам судовай практыкі РСФСР—аўтар больш не адстойвае паказанага тэзіса.

Таўсталец—„Застаўнае права“, у тым-жа нумары „Прац БДУ“, стар. 122—128. Артыкул навуковага значэння ня мае.

Гавзэ—„Маёмасныя адносіны супругаў па кодэксах БССР, РСФСР і УССР“; там-жа, стар. 48—62. Артыкул прадстаўляе сабой спробу параўнальнага выкладання адпаведных норм заканадаўства памянёных трох рэспублік.

Ліндэ—„Асобны парадак наследвання ўкладаў ашчадных кас“. Гэта праца змешчана ў часопісе „Рэволюцыйная Законнасць“ за 1928 г. № 1-2.¹

Мэта аўтара была накіравана на растлумачэнне паасобных пунктаў палажэння аб ашчадных касах, якія на практыцы выклікалі хістанні, асабліва адносна перахода ўкладаў у спадчыну.

Аднак, аўтару не ўдалося справіцца з сваёй задачай. Ён дапусціў рад блытаных і памылковых устаноўак, як, напрыклад, сцвярджэнне аб тым, што „аднабаковы акт—тэстамэнт—не можа паралізаваць сілы акта двухбаковага“, пры чым у якасці аднабаковага акта высоўваецца „тэстамэнтальнае распараджэнне“. А якая розніца існуе паміж тэстамэн-

¹ Гэты часопіс выходзіў толькі ў 1928 г., спыніўшы сваё існаванне на № 6 (на справе вышлі ўсяго 4 кніжкі, бо дзве мелі падвойныя нумары, іменна 1-2 і 3-4). Часопіс „Рэволюцыйная Законнасць“ змяніла „Весці НКЮ БССР“, якія выходзілі ў 1927 г. З часу спынення часопіса „Рэволюцыйная Законнасць“ Наркомюст Беларусі не мае свайго органа друку, што складае вельмі адмоўнае становішча.

там і тэстамэнтальным распараджэннем, застаецца таямніцай аўтара. Што-ж датычыць сутнасці ўкладаў у ашчадныя касы, то т. Ліндэ таксама яе не ўразумеў. „Прырода“ распараджэнняў, якія робяцца па ўкладах у ашчадныя касы адносна асоб, якім у выпадку смерці ўкладчыка павінен быць выдан уклад, у літаратуры не ўзбуджае сумненняў.

Уклад па сваім эканамічным змесце з'яўляецца прадметам дагавора пазыкі. Калі-ж адзначана трэцяя асоба, якой павінен быць выдан уклад, дык маецца дагавор на карысць трэцяй асобы (Серебровский. Завещание или договор?—арт. у часопісе „Право и Жизнь“, 1928 г., кн. 1).

Да рэчы ў памянёным часопісу („Рэволюцыйная Законнасць“, 1928 г., № 5) было апублікавана тлумачэнне Вярхоўнага Суда БССР, паводле якога, у звязку з паказаным артыкулам, напамінаецца, што ў выніку пастановы ЦВК і СНК Саюза ССР за 18 лютага 1928 г. усе спрэчныя пытанні, узнятыя ў артыкуле Ліндэ, могуць лічыцца ліквідаванымі.

Есцё ў—Аўтар невялікай заметкі пад загалоўкам „Неабходныя змены арт. 71 ГК“. Выказваецца за павелічэнне тэрмінаў, на якія ўстанаўляецца права забудоўкі. Артыкул змешчаны ў „Рэволюцыйнай Законнасці“ за 1928 г., № 1-2, стар. 45-46.

Вартасць паказанай заметкі ў тым, што яна з'яўляецца адбіткам патрабаванняў эканомікі будаўніцтва. Яна прадстаўляе сабой у некаторым сэнсе дадатак да памянёнага вышэй нарыса т. Чарняўскага.

Грэдынгер—„Наша права на спадчыну, якім пажадана яго мець“. Артыкул у „Запісках гуманітарных навук Беларускай Акадэміі Навук“ (катэдра сучаснага права), 1929 г., стар. 36—52.

Да гэтага артыкула дададзен праект спадчыннага права, які амаль што цалкам быў укладзены ў аснову пастановы ЦВК і СНК БССР ад 26 студзеня 1929 г., грунтоўна перабіўшай ранейшае заканадаўства аб спадчынным праве.

Аднак неабходна адзначыць, што права на спадчыну ні ў якім разе не трэба лічыць уступкай ці кампрамісам, як было няправільна растлумачана ў паказаным артыкуле; спадчыннае права таксама ёсць крок на шляху практычнага адступлення з тым, каб потым з большай рашучасцю перайсці ў наступленне з мэтай канчатковага ўмацавання сацыялізма.

У складзеным мною праекце першы артыкул мае наступны змест: „Наследванне дапушчаецца паводле закона і тэстамэнта“. Падрыхтоўчая-ж камісія дала перавагу другой рэдакцыі артыкула, якая і перайшла ў арт. 458 ГК БССР. Гэты артыкул запісаны такім чынам: „Дапушчаецца пераход маемасці ў спадчыну на падставе тэстамэнта і без тэстамэнта паводле наступных артыкулаў“.

Думаецца, аднак, што з пункта погляду прынцыпаў савецкага права перавагі заслугоўвае прапанаваны мной

тэкст, чаму ў мэтах будучай каліфікацыі не лішне на гэтым спыніцца.

Справа ў тым, што калі паставіць на першае месца тэстамэнт, то такі парадак як быццам высоўваецца як нармальны, а наследванне ў парадку, устаноўленым законам, разглядаецца як выключэнне з агульнага правіла.

Такі прынцып пры нашых умовах не павінен панаваць. Таму зусім натуральна, што заканадаўствы нашых астатніх рэспублік, у дачыненні да памянёнага пытання, стаяць на процілеглым пункце погляду. Так, напрыклад, арт. 416 ГК РСФСР мае наступны змест: „Допускается наследование по закону и по завещанию согласно нижеследующим статьям“.

Грэдынгер—„Пра агульна-саюзныя падставы гаспадарчага права“. 1932 г., 60 стар. Мэтай работы з'яўляецца аналіз праектаў асноўных прынцыпаў грамадзянскіх законаў і агульны нарыс падстаў пажаданага кодэкса гаспадарчага права.

Пералічанымі працамі амаль што цалкам вычэрпваецца ўсё, што зроблена мясцовымі сіламі ў галіне літаратуры па гаспадарчаму праву.¹ Можна да сказанага толькі дадаць, што ў канцы 1932 г. Беларускай Акадэмія Навук выдала працу т. Рэзунова „Совецкая дзяржава ў перыяд соцыялізма“. Гэта ёсць стэнаграма дэкадніка Комуніст. Акадэміі, які быў праведзены ў Менску ў снежні 1931 г. Хаця паказаны твор непасрэдна і не датычыць цікавячых нас у першую чаргу пытанняў, але ўплыў на далейшыя работы па гаспадарчаму праву гэты твор будзе бяспрэчна мець. Асабліва трэба звярнуць увагу на тыя старонкі працы аўтара, дзе ён з выдатнай яскравасцю абвяргае трацкіцкую тэорыю Лібермана аб знішчэнні грамадзянскага права і, паасобку, прыватнай уласнасці наогул, а не толькі на сродкі вытворчасці, разам-жа з знішчэннем прыватна-ўласніцкіх адносін таксама грамадзянска-праўных адносін (гл. стар. 18—23; 80—81).

У 1929 г. Беларускай Дзяржаўная Бібліятэка выдала сістэматычны паказнік літаратурных твораў, змешчаных у часопісах і зборніках, што выходзілі на тэрыторыі БССР у 1917—1927 г.,—пад загалоўкам „Беларускі перыядычны друк 1917—1927 г.“.

Раздзел XII гэтага зборніка прысвечаны творам, маючым сваім зместам права і заканадаўства.

Грамадзянскае права (у тым ліку сямейнае) і грамадзянскі працэс там прадстаўлены 38 назвамі. Але цэлы рад іх да гаспадарчых адносін не мае дачынення. З другога-ж боку паказнік выяўляе рад недахватаў.

¹ Не паказаны тут некаторыя выпадковыя заметкі, змешчаныя ў часопісах „Весці НКЮ БССР“ і „Рэвалюцыйная Законнасць“, як не маючыя навуковай і практычнай вартасці.

Як відаць, у літаратуры зроблена не занадта многа. А між тым, можна было чакаць значна большага. Адсутнічаюць, як паказіна, амаль усякія спробы ў адзначанай галіне—больш пашанцавала крымінальнаму і адміністрацыйнаму праву—з боку работнікаў-практыкаў, не лічачы некаторых кансультаў. А шкада, яны-б маглі прынесці справе вялізную карысць. Гэта адмоўнае з'явішча асабліва кідаецца ў вочы тым больш, што НКЮ БССР на працягу двух год меў свой спецыяльны орган друку.

ПРА КАДЫФІКАЦЫЮ І ЎНІФІКАЦЫЮ ГАСПАДАР- ЧЫХ ЗАКОНАЎ

Яшчэ ніколі за ўвесь пройдзены перыяд мінулага дзесяцігоддзя пытанне аб *неабходнасці* прыступіць да кадывікацыі гаспадарчых законаў не з'яўлялася такім актуальным, як у сучасны момант.

Між тым, у той час, як адны прадаўжаюць лятуцець, што надыйшла пара ўжо зусім развітацца са ўсякімі законамі і, значыць, таксама не трэба карыстацца праўным рэгуляваннем гаспадарчых адносін, выяўляючы такім чынам поўнае неразуменне значэння дыктатуры пролетарыята,—другія, наадварот, спяшаюцца ажыццявіць кадывікацыю, не чакаючы нават выдання агульна-саюзных падстаў.

Што першы з паказаных поглядаў па самай сутнасці ёсць „левы“ загіб, а таму павінен быць бязлітасна адкінут, не патрабуе лішніх довадаў. Досыць будзе тут спыніцца на „славутай“ фармуліроўцы Лібермана,—гэтай трацкісцкай вылазкі,—пра тое, што „цяпер мы маем іншы этап нэпа, мы ажыццяўляем ліквідацыю прыватна-ўласніцкіх адносін“... што „адзначае адначасова ліквідацыю або скасаванне грамадзянска-праўных адносін“.

Іншая справа—другі погляд. Ён мае да сябе многа прывабнага, тым больш, што мы сапраўды адчуваем патрэбу ў выданні новага гаспадарчага кодэкса. Але, не гледзячы на тое, што кадывікацыя ўжо ўступіла ў падрыхтоўчую стадыю, надта цяжка прадбачыць, калі работа будзе скончана.

Канстытуцыя Саюза Савецкіх Соцыялістычных Рэспублік ад 31 студзеня 1924 г. змяшчае артыкул, на падставе якога ўстанаўленне асноў грамадзянскага заканадаўства складае выключную функцыю вярхоўных органаў Саюза. Няма рацыі ўчапіцца за літару, кажучы, як гэта робяць некаторыя, што пра асновы *гаспадарчага* права ў канстытуцыі нічога не гаворыцца, а сказана толькі пра асновы права *грамадзянскага*. Нельга з такім юрыдычным фармалізмам тлумачыць прыведзены артыкул канстытуцыі. Зусім правільна з'езд марксістаў-аграрнікаў з поўнай пераканаўчасцю ўстанавіў, што неабходна выпрацаваць саюзныя асновы іменна гаспадарчага

права. Таму канчаткова страцілі ўсякі сэнс спробы ўхіліцца ад выпрацоўкі агульна-саюзных падстаў. Таму і сустрэла такую суровую адповедзь рэзалюцыя камісіі па складанню асноўных падстаў, паводле якой „немагчыма ў сучасны момант даць у рабоце дакладнае выяўленне тых асноў, на якіх павінна будавацца праўнае афармленне адносін вытворчасці і размеркавання як у галіне сельскай гаспадаркі і гарадской прамысловасці, так і ў арганізацыі спажывецкага снабжэння“. Выходзячы з такіх разважанняў, камісія, як вядома, паставіла падаць у СНК Саюза хадайніцтва аб тым, каб дазволена было ёй „прыпыніць работу да завяршэння арганізацыйнай перабудовы сістэмы кіраўніцтва прамысловасцю і метадаў унутранага таваразварота, апарата замежнага гандля і правядзення крэдытнай сістэмы“. Аднак, Совет Народных Камісараў рашучым чынам адхіліў гэту просьбу. То было ў 1930 г.

З таго часу абставіны, спрыяючыя мажлівасці распрацоўкі агульна-саюзных падстаў гаспадарчага права, толькі ўзмацніліся.

Ці можа, аднак, сучасны момант на справе лічыцца спрыяючым для задуманай кадыфікацыі?

Мы ўжо бачылі, што Грамадзянскі Кодэкс сябе перажыў. Між тым чуюцца галасы, якія таксама і сучасны момант не знаходзяць адпавядаючым для новай кадыфікацыі.

Аднак, калі і цяпер яшчэ чакаць надыхода спрыяючага моманта, ці не пашкодзіць гэта патрэбнаму праўнаму рэгуляванню зноў узнікшых і ўзнікаючых эканамічных адносін?

Не выклікае ніякіх сумненняў, што час для складання пажаданага кодэкса ўжо настаў. Тут трэба грунтавацца на эканамічных прадпасылках нашай соцыялістычнай гаспадаркі, на ўжо распрацаваных прынцыпах гаспадарчага права, на базе якіх павінны быць складзены агульна-саюзныя падставы.

Іншы раз падкрэсліваюць, што ўсялякія вялікія змены ў заканадаўстве і ў прыватнасці кадыфікацыю трэба зрабіць з найвялікшай асцярожнасцю, памятуючы, што існуючыя нормы, іменна таму што яны існуюць, карыстаюцца пэўным аўтарытэтам.

Але гэтае меркаванне не мае для нас сур'ёзнага значэння, бо законы, па думцы геніяльнага будаўніка пролетарскай дзяржавы, у нас могуць быць зменены ў 24 гадзіны, калі акажуцца шкоднымі. Падтрымліваць-жа нормы, якія становяць сабой тормаз на новых этапах соцыялістычнага будаўніцтва, супярэчыць сутнасці дзяржавы пролетарскай дыктатуры.

Вось чаму будучая савецкая кадыфікацыя гаспадарчага права павінна быць найяснейшым чынам звязана з асноўнымі задачамі, якія партыя і ўрад ставяць на бліжэйшы этап. Неабходна, каб кадыфікацыя перш за ўсё цалкам была ўзгоднена з задачамі, пастаўленымі XVII партканферэнцыяй у звязку з другой пяцігодкай. Неабходна, каб праз гэту кадыфікацыю чырвонай ніткай праходзілі гаранты моцнай

аховы соцыялістычнай уласнасці, гэтай асновы ўсяго нашага эканамічнага лада, і ўсебаковага правядзення рэволюцыйнай законнасці.

У цеснай сувязі з пытаннем пра кадыфікацыю гаспадарчых законаў знаходзіцца другая праблема, вельмі важная і актуальная. Гэта ёсць праблема аб тым, ці павінны існаваць паасобныя кодэксы памянёнага права для кожнай саюзнай рэспублікі або больш мэтазгодна выпрацаваць адзіны кодэкс гаспадарчых законаў для ўсяго Савецкага саюза.

Іншымі словамі гутарка ідзе аб поўнай уніфікацыі савецкага гаспадарчага права. Але ў якім напрамку?

Што пераважная колькасць гаспадарчых норм, у звязку з выключным значэннем соцыялістычнага сектара нашай гаспадаркі можа быць толькі аднолькавай для ўсяго Саюза, зусім відавочна. Значыць, тут маюцца на ўвазе толькі тыя разыходжанні ў цяперашніх грамадзянскіх кодэксах, на якіх мы застанаўліваемся ніжэй, паколькі наогул яны могуць служыць матэрыялам для будучай кадыфікацыі.

Мы можам для высвятлення пытання звярнуцца да пройдзенага намі істарычнага перыяда, а іменна да часу ўвядзення грамадзянскіх кодэксаў у савецкіх соцыялістычных рэспубліках.

Як вядома, кожная саюзная рэспубліка ў справе кадыфікацыі і наогул выдання законаў, рэгулюючых гаспадарчыя адносіны, зусім самастойна,—паколькі не парушаюцца пастановы, выданыя ў агульна-саюзным парадку і распаўсюджаныя на ўсю тэрыторыю Саюза.

Ніжэй мы праверым фактычныя размеры самастойнага заканадаўства ў паказанай галіне на прыкладзе ГК, бяручы ў разлік, што гэта праблема і раней спыняла на сабе вялікую ўвагу.

Так, паміж іншым, тав. Стучка пісаў: „Грамадзянскі Кодэкс адразу зрабіўся кодэксам для ўсіх саюзных рэспублік... Але ў далейшым намячаецца іншы шлях: паасобныя рэспублікі ўносяць не толькі паасобныя дадаткі без узаемнага узгаднення, але як быццам на першы погляд намерана змяняюць першапачатковы тэкст, каб падкрэсліць сваю самабытнасць і суверэннасць. Я не думаю, што гэта ёсць асноўная тэндэнцыя, але няўзгодненасць не толькі дадаткаў, а нават і растлумачэнняў уносіць з кожным годам усё большую розніцу“.¹

Гэта было т. Стучка напісана ў 1926/27 г. З таго часу лік разыходжанняў паміж грамадзянскімі кодэксамі нашых рэспублік яшчэ павялічыўся. Аднак толькі ў рэдкіх выпадках асаблівасці мясцовых бытавых і эканамічных адносін цалкам апраўдваюць гэтыя разыходжанні, за выключэннем УзбССР і ТуркССР, а ў меншай ступені АзССР і ССРГ.

¹ Стучка, Курс гражд. права, ч. I, 1927 г., ст. 105.

Цікавы факт. Калі адбылася рэцэпцыя грамадзянскага кодэкса ў УССР, дык гэты кодэкс быў прыняты толькі з двума выключэннямі: 1) у арт. 54 ужыты ў кодэксе РСФСР тэрмін „муніцыпалізаваныя будынкi“ заменен тэрмінам „нацыяналізаваныя будынкi“, у звязку з тым, што ва украінскім заканадаўстве выраз „муніцыпалізаваныя будынкi“ наогул не сустракаецца,—і 2) да артыкула 83 была дададзена ўвага, паводле якой могуць быць устаноўлены і іншыя чым паказана ў артыкуле правілы адносна лёса будынка па сканчэнні дагавора забудовкі.¹

Аднак, чым бліжэй да сучаснага моманта, тым усё больш і больш разрастаюцца разыходжанні паміж абодвума кодэксамі. Ужо ў 1927 г. можна было канстатаваць больш 60 такіх разыходжанняў, а з таго часу лік іх яшчэ павялічыўся.

Разыходжанні паміж памянёнымі кодэксамі РСФСР і БССР маюцца ў артыкулах: 8, 9, 12, 22, 45-а, 59, 68, 69, 70, 75, 86-б, 92, 100, 103, 107-а—107-р, 139, 158, 208—214 (апошнія ў ГК РСФСР складаюць змест асобнага дадатка да артыкулаў 180—205); 274 (у кодэксе РСФСР 265), 359—366 (аб акцыйных таварыствах); 446 (у кодэксе РСФСР 404 з увагай, якой няма ў беларускім кодэксе) і ўвесь раздзел пра спадчыннае права (арт. арт. 458—482):

Калі зрабіць якаснае параўнанне паміж месцамі артыкулаў па Грамадзянскім кодэксам БССР і РСФСР, то акажацца, што значная колькасць разыходжанняў не абумоўлена істотнымі прычынамі.

Толькі некалькі палажэнняў з'яўляюцца на справе разыходжаннімі па сутнасці, а не толькі па форме. Да ліку іх належыць асаблівае вынікаў абвяшчэння асобы прапаўшай (па тэрміналогіі РСФСР і іншых: памёршай). Прыкладам такіх разыходжанняў можа служыць таксама правіла аб пазбаўленні марнатраўцаў дзеяздольнасці, устаноўленае на падставе арт. 8 ГК БССР. Такого інстытута заканадаўства РСФСР наогул не ведае.

Далей, у ліку абавязковых умоў, якія павінны быць змешчаны ў кожным дагаворы забудовкі, згодна артыкула 73 ГК РСФСР, паказваюцца размер і тэрмін узноса арэнднай платы, калі яна законам дапушчаецца.² Між тым на падставе арт. 76 ГК БССР арэндная плата наогул не бярэцца ў дачыненні да паказанага дагавора.

У адрозненне ад Грамадзянскага Кодэкса РСФСР у кодэксе БССР няма правіл, рэгулюючых знаходку. Адсутнічае таксама праўнае рэгуляванне запродажа будынкаў. Апроч

¹ Праф. Маліцкі ў выданай ім у 1924 г., а ў трэці раз у 1927 г. кнізе „Гражданский Кодекс Советских Республик“ прыводзіць яшчэ трэцяе разыходжанне, а іменна, зробленую згодна пастановы ЦВК УССР за 9 студзеня 1924 г. змену рэдакцыі арт. 71 адносна права забудовкі. Аднак гэта змена адбылася ўжо пасля рэцэпцыі ГК у УССР.

² Самая назва „арэндная плата“ ў дачыненні да права забудовкі ніўдалая, паколькі яно лічыцца рэчавым правам.

таго, у ГК РСФСР ёсць рад палажэнняў, запісаных ва ўвагах адпаведных артыкулаў (напр. 59, 69), якія ў беларускім кодэксе не сустракаюцца.

Затым у БССР маюцца некаторыя праўныя інстытуты, якія ў РСФСР носяць іншыя назвы. Так, напр. заканадаўства РСФСР не ведае тэрміна „папярэчыцель“.

Нарэшце яшчэ адна асаблівасць, характарызуючая ГК БССР. Змест уваг, якія меліся ў рэцынаваным у 1923 г. грамадзянскім кодэксе, беларускае выданне кодэкса 1927 г. уцягнула ў самыя артыкулы. Гэта акалічнасць знаходзіцца ў сувязі са зробленымі ў свой час праф. Ператэрскім нападкамі на празмернае ўжыванне ў нашых законах уваг.¹ Але трэба прызнаць, што агульнае ганенне адносна прымянення ўваг з'яўляецца беспадстаўным. Іншы раз яны цалкам адпавядаюць разумнай патрэбе, тады як уцягненне іх зместа ў артыкулы значна затrudняе асваенне апошніх.

Трэба яшчэ дадаць, што асаблівасці істарычных падзей на тэрыторыі БССР выклікалі неабходнасць устанаўлення нормы, паводле якой здзелкі, зробленыя на тэрыторыі Беларусі ў час акупацыі яе нямецкімі і польскімі войскамі, лічацца неправадзейнымі, калі яны супярэчаць дзейнічаўшым у часе іх учынення законам, і што ўзнікшыя па іх праваадносіны не падлягаюць судовай абароне.

Прароблены аналіз гаспадарчага заканадаўства павінен, думаецца, пераканаць у тым, што для існавання кодэксаў гаспадарчых законаў для паасобных саюзных рэспублік на сучасным этапе соцыялістычнага будаўніцтва ранейшыя падставы амаль цалкам адпалі, і яны яшчэ больш паблекнуць з далейшымі нашымі поспехамі ў галіне соцыялістычнай эканомікі.

Дзейнічаючае заканадаўства, прызначанае рэгуляваць гаспадарчыя адносіны, знаходзіцца ў надта раскіданым стане. Неабходна сабраць, абчысціць, сістэматызаваць увесь гэты разнастайны і рознаякасны заканадаўчы матэрыял, адсунуўшы ўсё тое, што толькі фармальна яшчэ лічыцца праўнай нормай, а на справе ўжо даўно страціла такое значэнне. Трэба выкінуць усё тое, што з'яўляецца ўстарэлым і супярэчным, замяніўшы яго адпавядаючымі сучаснаму этапу соцыялістычнага будаўніцтва нормамі.

Трэба, нарэшце, не забывацца, што сапраўдная кваліфікацыя, прасякнутая маркса-ленінскімі прынцыпамі, павінна змясціць чынныя правілы, якія здольны рэгуляваць не толькі сучасныя праваадносіны, а і могуць мець дадатны ўплыў на далейшае развіццё соцыялістычнага будаўніцтва. Зусім не патрэбна падрабязна спыняцца на думцы аб тым, ці мэтазгодна стварыць два кодэксы, адзін, які з'явіўся-б спраўленым, адноўленым, дапоўненым і прыстасаваным да сучаснага становішча выданнем,—няхай нават грунтоўнаю рэканструкцыяй ГК,—а другі, які-б служыў праўнаму рэгуляванню

¹ Перетерский, „Примечания в законе“ (Советское Право) 1927 г., № 8-9.

гаспадарчых адносін, узнікаючых сярод соцыялістычнага сектара.

Такая думка, як вядома, прапагандавалася ў свой час П. І. Стучка, але цяпер ужо не можа карыстацца ніякімі крэдытамі.¹

Ці можа, аднак, ГК даць матэрыял для будучай калыфікацыі?

Наша краіна, як вядома, уступіла ў апошнюю стадыю нэпа. „Аднак і цяпер нэп яшчэ далёка не скончыўся, але гэта ўжо не нэп першага перыяда. Цяперашні нэп ёсць, так сказаць, нэп апошняга перыяда. Паколькі „тавар“ і „грошы“ з'яўляюцца паняццямі з рэальным зместам і ў нашай абстаноўцы, пастолькі нэп прадаўжае яшчэ існаваць“. (З даклада т. Молатава на аб'яднаным пленуме ЦК і ЦКК ВКП(б) 8 студзеня 1931 г.).

Тым не менш, было-б грунтоўнай памылкай уявіць сабе справу такім чынам, што будучы кодэкс гаспадарчых законаў павінен у сваіх нормах механічна звязаць дзве сістэмы гаспадаркі,—так званую публічна-гаспадарчую і так званую прыватна-гаспадарчую, што ў свой час так гарача рэкамандаваў т. Лебедзеў.² Падзел права на публічнае і прыватнае наогул чужда савецкаму ладу. Аднак, бяручы пад увагу часовае дапушчэнне рэгулюючых прыватна-гаспадарчыя адносіны правіл, новая калыфікацыя, зразумела, сваім астрыём павінна перш за ўсё накіравацца на ліквідацыю рэштак капіталістычных элементаў.

Такім чынам пэўная колькасць палажэнняў існуючых грамадзянскіх кодэксаў Савецкіх Рэспублік можа быць скарыстана пры складанні новага кодэкса гаспадарчых законаў. Але трэба падкрэсліць, што спроба калыфікаваць наша гаспадарчае права, не маючы агульна-саюзных падстаў гаспадарчага права, не абяцае бліскучага поспеха.

Неабходна пры гэтым яшчэ раз усямерна завастрыць увагу на тым, што цэнтрам усёй нашай гаспадарчай сістэмы цяпер зрабілася соцыялістычная ўласнасць. Навокал яе і на яе стрыжані павінны будавацца ўсе нашы праўныя інстытуты, усё праўнае рэгуляванне нашых эканамічных адносін, значыць, як аснова, як база будучага кодэкса гаспадарчых законаў, павінна будзе фігураваць грамадская ўласнасць, уласнасць дзяржаўная і кааперацыйна-калгасная. А ў звязку з гэтым на новых падставах трэба будзе канструяваць дагаворнае права і разам з тым увесць раздзел пра т. зв. суб'ектыўныя правы, у ліку якіх павінны будуць заняць пачэснае месца заводы, соўгасы, калгасы і, у прыватнасці, арцелі і г. д.

¹ Гл. мой даклад, прачытаны ў маі 1930 г. у інстытуце Сов. буд. і права Бед. Акад. Навук, надрук. у „Працах“ памянёнага інстытута за 1931 г., стар. 129—146.

² Лебедзеў у „Вестнике Верх. Суда СССР“, 1927 г., к. 3.

KURZE INHALTSÜBERSICHT DER ABHANDLUNG „ZUR ZENHJÄHRIGEN GELTUNGSDAUER DES BÜRGERLICHEN GESETZBUCHS DER WEISSRUSSISCHEN S.S. REPUBLIK“

von M. Gröding er

Zur Einleitung

Aufgabe der Dekrete der Sowetregierung auf dem Wirtschaftsgebiet während der der Oktoberrevolution unmittelbar folgenden Periode—Das Bürgerliche Gesetzbuch—ein Resultat umfangreicher schöpferischer Gesetzgebung der Sowetregierung während der zweiten Periode—Widerlegung der Ansicht, derzufolge die sowetischen Zivilkodexe mit den Gesetzgebungen kapitalistischer Länder im grossen und ganzen übereinstimmen—Die Bedeutung des Dekrets über die hauptsächlichlichen Vermögensrechte der Bürger—Die Gründe, welche bis August 1920 dem normalen und unaufhaltsamen Umbau des politischen und wirtschaftlichen Lebens Weissrusslands hinderlich waren—Die polnische und die deutsche Okkupation des Landes—Der Bürgerkrieg—Das Manifest vom 1 Januar 1919—Der heroische Kampf um Verwirklichung der sozialistischen Grundpfeiler—Eintritt Weissrusslands in die Union der S.S.R.—Zur Einteilung des Entwicklungsganges der wirtschaftlichen Gesetzgebung Weissrusslands in Perioden.—Antirevolutionäre Umtriebe der Nationaldemokraten.

Der Entwicklungsgang der wirtschaftlichen Gesetzgebung in Weissrussland bis zum Nep (bis zur Neuen Wirtschaftspolitik)

Vor der Rezeption des BGB der RSFSR in Weissrussland erlassene Gesetze—Die Bedeutung der Rezeption des BGB für Weissrussland—Die die Rezeption erheischenden Gründe—Umfang der Rezeption—Revolutionsgesetzlichkeit und wirtschaftliche Beziehungen normierende Verordnungen—Offizielle Quellen zur Erkenntniss der Zivilgesetzgebung Weissrusslands.

Das Bürgerliche Gesetzbuch in Weissrussland bis zur Rekonstruktionsperiode

Bedürfnis nach Ausarbeitung eines eigenen Zivilkodex für Weissrussland—Über das Dekret vom 2 Februar 1923, Einführung des BGB der RSFSR betreffend—Geltungstermin für die inderfolge Weissrussland einverleibten Gebiete—Zur Frage der juristischen Terminologie—Anmerkungen zu Gesetzesparagrafen und Stimmen gegen deren Anwendung—Gesetzesnovellen während dieser Periode—Die Bedeutung der Grundprinzipien der Zivilgesetzgebung für die ganze Union.

Das Bürgerliche Gesetzbuch Weissrusslands während der Rekonstruktionsperiode

Gründe, welche die Edition des BGB von 1927 beschleunigten—Würdigung dieser Edition—Prinzipielle und formale Abweichungen vom Urtext—Terminologische Ungenauigkeiten—Artikel ohne positive Vorschriften und ihr praktischer Wert—Das Bürgerliche Gesetzbuch Weissrusslands von 1932 und kritische Bemerkungen zu demselben—Aufgabe und Zweck des künftigen einheitlichen Kodex der wirtschaftlichen Gesetze.

Anwendung des Bürgerlichen Gesetzbuchs in der Praxis der weissrussischen Gerichte

Rechenschaftsberichte des Justiz-Volkskommissariats, die Tätigkeit der Justizorgane betreffend—Stellungnahme des Justizvolkskommissariats zur fehlerhaften Auslegung von Gesetzen—Die interpretierende Arbeit des Obersten Gerichtshofes Weissrusslands—Die Instruktionssendeschreiben—Einfluss der schöpferischen Arbeit des Obersten Gerichtshofes auf die Gesetzgebung—Zur Frage über die bindende Kraft der Entscheidungen des Obersten Gerichtshofes—Das Problem der rückwirkenden Kraft neuer Gesetze—Ansicht Stuczkas betreffs Einschränkung der interpretierenden Tätigkeit des Obersten Gerichtshofes und mechanische Erledigung von Streitfragen.

Zivilrechtsfragen auf der wissenschaftlichen Fronte Weissrusslands

Der von Stalin den Theoretikern gemachte Vorwurf—Weissrussische Zivilrechtsfragen in der ausserhalbweissrussischen juristischen Literatur—Übersicht und Würdigung der weissrussischen Literatur auf dem Gebiet des Zivilrechts—Ungenügende Anwendung der dialektischen Methode—Verkennung des sozialistischen Kerns des BGB der Sowetrepubliken—Schwache Beteiligung der Praktiker an der Bearbeitung wissenschaftlicher Fragen—Mangel eines periodischen Pressorgans für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft.

Über Kodifikation und Unifikation wirtschaftlicher Gesetze

Krisis des BGB—Die Vorarbeiten zur Edition eines einheitlichen Kodex wirtschaftlicher Gesetze für die ganze Union—Stimmen gegen den Beruf unserer Zeit zu einer derartigen Arbeit—Über die Notwendigkeit die Ausarbeitung eines einheitlichen Kodex zu beschleunigen.

КРАТКИЙ ОБЗОР

содержания работы М. Гредингера

„К ДЕСЯТИЛЕТИЮ ДЕЙСТВИЯ ГРАЖДАНСКОГО КОДЕКСА В БССР“

Предварительная заметка

Значение Октябрьской Революции и руководства Коммунистической Партии в области культуры и народного хозяйства Белоруссии—Цель декретов Советской Власти в первый период после Октября—Дальнейшая конкретизация командных высот в правовых нормах—Гражданский Кодекс как результат широкого законодательского творчества Советского Правительства во втором периоде—Опровержение буржуазных взглядов на идейное сходство ГК с законодательствами капиталистических стран—Декрет об основных имущественных правах граждан и их объединений—Оценка этого декрета с точек зрения экономической и правовой—Причины, препятствовавшие до августа 1920 г. нормальному, непрерывному переустройству политической и хозяйственной жизни Белоруссии—Польская и немецкая оккупации страны—Контрреволюционная деятельность нацдемов—Гражданская война—Борьба за осуществление социалистического строя—Манифест 1 января 1919 г.—Вхождение Белоруссии в Союз Советских Социалистических Республик—Периодизация хозяйственного законодательства БССР.

Ход развития хозяйственного законодательства БССР до нэпа

Характеристика белорусских декретов и правительственных распоряжений в области экономики, вышедших до рецепции Гражданского Кодекса—Причины, обусловившие принятие ГК РСФСР и значение его для БССР—Объем рецепции—Официальные источники познания хозяйственного законодательства СССР до 1920 г.

Гражданский Кодекс в БССР во время восстановительного периода

Потребность в издании собственного белорусского гражданского кодекса—Декрет 2 февраля 1923 г. о введении в БССР кодекса РСФСР—Срок введения этого кодекса в отдельных частях Белоруссии—Вопрос о юридической терминологии—Примечания к статьям закона и гонение на них—Значение общесоюзных основ гражданского права—Причины, вызвавшие издание ГК БССР 1927 г.

Гражданский Кодекс в БССР в период реконструкции

ГК 1927 г. в действии—Оценка этого кодекса—Формальные и принципиальные расхождения с первоначально принятым кодексом—Статьи без позитивных велений—Вопрос об уместности таких статей в кодексах—Терминологические неточности—Издание ГК БССР 1932 г. и причины его обусловившие—Оценка этого издания—Задачи и цель будущего единого кодекса хозяйственных законов.

Применение Гражданского Кодекса в практике белорусских органов суда

Отчеты НКЮ о деятельности органов юстиции—Случаи извращения смысла положений кодекса—Отповедь НКЮ по поводу этих искажений—Ошибки в процессе применения постановления Центрального Исполнительного Комитета о введении в действие ГК—Интерпретационная работа Верховного Суда БССР—Инструкционные письма—Творческая работа Верховсуда и влияние ее на законодательство—Вопрос о силе постановлений Верховного суда—Проблема обратной силы закона—Мнение тов. Стучка и позднейшее отступление его от взгляда на предстоящее сокращение интерпретационной деятельности Верховсуда—Толкование закона Верховсудом и механический подход при рассмотрении споров о праве гражданском.

Вопросы гражданского права на научном фронте БССР

Упрек т. Сталина по адресу работников-теоретиков—Вопросы гражданского права БССР в юридической литературе за пределами этой республики—Обзор и оценка белорусской литературы по хозяйственному праву за истекшее десятилетие.

Недооценка значения ГК и недостаточное применение революционно-диалектического метода в трудах работников на научном фронте—Слабое участие работников-практиков в освещении вопросов права—Отсутствие периодического органа печати НКЮ БССР.

О кодификации и унификации хозяйственных законов

Кризис гражданского кодекса—Принцип к разработке единого кодекса хозяйственных законов—Вопрос об общесоюзных принципах хозяйственного права—Возражения против своевременности кодификации—Размеры расхождения между гражданскими кодексами союзных республик—Мнение т. Стучка о несогласованности отдельных кодексов и меры к ее устранению—Особенности законодательства БССР—Необходимость ускорения выработки единого кодекса хозяйственных законов.

З М Е С Т

	<i>Стар.</i>
Папярэдняя заметка	15
Ход развіцця гаспадарчага заканадаўства ў БССР да новай эканамічнай палітыкі	11
Грамадзянскі Кодэкс у БССР у аднаўленчы перыяд	18
Грамадзянскі Кодэкс у БССР у рэканструкцыйны перыяд	25
Ужыванне Грамадзянскага Кодэкса ў практыцы	40
Пытанні грамадзянскага права на навуковым фронце БССР	55
Пра кваліфікацыю і ўніфікацыю гаспадарчых законаў	64
Кароткі агляд на рускай і нямецкай мовах	70—75
